# TOLKIEN
# CEL VEŞNIC VERDE

**Franciscus Georgius**

**ediţie electronică**
**Jibou, 8 septembrie 2013**

Descriere CIP:

**GYÖRFI-DEÁK, GYÖRGY**
Tolkien cel veşnic verde / Franciscus Georgius. – Ediţie electronică : Jibou, 2013.
144 p.; 21 cm.
Fără ISBN, fără preţ.



Autorul poate fi contactat la adresa:
*gyuri4675@yahoo.com*

# Prefaţă

Am adunat în această carte articolele dedicate lui J. R. R. Tolkien.

În marea lor majoritate, ele au apărut în revista de critică science-fiction „*Pro-Scris*”, fondată în 17 iulie 2000 de Cătălin Ionescu. Toate rubricile publicaţiei aveau ca titluri nişte jocuri de cuvinte: „*Pro-Dus*”, „*Pro-File*”, „*Pro-Gresii*”, „*Pro-Porţie*”, „*Pro-Poziţii*”, „*Pro-Puneri*”, „*Pro-Teste*”, „*Pro-Teze*”, „*Pro-Ton*”. O bună parte dintre articolele apărute în secţiunea „*Pro-Eminenţe*” a fost dedicată părintelui hobbiţilor, lucru care a stârnit unele proteste critice. Dimensiunile câtorva texte au fost reduse (ca număr de semne tipografice) şi astfel au văzut lumina tiparului în revista „*Caiete Silvane*” din Zalău (redactor-şef Daniel Săuca), în cadrul rubricii „*Estetica imaginarului*”. Un articol a fost selecţionat de Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi şi l-am rescris conform cerinţelor academice pentru a putea fi preluat de către revista „*Acta Iassyensia Comparationis*” (Universitatea din Iaşi). Cel mai amplu dintre toate a fost întocmit la cererea lui Robert Lazu, pentru antologia „*J. R. R. Tolkien: Credinţă şi imaginaţie*” (Editura Hartmann, Arad, 2005).

Titlul volumului şi al primei secţiuni este dat de un ciclu destinat să evidenţieze dragostea şi respectul marelui scriitor englez faţă de Natură, parte a Creaţiei Divine, care ne cuprinde ca parte componentă, deşi mulţi dintre noi contestă cu trufie faptul că am fi doar nişte molecule minuscule, angajate în marele circuit al fluxului vital, prin a cărui perturbare ne ameninţăm propria existenţă ca specie şi indivizi. În articolul „*În legătură cu Tolkien*” din volumul „*Magie*”, Isaac Asimov considera că Inelul Suprem simboliza tehnologia industrială, „*care a dezrădăcinat vegetaţia şi a înlocuit-o cu structuri urâte, învăluite în nori de fum greu, cu miros de chimicale*”. În ciuda caracterului lor distructiv, omul renunţă cu greu la invenţiile care îi fac viaţa mai comodă, chiar şi

atunci când îi pun existenţa în pericol. Preţul este cel al otrăvirii mediului înconjurător şi, implicit, al distrugerii sănătăţii urmaşilor noştri. „*Părintele hobbiţilor*” este un artist militant, un pictor al peisajelor pline de verdeaţă şi de viaţă, un „*impresionist*” îndrăgostit de satele unde obştea se adună sub Copacul Petrecerii, un cetăţean bonom al Feeriei, dornic să trăiască într-o ţară care are silueta Arborelui Alb pe stindard. Astfel trebuie înţeleasă sintagma „*veşnic verde*”, ca o contopire naturală a suflului viu cu traiul cotidian.

A doua secţiune cuprinde semnalări şi recenzii critice ale volumelor şi articolelor apărute la noi, referitoare la corpul textelor traduse, monografii, studii academice, antologii critice, lucrări de popularizare, texte destinate comunităţii „*gamer*”-ilor sau publicului larg.

Spre surprinderea mea, ultima secţiune, destinată prezentării omului J. R. R. Tolkien, a căpătat un caracter surprinzător de intim şi îl prezintă pe marele scriitor în nişte ipostaze inedite, posibil şocante pentru unii: jucător de rugby, tată de familie, traducător al celor mai importante rugăciuni în limbile elfilor. Sunt laturi pe care le regăsim şi în paginile cărţilor sale, strecurate ca nişte „*interconexiuni ascunse ale realităţii*”.

# Tolkien cel veşnic verde

# Mitologii vegetale

Cu mult înainte ca Sauron să forjeze Inelul Suveran, Fëanor, *„cel mai renumit dintre eldari în ceea ce priveşte măiestria artistică şi cunoaşterea tradiţiei*”, a făurit silmarilii, cele Trei Nestemate care au fost furate ulterior de Melkor, valarul decăzut, devenit mai târziu Morgoth vrăjmaşul. În apele pietrelor fermecate, zice Tolkien în Anexa A la „*Stăpânul inelelor*”, eldarul a închis strălucirea lui Telperion şi Laurelin, cei Doi copaci din Valinor.

Povestea acestora se găseşte în „*Quenta silmarillion*”, de unde aflăm că arborii legendari s-au ivit pe un dâmb acoperit cu iarbă, aflat în faţa porţii de apus a cetăţii Valmart*, „cea cu multe clopote*”. După ce a creat minunatul tărâm Valinor, Doamna Yavanna a sfinţit colina Ezellohar, numită şi Corollairë (Coron Oiolairë, adică „*Dâmbul veşnicei veri*”), apoi s-a aşezat şi a cântat o rugăciune în care şi-a cuprins gândurile legate de tot ce creşte în lume. Doamna Nienna a ascultat-o tăcută, doar lacrimile îi şiroiau, udând iarba. Restul valarilor stăteau în linişte şi priveau, astfel încât acel ceas al începutului n-a fost tulburat de nici un fel de zgomot.

În văzul tuturor, pe colină au apărut doi puieţi, care, în vreme ce Yavanna cânta, au început să se dezvolte, copăcel-copăcel, până când au ajuns arbori mândri şi semeţi. Telperion era argintiu, cu frunze de un verde închis şi ramurile înţesate de flori ce picurau roua unei lumini argintii. Laurelin avea frunze de un verde deschis, cu marginile aurite, iar florile-i răspândeau o ploaie aurită pe pământ. Apariţia lor a marcat începutul calendarului din Valinor.

Tot din „*Istoria silmarililor*” aflăm că Melkor a văzut lumina lor şi, împreună cu monstruoasa creatură Ungoliant, i-a atacat pe valari în vreme ce sărbătoreau Prima recoltă. El a sosit ca o negură

şi şi-a înfipt lancea cea întunecată în inima Copacilor, iar ţesătoarea de întuneric le-a supt seva şi i-a ucis. Iar de atunci înainte luminile copacilor au dăinuit doar în strălucirea silmarililor şi în cântecele ielelor.

Domnul Manwë le-a poruncit preaputernicelor Yavanna şi Nienna să-şi folosească ştiinţa tămăduitoare şi să vindece rănile înveninate. Dar oricât a cântat Yavanna şi oricâte lacrimi a vărsat Nienna, n-au putut să salveze copacii. Înainte să se sfârşească, pe una din ramurile lui Telperion s-a deschis o ultimă floare argintie, iar Laurelin a rodit o poamă de aur, pe care Yavanna le-a cules cu grijă, Manwë le-a sfinţit şi le-a înmânat lui Aule, să fie înflăcăratul Anar şi blânda Isil, Soarele şi Luna Pământului de Mijloc.

Şi deoarece Telperion fusese foarte iubit în Valinor, Yavanna a creat o copie a lui, un copăcel pe care valarii l-au numit Galathilion. El avea coaja albă, dar nu răspândea nici un fel de lumină şi a fost plantat într-o grădină aflată la poalele turnului Ingwë, Mindon Eldaliéva, un far ce lumina până departe ceţoasa mare.

Galathilion a avut mulţi lăstari, care s-au răspândit în Eldamar. Unul dintre ei a fost cel numit Celeborn, cel sădit în Tol Eressëa. Din sămânţa lui a răsărit Nimloth, puietul care a fost dus de oameni în Númenor. El a constituit podoaba grădinii regale din Armenelos, iar cronica Akallabeth aminteşte că înflorea numai seara, iar mireasma florilor sale parfuma aerul nopţii.

Apoi Sauron, slujitorul lui Morgoth, a făurit Inelele Puterii. Nouă dintre ele au fost date regilor care-i cârmuiau pe oameni, şapte piticilor, trei elfilor, iar pe ultimul, Inelul Suveran făurit în adâncul vulcanului Orodrúin, Sauron l-a păstrat pentru sine. Înşelându-i pe regi, Seniorul Întunericului şi-a construit fortăreaţa Barad-dûr în Mordor.

În vremea lui Ar-Gimilzôr, cel de-al 22-lea rege, arborele Nimloth n-a mai fost îngrijit şi a început să se usuce. Inziladûn, fiul său cel mare, ce a domnit sub numele elfesc de Tar-Palantir, a îndreptat această stare de fapte. El a prevestit că, atunci când Copacul Alb se va veşteji, şirul regilor din Númenor se va isprăvi.

Din păcate, el a avut ca urmaş doar o fată, care a cedat puterea uzurpatorului Ar-Pharazôn. Sauron a reuşit să-l amăgească pe noul rege şi l-a câştigat de partea lui Melkor şi al întunericului. Atunci i-a cerut să-l taie pe Nimloth, dar Ar-Pharazôn n-a îndrăznit, deoarece se temea că prevestirea predecesorului său se va împlini.

Aşa prinţul Isildur, fiul lui Elendil, unul dintre Devotaţii care au refuzat să se supună Răului, a avut răgazul să se strecoare în curtea regală din Armenelos şi a reuşit să rupă un fruct. Gărzile ce păzeau Copacul Alb din ordinul lui Sauron l-au surprins pe cutezător şi l-au rănit grav, însă Isildur a reuşit să fugă şi, cu mare greutate, a dus preţioasa poamă în Romenna, apoi a căzut ca mort. Amandil a răsădit în secret sămânţa, iar în primăvara următoare din ea a răsărit un lăstar, iar Isildur s-a ridicat vindecat din patul în care zăcuse până atunci fără conştiinţă.

Sauron a înălţat un templu negru dedicat lui Melkor în chiar centrul Armenelosului şi în cele din urmă l-a convins pe Ar-Pharazôn să cedeze, promiţându-i că va izgoni Moartea din lume, astfel că Nimloth a fost tăiat, iar din lemnele sale a fost clădit primul rug de jertfă înălţat pentru slăvirea lui Melkor. Mai târziu, regele a atacat Valinorul, ca să cucerească viaţa eternă din mâinile Seniorilor din Apus. Númenor a fost scufundat în apele mării, iar Tărâmurile Nemuritoare au fost îndepărtate pentru totdeauna dintre hotarele acestei lumi.

Elendil şi fiii săi, Isildur şi Anárion, au reuşit să scape de la Cădere, deoarece plecaseră îmbarcaţi în nouă corăbii, purtând cu ei un vlăstar de Nimloth şi cele Şapte Pietre Văzătoare (palantirii), daruri primite din partea eldarilor. Exilaţii au fost aruncaţi de furtună pe ţărmul Pământului de Mijloc, unde au întemeiat regatele Arnor (în Nord) şi Gondor (în Sud).

Faptele lor au fost perpetuate de cântece. În cartea a treia din „Stăpânul inelelor”, după ce forţele Binelui l-au învins pe vrăjitorul trădător Saruman şi l-au lăsat în turnul cel negru al Orthanc-ului, sub paza enţilor, oamenii-copaci cunoscuţi şi sub numele de „*păstori ai pădurilor*”, hobbitul Pippin îl aude pe vrăjitorul Gandalf îngânând un cântecel:

*Corăbii-nalte şi regi înalţi*
*De trei ori trei*
*Ce-au adus din ţinutul năruit*
*Peste mări vălurite, ei?*
*Şapte stele, şapte pietre*
*Şi-un arbore înălbit.*

Elendil şi fii săi au întemeiat capitala Osgiliath şi au construit turnurile din Minas Ithil şi Minas Anort, cetate amintită ca Minas Tirith în „*Stăpânul inelelor*”. La început, Isildur a plantat puiul de Nimloth, amintirea Albului Telperion, în curtea casei sale din Minas Ithil. Cu timpul, el a devenit blazonul casei regale din Gondor, semnul său fluturând pe steaguri.

În „*Stăpânul inelelor*”, diferite personaje îl amintesc ca simbol al regalităţii în ţara din sudul Pământului de Mijloc. Când Frodo priveşte în oglinda Doamnei Galadriel (II.7), printre viziunile sale se numără şi cea a unei oşti ce poartă un stindard cu emblema unui copac alb, scăldate în soare, care răpune corăbiile negre ale corsarilor. E steagul cusut de Arwen, fiica regelui elf Elrond, pentru iubitul ei Aragorn, flamură pe care semnul Gondorului e înconjurat de cele Şapte stele şi coroana lui Elendil (V.6).

După bătălia de pe Câmpiile Pelennor, Legolas, prinţul elf, îl numeşte pe Aragorn ca „*Senior al Copacului Alb*”. (V.9)

Faramir, fiul mai mic al majordomului Denethor II, îi mărturiseşte hobbitului Frodo:

- *Mi-aş dori să văd iar Arborele Alb în floare, la curţile regilor şi să revină Cununa de Argint; iar Minas Tirith să fie în pace...* (IV.5)

Dar pacea este un bun greu de câştigat şi uşor de stricat. La finele celui de-al Doilea Ev, umbra lui Sauron s-a întors în turnul negru al fortăreţei din Barad-dûr şi a atacat din nou. Elendil, domnul refugiat din Númenor, s-a aliat cu regele elf Gil-galad şi l-

au înfruntat pe Seniorul Întunericului la Dagorlad, apoi i-au asediat citadela, sub zidurile căreia a pierit prinţul Anárion. Ultima bătălie a fost teribilă, în luptă au căzut atât Gil-galad cât şi Elendil, dar Isildur a reuşit să-i taie degetul lui Sauron pe care stătea Inelul Suveran şi duhul Răului a fost nevoit să fugă.

După victorie, Isildur a sădit în Minas Anor (viitoarea Minas Tirith) un puiet al Copacului Alb, în amintirea fratelui său căzut în luptă. El a refuzat să distrugă Inelul Suveran, pe care l-a pierdut în vreme ce a căzut în Anduin, râul cel mare şi a încercat să-şi scape pielea, fugind din faţa orcilor care l-au săgetat. În Prăpădul de la Câmpiile Stânjeneilor au pierit şi cei trei fii mai mari ai săi.

Arborele din Minas Anor a supravieţuit până când regele Telemnar şi copiii săi au pierit seceraţi de Marea Molimă. Mai multe părţi ale regatului au rămas pustii, iar capitala Osgiliath a început să decadă, lucru care a permis forţelor întunecate să se întărească. Atunci regele Tarondor a mutat curtea regală la Minas Anor, unde a adus un alt puiet al Copacului Alb şi l-a plantat în Curtea Fântânii, unde, peste veacuri, hobbitul Pippin i-a zărit trunchiul uscat, aplecat asupra unui havuz. (V.1)

Acest Copac Alb s-a uscat când Eärnur, fiul lui Eärnil, ultimul rege din Gondor, a acceptat provocarea Regelui-vrăjitor, *nazgûl*-ul ce stăpânea Minas Morgul şi s-a dus să se dueleze cu el. Dar acolo a fost prins, dus în turnul torturilor şi nimeni nu l-a mai văzut vreodată. Şirul regilor s-a întrerupt, iar ţara Gondorului a fost guvernată vreme de secole de Majordomi.

După Războiul Inelului şi înfrângerea lui Sauron, prinţul Aragorn a fost încoronat ca rege sub numele de Elessar. După ceremonie, vrăjitorul Gandalf l-a dus într-o noapte pe muntele Mindolluin şi au urcat pe o potecă unde doar regilor le era îngăduit să umble. Au urcat până sub crestele înzăpezite. Aici, „*în chiar locul unde începea zăpada creştea un puiet, nu mai înalt de trei picioare; îi dăduseră frunze noi, lungi, mlădii, întunecate în partea de sus şi argintii dedesubt, iar coroana firavă încă purta câteva flori ale căror petale albe străluceau precum omătul în lumina Soarelui*”. Era un vlăstar din Cel mai Bătrân Copac. (VI.5)

Arborele veştejit din Minas Tirith a fost smuls, cu multă veneraţie, din rădăcini şi lăsat să se odihnească, iar în locul său a fost plantat vlăstarul găsit de Aragorn. Când hobbitul Frodo, Purtătorul Inelului, s-a dus să-şi i-a rămas bun de la rege, l-a găsit şezând lângă fântână împreună cu Arwen, regina sa, care cânta un cântec din Valinor, iar Copacul Alb creştea şi înflorea alături.

Nu se ştie nimic despre soarta acestui arbore şi a urmaşilor săi în cel de-al Patrulea Ev.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 1 (25-26) din 16.03.2004

# O salcie năbădăioasă

Subconştientul colectiv englez păstrează o serie de urme ce atestă venerarea copacilor de către celţi. Numai astfel se explică imensul succes al studiului „*Creanga de aur*” de James George Frazer şi dragostea cu care John Ronald Reuel Tolkien a descris în naraţiunile sale feluritele specii de arbori: mitici, strălucitori, maiestuoşi, însufleţiţi, vorbăreţi, gânditori...

Nu există o naraţiune tolkieneană în care să nu fie amintită măcar o frunză (evident, cazul extrem ar fi „*Leaf by Niggel*”). Când caută o modalitate de exprimare a credinţei sale, profesorul de literatură engleză veche de la Oxford apelează de la început la imaginea arborilor:

*You look at trees and label them just so,*
*(for trees are 'trees,' and growing is 'to grow')*
Te uită la copaci şi chiar aşa-i numeşte,
(căci cuvântul potrivit pentru copaci e „copaci”,
iar pentru creştere, „a creşte”)...
(*Mythopoeia*)

Deşi locuieşte în vizuine uscate, săpate sub pământ, măruntul popor al hobbiţilor preţuieşte arborii. La sud de Fundătura, reşedinţa lui Bilbo Baggins, se afla un copac. Aici s-a stabilit cartierul general al celor ce au pregătit sărbătoarea dedicată celui care împlinea frumoasa vârstă de 111 ani - *„petrecerea mult-aşteptată*” cu care debutează trilogia „*Stăpânul inelor*”. E arborele emblemă doborât de nelegiuiţii ce se înstăpânesc în Hobbiton, pe care, în prima versiune a filmului, Sam Gamgee îi zăreşte în oglinda Doamnei Galadriel din Lothlórien. În finalul cărţii, după ce Inelul Suveran piere dizolvat în lacul de lavă din străfundul Muntelui Osândei, iar puterile întunericului se destramă, cei patru

hobbiţi se întorc acasă şi „*fac curăţenie în Comitat*”. În locul unde s-a înălţat cândva Copacul Petrecerii, Sam Gamgee plantează mica sămânţă argintie primită de la zâna Galadriel. Spre surprinderea tuturor, din ea a crescut un mândru copac mallorn, cu coaja argintie, frunzele lungi şi florile aurii.

Purtătorul Inelului, Frodo Baggins, nepotul lui Bilbo şi prietenul său Merry Brandybuck sunt codreni la origine, adică s-au născut şi au copilărit la marginea Pădurii Bătrâne. De aceea, când au fost nevoiţi să pornească înspre Răsărit şi au trebuit să evite drumurile aflate sub controlul Călăreţilor Negri, s-au strecurat pe sub gardul care înconjura imensul codru, un Deli-Orman tolkienean, unde copacii n-aveau somn şi se mutau pe tăcute de colo-n colo, sub comanda unei puteri ameninţătoare, dar care nu îi era aservită lui Sauron. Pe vremuri, arborii au atacat Gardul şi au încercat să treacă dincolo, aşa că hobbiţii au tăiat câteva sute de trunchiuri de la marginea codrului şi au făcut un straşnic foc de tabără cu ele. Avântul cuceritor vegetal a fost domolit, dar de atunci relaţiile dintre megieşi au devenit foarte tensionate.

Pe măsură ce înaintau printre arbori, cei patru călători au constatat că poteca se abătea sistematic către dreapta şi, în loc să-i conducă înspre marginea răsăriteană, i-a dus în miezul Codrului, către valea Salciei. În cele din urmă, au fost nevoiţi să coboare în vadul abrupt, prin care curgea un râu întunecat, cu ape cafenii, împestriţate de miile de frunze de salcie galbene, uscate, căzute în ele.

Cum străbăteau malul îndreptându-se către amonte, hobbiţii au simţit că li se face somn. De vină era atât aerul greu, cald, cât şi freamătul frunzelor, care părea să murmure un cântecel liniştitor. În cele din urmă, hoinarii s-au oprit să se odihnească sub o salcie bătrână, uriaşă, acoperită cu un puf alb.

„*Părea enormă, ramurile răschirate se întindeau ca nişte braţe cu multe mâini şi cu degete lungi, trunchiul noduros şi contorsionat se căsca în scorburi largi, care trosneau uşor atunci când se mişcau ramurile.*”

Fără să bage de seamă, drumeţii au căzut în capcana întinsă de Bătrânul Om-Salcie (Old Man Willow), care i-a înfulecat în scorburi pe Merry şi Pippin, apoi a încercat să-l înece pe Frodo. Numai Sam Gamgee, credinciosul slujitor al Purtătorului Inelului, a reuşit să se elibereze de sub vrajă, dar el s-a trezit cu totul dezorientat şi neajutorat.

Salvarea hobbiţilor a venit din partea celui mai misterios personaj din lumea Pământului de Mijloc, Tom Bombadil. Precum aflăm dintr-o cărticică separată *(The Adventures of Tom Bombabil and Other Verses*), el însuşi căzuse cândva victimă ademenitorului de pe mal. Spre surprinderea sa, agresorul a constatat rapid că făptura înghiţită nu este un fitecine, ci un spion nedorit, capabil să-l examineze, să-i cerceteze alcătuirea lăuntrică, să înţeleagă felul cum soarbe apa. De unde pui că pana de la pălăria veselului Tom îl gâdila atât de tare, încât salciei îi şiroiau lacrimile ca ploaia de vară. În cele din urmă, ticălosul a fost nevoit să cedeze şi să-şi elibereze prizonierul.

Majoritatea comentatorilor consideră că Bătrânul Om-Salcie este un huorn, o făptură vegetală capabilă să se mişte, asemănătoare enţilor, Păstorii Pădurilor din codrul Fangorn.

În cartea a treia din „*Stăpânul inelelor*”, *capitolul „Lesturi şi resturi*”, Merry a destăinuit prietenilor săi mai multe lucruri despre firea acestor fiinţe:

„*Cred că sunt enţi care s-au schimbat aproape cu totul în arbori, fie şi numai ca înfăţişare. Stau în pădure sau la poalele ei împrăştiaţi, fără să facă vreun zgomot, veghind fără încetare asupra copacilor; cred însă că în inima văilor întunecoase sunt sute şi mii. Au o mare putere şi se pare că se pot învălui în umbră: e foarte greu să-i vezi când se mişcă. Dar o fac. Se pot mişca foarte repede, dacă se supără. Stai liniştit şi te uiţi la cele din jur sau asculţi vâjâitul vântului şi te trezeşti în mijlocul unei păduri, cu arborii mişunând în jurul tău. Au încă glasuri şi pot vorbi cu enţii - de aceea, zice Arborebărbos, li se spune huorni - însă au devenit ciudaţi şi sălbatici. Sunt primejdioşi. Mi-ar îngheţa*

*sângele în vine dacă m-aş întâlni cu ei, fără să fie enţii prin preajmă, ca să-i supravegheze.*”

Noroc cu năstruşnicul Tom Bombadil, Stăpânul pădurii, al apei şi al dealului, cel mai bătrân dintre toţi, fiinţa „*dinainte de primul strop de ploaie şi prima ghindă*”, care „*a cunoscut întunericul de sub stele pe vremea când acesta nu constituia o pricină de teamă*”. Nici una dintre aceste afirmaţii nu sunt gratuite, mai cu seamă ultima. Soţul zânei Goldberry (Fragă Aurită) a dovedit că a apărut pe lume cu mult înainte de întunecatul Sauron, când şi-a tras Inelul Suveran pe degetul mic şi n-a devenit invizibil: magia neagră a Vrăjmaşului nu acţiona asupra lui.

El le-a povestit hobbiţilor despre inimile şi gândurile copacilor, în special despre Bătrânul Om-Salcie, a cărui inimă era măcinată, dar supravieţuia prin puterea regeneratoare a firii sale. Era o făptură vicleană, un „*duh cenuşiu şi însetat*”, stăpân peste vânturile, apele şi arborii dintre Gard şi Gruiurile Gorgane. Cântecul salciei împrăştia o vrajă căreia îi era greu să-i rezişti, gândul ei străbătea toată Pădurea Bătrână şi îşi impunea cu uşurinţa voinţa asupra fiinţelor obişnuite. Dar îşi aflase naşul.

Deşi evident mai puternic, Tom Bombadil l-a lăsat pe Bătrânul Om-Salcie să vieţuiască în felul lui obişnuit. Tolkien nu ne spune motivul, dar putem să-l bănuim - dispariţia satrapului local, neutru (cenuşiu), ar fi permis pătrunderea unui slujitor al Întunecimii în Pădurea Bătrână, care ar fi distrus acest colţ de pace din mijlocul unui tărâm agitat de o confruntare majoră.

Spre deosebire de J.R.R. Tolkien, poporul român cinsteşte salcia, nu se teme de ea, ba chiar o socoteşte drept sfântă. Iată ce a scris George Coşbuc în articolul „*Din popor*”:

„*Sunt câteva plante de leac ori bune de vrăji, cărora li se închină românul, cu toate că nu le ţine sfinte precum ţinea sfânt mai demult orice fag frumos, care sta singuratic pe vro colină deschisă de pretutindeni, ori cum ţine astăzi sfânta salcie pentru mugurii de Florii.*”

De ce este salcia este un copac binecuvântat? Legendele populare ne oferă mai multe motive.

Se spune că atunci când Fecioara Maria a vrut să treacă un râu, o salcie s-a aplecat peste ape, pentru a O lăsa să treacă. Maica Domnului a binecuvântat salcia, sortindu-i să nu ajungă niciodată cărbune şi să fie dusă în fiecare an la Biserică.

O altă legendă ne spune că salcia a fost cândva un arbore înalt şi subţire, asemănător plopului, dar asta numai până când, odată, pe vreme de arşiţă, s-au adăpostit sub ea Dumnezeu şi Sfântul Petru. Ca să se poată odihni, atotputernicul a preschimbat-o într-un copac mai mic, cu rămurişul stufos şi umbra deasă.

Salcia plângătoare are ramurile atârnate deoarece din ea au fost rupte nuielele cu care a fost bătut Domnul de către soldaţii lui Pillat. Când a aflat, s-a ruşinat şi şi-a aplecat ramurile şi frunzele către pământ.

Credinţe asemănătoare aflăm şi la alte neamuri şi religii.

Preoţii evrei foloseau ramurile de salcie, cu care era împodobit Templul în răstimpul Sărbătorii Corturilor, în scopuri rituale. În ultima zi a *Sucot*-ului, ele erau date jos şi scuturate până-şi pierdeau toate frunzele, operaţiune magică menită să asigure belşugul de ploaie necesar agriculturilor.

În Tibet, dinaintea sanctuarului din Lhassa se afla cândva un zăvoi de sălcii, preţuite pentru capacitatea lor surprinzătoare de a renaşte.

Picturile trasate cu tuş pe mătase ne arată că înţelepţii chinezi se retrăgeau adesea sub frunzişul lor, ca să mediteze netulburaţi de insecte.

Dar nu toată lumea împărtăşeşte optimismul popoarelor răsăritene. Ruşii occidentali împărtăşesc temerile lui Tolkien şi asociază acest arbore cu moartea. Ei cred că acela care plantează o salcie îşi pregăteşte cazmaua cu care i se va săpa mormântul.

Pietrele de mormânt ale reformaţilor (protestanţii maghiari din Ardeal, ce urmează învăţătura lui Calvin) sunt împodobite cu reprezentările unor salcii plângătoare, simbol al tristeţii celor neconsolaţi.

Indiferent de credinţele populare, salcia e cu adevărat un copac miraculos. Coaja de pe ramurile tinere conţine acid salicilic, un principiu activ care a fost sintetizat sub o formă derivată (acid acetil-salicilic) în 1897 de chimistul Felix Hoffmann de la firma germană de vopsele Bayer şi a făcut carieră sub denumirea de aspirină.

Dacă veţi consulta lucrările de farmacologie, vei constata că Tolkien n-a exagerat când a descris felul în care foşnetul frunzelor şi mireasma ramurilor i-au adormit pe hobbiţi. Scoarţa de salcie e folosită nu doar pentru vindecarea frigurilor sau a inflamaţiilor reumatice, ci şi pentru tratarea insomniilor.

Figura bătrânului Om-Salcie a inspirat şi alţi autori. De exemplu, un personaj la fel de agresiv apare în ciclul *Harry Potter*, sub chipul Salciei Bătăuşe. Cititorii fac cunoştiinţă cu ea în volumul doi (*Harry Potter şi Camera secretelor*), unde ucenicul vrăjitor a aterizat forţat în frunzişul ei. În următoarea carte din serie (*Harry Potter şi prizonierul din Azkaban*), copacul i-a distrus frumoasa Nimbus 2000, mătura folosită pentru jocul de *vâjthaţ*. Tot aici, profesorul Lupin i-a destăinuit că violenta făptură a fost plantată în anul când s-a înscris la Hogwarths, „*Şcoala de magie, farmece şi vrăjitorii*”, împreună cu James Potter, tatăl eroului. Printre rădăcinile salciei se ajungea la un tunel, care ducea către o cameră subterană, aleasă de „*Ştrengari*” drept loc secret de întâlnire. Aici, Harry Potter a aflat adevărul despre naşul său, Sirius Black.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 29-30 din 17.10.2004

# Păstorii copacilor

Hobbiţii erau nişte fiinţe sociabile, care se adunau cu plăcere în câte o crâşmă ca să bea o halbă de bere, să fumeze o lulea, să schimbe impresii, să comenteze ultimele ştiri. Iar la sfârşitul celui de-al Treilea Ev, veştile nu erau deloc liniştitoare. În „*Stăpânul inelelor*”, J. R. R. Tolkien pomeneşte mai multe localuri, în special hanuri, ignorate până acum de comentatorii cu morgă academică: *La iedera* (The Ivy Bush), localul preferat de bătrânul Ham Gamgee, tatăl lui Sam; *Dragonul verde* (The Green Dragon), crâşma unde aflăm despre existenţa oamenilor-copaci; *Poneiul cabrat* (The Prancing Pony), hanul unde Frodo se convinge de proprietăţile magice ale inelului; *Buşteanul plutitor* (The Floating Log), locul unde hobbiţii nu sunt lăsaţi să poposească la întoarcere. Dintre toate, *Dragonul Verde* din Peste Ape (Bywater) pare să fi fost cea mai populară cârciumă din regiune.

În capitolul „*Umbra trecutului*” (I, 2), cititorul asistă aici la discuţia dintre Sam Gamgee şi Ted Roşcovanul, fiul morarului. La un moment dat, Sam aminteşte că dincolo de Pârloagele de la Miazănoapte a fost zărit un om-copac, de o statură uriaşă, mult mai mare decât a copacilor obişnuiţi. Cel care l-a văzut era un văr de-al său, Hal, care lucra pentru domnul Boffin din Peste Deal. Omul plecase la vânătoare şi zărise un fel de ulm care traversa regiunea cu paşi mari, cât şapte de-ai altora.

Deşi ascultătorii l-au luat peste picior, Sam avea dreptate, dar acest lucru l-a aflat abia la sfârşitul aventurii, după ce Inelul Suveran a fost distrus şi hobbiţii s-au reîntâlnit la Minas Tirith, capitala Gondorului. În „*Stăpânul inelelor*”, cel mai adesea oamenii-copaci sunt pomeniţi ca „*enţi*”, formă utilizată de către vecinii lor rohirrimi, poporul calului alb din Rohan. Prinţul Legolas vorbeşte despre ei folosind numele dat de Elfii Cenuşii: „*onodrimi*” (pluralul de la „*onod*”). În Anexa F este amintită şi

versiunea „*enyd*”, recomandată ulterior drept „*pluralul* «corect»” pentru forma „*ened*” utilizată în Gondor (Scrisoarea 168). În „*Guide to the Names in The Lord of the Rings*”, un îndreptar scris pentru a-i ajuta pe traducători, J. R. R. Tolkien dezvăluie că „*ent*” e un cuvânt din engleza veche pentru „*uriaş*” (giant).

Conform mitologiei tolkienene, enţii au fost creaţi de Yavanna (Cea-care-rodeşte), soţia lui Aulë, făurarul îndemânatic care s-a retras în subteranele Ardei şi a creat, neştiut de nimeni, neamul piticilor. Din „*Quenta silmarillion*” aflăm că Yavanna se întrupează uneori în chip de femeie înaltă, înveşmântată în verde. Alteori a fost văzută stând asemenea unui copac sub bolta cerească, cu ramurile întinse în sus, având Soarele drept coroană de frunze. În graiul eldarin, vorbit de Elfii Nobili, i se spune şi Kementári, Regina Pământului.

Când a aflat că soţul ei i-a creat pe piticii mânuitori de securi, iar în curând vor apare şi Copiii lui Ilúvatar, elfii (Întâii Născuţi) şi oamenii (Cei Născuţi După), Yavanna a apelat la Manwë, stăpânul Ardei şi i-a amintit de distrugerile săvârşite de întunecatul Melkor, îngerul decăzut care a pus capăt Primăverii din Arda (discuţia a avut loc înainte de otrăvirea celor doi Copaci din Valinor).

Pentru a preveni repetarea unor fapte asemănătoare, Yavanna l-a rugat să găsească o modalitate reală de protejare a „*olvarilor*”, cuvânt elfic care desemnează făpturile înrădăcinate. Cum ele nu pot fugi ca să-şi scape viaţa, iar arborii sunt cei mai mari dintre toate acestea, Yavanna a sădit în mintea lui Manwë gândul unei rase de copaci care să vorbească în numele tuturor celor care au rădăcini şi să-i pedepsească pe cei care le fac rău. Gândul a dospit, a crescut şi s-a întins până când l-a văzut Creatorul. Eru Ilúvatar a decis:

„*Când se vor trezi Copiii, se va trezi şi gândul Yavannei şi va chema la sine spirite din depărtări şi vor coborî ele* [...] *printre olvari şi unele spirite în aceşti olvari îşi vor face sălaş şi li se va aduce închinăciune şi mânia lor îndreptăţită va fi auzită. O vreme*

*doar: cât puterea va fi de partea Întâilor Născuţi, iar cei Născuţi După vor fi tineri.*”

Astfel au apărut enţii, Păstorii Copacilor (*Shepherds of the Trees*).

Liniştită, Yavanna s-a întors acasă şi şi-a informat bărbatul că pădurile au fost puse sub protecţia unei puteri a cărei mânie, „*de va fi să i-o trezească piticii, se va întoarce împotrivă-le.*”

Îndemânaticul meşteşugar a ridicat din umeri, lăsând o portiţă deschisă vrajbei dintre Neamuri:

- De lemn tot vor avea trebuinţă.

Deducem de aici că pe vremea aceea încă nu se formaseră zăcămintele de combustibili fosili, iar Aulë nu era interesat de exploatarea surselor alternative de energie.

Cel dintâi conflict dintre enţi şi pitici a avut loc la Sarn Athrad (Vadul Pietrelor de peste Râul Gelion), în Primul Ev, pe vremea lui Beren şi Lúthien. Riscându-şi viaţa pentru iubita sa Lúthien, Beren recuperase unul dintre silmarili, nestematele fermecate, din coroana de fier a Vrăjmaşului. Regele elf Elwë, zis Thingol (Mantie-Cenuşie), tatăl zânei Lúthien, a dorit să prindă magica piatră preţioasă în colanul Nauglamír. În acest scop, a chemat pe nişte făurari gnomi, care, vrăjiţi de frumuseţea bijuteriei, l-au ucis pe domnitor şi au încercat să fugă cu colanul. Tentativa a eşuat, iar silmarilul a revenit în cetatea Menegroth.

Din păcate, moartea regelui a îndurerat-o pe regina Melian, o maia (zeiţă) care protejase până atunci ţara cu brâul ei magic. Rămasă văduvă, ea a plecat înapoi în Valinor şi a lăsat regatul Doriath fără apărare. O mare oştire de gnomi, înarmaţi până în dinţi, a coborât din munţi ca să răzbune moartea celor din seminţia lor. Profitând de deruta elfilor, piticii au străbătut nestingheriţi codrii Doriathului, au reuşit chiar să pătrundă în castelul fostului rege şi au furat încă o dată minunatul colan. Aflând de incursiune, Beren l-a chemat pe Dior, fiul său, în ajutor, au adunat elfii din Ossiriand şi s-au grăbit să organizeze o ambuscadă la vad.

Gnomii reveneau victorioşi din Menegroth, dar cu puterile slăbite, pentru că pieriseră mulţi dintr-ai lor în asediu. Când au

ajuns la Sarn Athrad şi s-au urcat pe ţărmul înalt al Gelionului, s-au trezit atacaţi de duşmani nevăzuţi; pădurile de pe versanţi s-au umplut de sunetul cornilor elfeşti şi din toate părţile au început să zboare suliţe şi săgeţi spre ei. Mulţi pitici au fost răpuşi în primul atac, dar nu toţi. O parte a scăpat şi, ţinându-se strâns împreună, au fugit spre răsărit, spre muntele Dolmed. Atunci, în vreme ce urcau pe povârniş, au apărut ca din senin Păstorii Copacilor, care i-au împins pe gnomi în codrii întunecaţi ai munţilor Ered Lindon, de unde, din cât se povesteşte, nici unul n-a mai apărut.

Tolkien ne descrie pe larg un atac similar în capitolul „*Văgăuna lui Helm*” din „*Stăpânul inelelor*” (III, 7). De această dată, lupta s-a dat între orcii trimişi de trădătorul Saruman şi enţii chemaţi în ajutor de vrăjitorul Gandalf:

„*Ţinutul se schimbase. Acolo unde se întindea înainte valea înverzită, ale cărei povârnişuri înierbate se răsfrângeau peste nesfârşite coline, se desluşea acum o pădure. Copacii uriaşi, goi şi tăcuţi se înălţau rânduri-rânduri, cu ramuri încâlcite şi creştetul încărunţit; rădăcinile lor erau îngropate în ierburile înalte şi verzi. Pe sub ei era un întuneric de nepătruns, între Stăvilar şi streaşina pădurii aceleia fără nume nu erau nici cinci sute de paşi. Acolo dădeau acum bir cu fugiţii falnicii oşteni ai lui Saruman, înspăimântaţi de rege şi de copaci. Se revărsară dinspre Poarta lui Helm, până când nu mai rămase nici unul îndărătul Stăvilarului, dar la poalele lui se strânseră roi, ca muştele. În zadar se târau şi se căţărau pe pereţii viroagei, încercând să scape. La răsărit, povârnişul văii era prea abrupt şi stâncos; din stânga, de la apus, îi urmărea soarta necruţătoare.*”

Motivul pădurii care participă la o bătălie şi decide soarta confruntării apare frecvent în literatura engleză. Un exemplu celebru ar fi tragedia „*Macbeth*” de William Shakespeare. După ce, la îndemnul soţiei sale, i-a ucis pe „*bunul rege*” Duncan şi pe thanul Banquo, uzurpatorul Macbeth are mustrări de conştiinţă şi începe să se teamă. În actul IV, scena 1, el apelează la cele trei vrăjitoare întâlnite la începutul piesei ca să afle de ce anume

trebuie să se ferească în viitor. Acestea invocă spiritele şi, rând pe rând, apar trei năluci. Ultimul duh pare să fie un copil încoronat, purtând un copac în mână. El prooroceşte că Macbeth va fi înfrânt abia când pădurea de la Birnam îl va înfrunta, urcând pe dealul Dunsinane.

Între timp, nemulţumiţii se adună sub steagurile lui Malcolm, fiul răposatului rege. Pentru ca apărătorii din cetate să nu-i poată număra efectivele, Malcolm îi pune pe luptători să-şi taie câte o creangă înverzită (actul 5, scena 4). Când, în scena următoare, oştirea se pune în mişcare, Macbeth e anunţat de un crainic că un întreg crâng vine pe cale. Uzurpatorului nu-i vine să-şi creadă ochilor. El piere ucis de Macduff, un om născut prin cezariană (nenăscut de o femeie), precum fusese prezis de un alt duh. Să amintim aici şi stupoarea Regelui Vrăjitor din „*Stăpânul inelelor*" (V, 6), căruia i se făcuse o prevestire asemănătoare, că nici un om viu nu-i va putea face faţă („*No living man may hinder me!*", unde „*man*" are şi sensul de „*bărbat*"), răpus de domniţa Éowyn (o femeie) pe Câmpiile Pelennor.

Copacii joacă un rol important şi în bătălia dintre narnieni şi invadatorii telmarieni, din romanul „*Prinţul Caspian*" de Clive Staples Lewis. Narnia este o lume fantastică, creată prin cântec de leul Aslan, o figură christică, totodată şi reprezentare solară, şi emblemă a Imperiului Britanic. Lewis, unul dintre prietenii cei mai dragi ai lui Tolkien, a fost cândva scepticul Misomythus amintit în dedicaţia poemului „Mythopoeia", cel care se îndoia că poveştile transmit înţelepciunea acumulată în răstimpul mileniilor. Ulterior, Lewis a găzduit întâlnirile grupului literar „Inklings" (Nelinişti), unde Tolkien a citit mai multe fragmente din „*Stăpânul inelelor*".

În Narnia se poate pătrunde pe felurite căi: prin dulapul aflat în casa Profesorului (Şifonierul, leul şi vrăjitoarea), cu ajutorul inelelor magice confecţionate de unchiul Andrew (Nepotul magicianului), teleportaţi de sunetul unui corn magic (Prinţul Caspian), printr-un tablou (Călătorie pe mare cu „Zori de zi") etc. În cel de-al patrulea volum din „Cronicile Narniei", minunatul tărâm cade sub stăpânirea telmarienilor, războinici necruţători

care i-au omorât şi i-au alungat pe pitici, centauri, fauni şi uriaşi, au pecetluit buzele fântânilor, copacilor şi animalelor, iar apoi au încercat să alunge până şi amintirea lor. Ţara e condusă de uzurpatorul Miraz, iar viaţa prinţului Caspian, nepotul de frate al regelui, devine nesigură în momentul când regina Prunaprismia naşte un moştenitor.

Caspian fuge şi, la sfatul mentorului său, îi cheamă în ajutor pe cei patru regi legendari: Lucy, Peter, Edmund şi Susan. Ei trezesc vechea Narnie la viaţă. Apare şi leul Aslan, la a cărui chemare se grăbesc să răspundă toate vieţuitoarele, inclusiv cele cu rădăcini: fete-mesteceni cu chipuri palide, femei-sălcii cu feţe gânditoare, fagi cu aer regesc, bărbaţi-stejari cu ramuri încâlcite, ulmi melancolici şi slabi, tufişuri cu părul zbârlit. Ca să evite vărsarea de sânge, Marele Rege Peter îl înfruntă pe Miraz în luptă dreaptă, dar trădarea lorzilor Glozelle şi Sopespian riscă să provoace un măcel. Spre norocul tuturor, intervine falanga oamenilor-copaci:

„*Nici nu începuse bine lupta când vechii narnieni văzură că inamicul o ia la fugă. Luptători de temut se făcură albi ca varul nu de teama de vechilor narnieni, ci de ceva ce vedeau venind din spatele acestora, îşi aruncară armele la pământ, urlând:*

*- Pădurea! Pădurea! E sfârşitul lumii!*

*Dar curând nici strigătele acestora şi nici zgomotul armelor nu se mai putură auzi; ambele fură acoperite de urletul copacilor treziţi la viaţă care o porniră printre rândurile armatei lui Peter şi apoi pe urmele Telmarinienilor. Aţi stat vreodată la marginea unei păduri, pe o movilă mai înaltă, când bătea cu furie un vânt sălbatic într-o seară de toamnă? Imagi-naţi-vă zgomotul acela. Şi apoi imaginaţi-vă că pădurea, în loc să rămână pe loc, se repede spre voi; şi că nu mai e alcătuită din copaci, ci din oameni uriaşi, care însă arată a copaci, fiindcă braţele lor lungi se unduie ca ramurile, iar când dau din cap se scutură de frunze. Cam asta vedeau Telmarinienii.*”

În cele din urmă, prin excesiva utilizare a motivului, episodul intervenţiei providenţiale a luptătorilor vegetali s-a „*încopăcit*”, a devenit manierist. Dar personajele imaginate de Tolkien diferă fundamental de toate celelalte popoare ale codrului, descrise înainte sau după apariţia „*Celor două turnuri*”. Dacă la Shakespeare pădurea mişcătoare apare ca o mulţime de crengi ce reflectă încărcătura psihologică a atacului surpriză, la C. S. Lewis copacii-umblători capătă un caracter episodic, oarecum caricatural.

Copaci războinici, însă incapabili să se mişte, apar şi în „Vrăjitorul din Oz” de L. Frank Baum. După demascarea şi fuga lui Oz, Dorothy s-a hotărât să părăsească Oraşul Smaragdelor şi să meargă la Glinda, zâna cea bună, ca să afle cum poate să ajungă acasă. Sperietoarea de ciori, Leul şi Omul de Tinichea (fără a-l mai socoti pe Toto) au însoţit-o pe drumul ce ducea către Ţara de Miazăzi. După ce au traversat nişte câmpuri verzi cu flori pline de strălucire, în zorii celei de-a doua zile au ajuns la un codru. Sperie Ciori a încercat să pătrundă de mai multe ori, dar de fiecare dată un copac îl prindea cu crengile şi-l arunca înapoi. A fost nevoie de intervenţia hotărâtă a Omului de Tinichea, care a tăiat cu toporul ramurile ameninţătoare, ca prietenii să poată depăşi acest obstacol.

„*Ceilalţi copaci ai pădurii nu se împotriviră la trecerea lor, aşa că îşi spuseseră că numai primul şir al copacilor putea să-şi îndoaie crăcile şi că, pesemne, aceştia alcătuiau un fel de paznici ai pădurii şi aveau puterea minunată de a împiedica străinii s-o străbată.*”

Spre deosebire de aceste întruchipări, enţii din „*Stăpânul inelelor*” formează o veritabilă civilizaţie, una dintre cele mai vechi din Pământul de Mijloc, descrisă pe îndelete în capitolul „*Arborebărbos*” (Treebeard) din „*Stăpânul inelelor*”.

În 29 februarie 3019, după ce au scăpat din captivitatea orcilor care l-au omorât pe Boromir, hobbiţii Merry şi Pippin s-au ascuns în codrul Fangorn, pădure situată pe firul râului Scăldătoarea enţilor, în partea nordică a ţării Rohan. Potrivit lui

Gandalf, pădurea şi-a căpătat denumirea de la străjerul ei. Aici s-au întâlnit cu Arborebărbos (*Fangorn* în sindarină), primul ent pe care l-au văzut vreodată. Păstorul de copaci este descris în amănunţime, autorul prelungind surprinderea eroilor şi a cititorului printr-o prezentare deosebit de bogată în detalii. În aceste condiţii, nici nu-i de mirare că el constituie o figură de bază în iconografia tolkieneană, fiind portretizat de Alan Lee, John Howe, Rodney Matthews, Ted Nasmith, Angus McBride, fraţii Hildebrandt, David Thierree, Sam Hamrick, Dmitry Terner, David Boulbes şi încă mulţi alţii.

Printr-o cimilitură spusă regelui Théoden, Gandalf sugerează că Arborebărbos este cea mai vârstnică făptură de pe Pământul de Mijloc de la sfârşitul celui de-al Treilea Ev:

„*Pe când de fier nu se vorbea şi lemnu-n arbori neatins trăia*
*Pe când sub lună, tânăr, muntele lucea*
*Pe când inelul nu fusese făurit şi nu se născuse mâhnirea*
*Atunci, demult, străbătea ea pădurea.*”

Arborebărbos nu era chiar atât de convins de acest lucru. Entul le-a mărturisit hobbiţilor că la Miazănoapte se află arbori mult mai bătrâni. Oricum, din generaţia lui, apărută pe lume înainte de căderea Beznei, mai trăiau doar încă doi enţi: Finglas şi Fladrif.

La prima vedere, Fangorn semăna, prin constituţia robustă şi dimensiuni, cu un om uriaş (large Man) sau cu un căpcăun (troll), având o înălţime de cel puţin 14 picioare (4,3 metri) - cu un pic mai mult decât în traducerea Gabrielei Nedelea („vreo 3-4 metri”). Capul lunguieţ se afla în continuarea trunchiului, fără nici un fel de gât. Partea de jos a chipului era acoperită de o barbă lungă şi bogată, de culoare cenuşie, ce pornea ca un mănunchi de crengi şi rămurele, care se subţia, se înmuia, pe măsură ce atârna către pământ. Se pare că făptura purta un fel de straie scorţoase, verzui-cenuşii, ce asigurau un camuflaj perfect. Credem aceasta, deoarece Tolkien ne spune că pielea de pe braţele dezgolite nu

erau deloc zbârcită, ci netedă şi cafenie. Picioarele uriaşe aveau câte şapte degete.

Enţii întâlniţi după bătălia de la Văgăuna lui Helm la poalele Viroagei Văgăunii, nu departe de Isengardul unde trădătorul Saruman fusese inundat şi izolat, sunt descrişi într-un fel asemănător:

„*Dintre arbori se desprinseră trei forme ciudate. Erau ca ale căpcăunilor, înalte de mai bine de douăsprezece picioare, cu trupuri puternice, zdravene ca ale arborilor tineri; păreau înveşmântaţi sau ascunşi în nişte haine strâmte, maronii şi cenuşii. Aveau membre lungi, mâini cu multe degete, părul ţepos şi bărbi de un verde fumuriu, ca muşchiul.*"

Dar, spre deosebire de fanii Godzillei, nu toată lumea rămâne uimită de dimensiunile unei făpturi. Pe hobbiţi i-au impresionat mai cu seamă ochii lui Arborebărbos: căprui, cu irizaţii verzui, solemni, iscoditori. Pippin avea să mărturisească:

„*Simţeai îndărătul lor un puţ imens, plin cu amintiri străvechi şi gânduri prelungi, molcome şi liniştite; dar la suprafaţă sclipea prezentul, aşa cum bate soarele pe faţa lucioasă a frunzelor unui copac imens sau pe unduirile unui lac foarte adânc. Nu ştiu, dar părea că era ceva care creştea dedesubt, adormit, ai fi zis că o făptură cu frunze şi rădăcini, ceva între adâncul pământului şi bolta cerească, se trezise brusc la viaţă şi te cerceta cu aceeaşi stăruinţă molcomă pe care-o dovedise, ani fără şir, doar faţă de propriile sale treburi.*"

Întâlnirea a surprins ambele părţi. În ciuda cazului relatat de Sam la hanul „*Dragonul verde*", enţii n-aveau nici o idee despre existenţa piticuţilor. Oamenii-copaci cunoşteau doar neamurile amintite de o poezioară învăţată în copilărie: elfii cei Dintâi Născuţi; piticul scormonitor, ce locuia în case fără soare; entul, fiul pământului, de-o vârstă cu munţii; omul muritor, al cailor

stăpân. În cele din urmă, la sugestia lui Pippin, Arborebărbos s-a văzut nevoit să adauge listei încă un vers:

„*Hobbiţii de-o şchioapă, ce-n vizuini trăiesc.*”

Conform celor împărtăşite Yavannei de Manwë în „*Quenta silmarillion*”, odată cu plecarea elfilor şi ridicarea oamenilor, rasa enţilor începea să piară. Principalul motiv îl constituia dispariţia femeilor-arbori: entsoaţele.

Cununarea pomilor este încă un obicei larg răspândit pe glob, prezent în diferite forme, reflectat şi la noi, în balada populară a mărului şi trandafirului. În natură, există specii arboricole dioice, sexuate, unde unele exemplare poartă doar flori bărbăteşti, iar altele numai flori femeieşti.

Un prim exemplu ar fi o fosilă vie, rămasă din Terţiar, precum *Ginkgo biloba* (se întâlneşte şi forma „Gingko”), copacul cu frunzele în evantai, prezent într-o sumedenie de parcuri dendrologice sau grădini botanice. Un Ginkgo se dezvoltă ca enţii, încet-încet, fără pripeală şi creşte aşa, molcolm, până la circa 30-40 m înălţime. Trăieşte mult, până la 2000 de ani şi rămâne sănătos vreme îndelungată, deoarece, fiind răşinos, nu-l atacă ciupercile şi insectele. E remarcat mai ales toamna, când frunzele-i devin de un galben auriu. În aceste condiţii, să nu ne minunăm că unii comentatori (de ex. Lionel Pras), l-au comparat cu mallornii, maiestuoşii arbori din pădurea Lothlórien. Anglo-saxonii îi spun „*maidenhair tree*” - părul fecioarei. În China, unde conurile de ginkgo sunt folosite la gătit, s-a încetăţenit obiceiul că pe un trunchi de un sex să fie altoită o mlădiţă de sex opus.

Din antichitate, beduinii au obiceiul de a căsători curmalii, o altă plantă dioică. Ei rup inflorescenţele de pe pomii bărbătuşi şi, în cadrul unei sărbători fastuoase, polenizează florile curmalilor femele. „*Atlasul botanic*” din 1994 explică obiceiul prin faptul că: „*astfel se asigură o fructificaţie bogată şi se economiseşte spaţiu lăsând într-o livadă întreagă de curmali cu flori femele un număr restrâns de curmali cu flori mascule*”. Alţi copaci cu exemplare sexuate sunt sălciile, diferitele varietăţi de plop, tisa, ienupărul,

arborele de pâine, frasinul american, arţarul argintiu, arţarul american etc.

Există şi căsătorii cu semnificaţie magică, între arbori din specii diferite. James Frazer aminteşte obiceiul hindus de a căsători arborii de mango cu un tamarind sau cu o iasomie. În poveştile populare româneşti, se consideră ca arbori masculini brazii, varietăţile de stejar şi fagul, în vreme ce salcia şi teiul sunt socotite ca feminine. Există o explicaţie mitologică, de sorginte antică, a credinţei. În cartea a opta a „*Metamorfozelor*”, Ovidiu povesteşte legenda lui Filemon şi Baucis, doi bătrâni săraci, dar ospitalieri, care i-au găzduit pe Zeus şi pe Hermes, sosiţi în chip de muritori obişnuiţi. În semn de răsplată, zeii le-au transformat casa în templu şi i-au rugat să ceară orice. Soţii au cerut privilegiul să moară deodată. Odată, cum stăteau în faţa templului, Baucis l-a văzut pe Filemon acoperindu-se cu frunze de stejar, fără să bage de seamă că ea însăşi începe să se transforme într-un tei. În cele din urmă, cei doi bătrâni s-au transformat complet în cei doi arbori.

Spre deosebire de Filemon şi Baucis, menajul enţilor nu era lipsit de probleme, deoarece soţii manifestau preocupări diferite. Enţii preferau să cutreiere pădurile, unde primeau învăţătură de la elfi şi discutau cu arborii pe care-i păstoreau. Entsoaţele erau obsedate de ordine, privită ca fundamentul belşugului şi păcii. Ele şi-au amenajat nişte grădini pe placul inimii, unde locuiau şi-şi aşteptau consorţii. Dar aceştia preferau compania copacilor măreţi, cutreierau codrii neîmblânziţi de pe coastele abrupte ale dealurilor înalte, unde săltau pâraiele din piatră-n piatră, aşa că treceau arareori prin grădini. În cele din urmă, ca să se ferească de Ameninţarea din Miazănoapte, femeile enţilor au trecut Anduinul, unde s-au întâlnit cu oamenii şi i-au învăţat să se gospodărească. Apoi a urmat războiul dintre Sauron şi Oamenii Mării, iar entsoaţele au dispărut fără urmă. Locul straturilor şi holdelor a fost ocupat de sterpele Pământuri Maronii din stânga Râului cel mare. Într-un târziu, când au realizat absenţa lor, enţii au început să le caute, să-i întrebe pe oameni, însă au primit răspunsuri contrarii, fără noimă.

Elfii, cărora întotdeauna le-au plăcut să se exprime prin muzică, au creat chiar un cântec vesel despre dragostea dintre un ent şi o entsoaţă, un fel de „*Cântare a Cântărilor*” copăcească, unde iubiţii se cheamă pe rând, în fiecare anotimp, căutând să se înfrupte împreună din toate bucuriile vieţii, în cea mai frumoasă lume de sub Soare.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 31-32 din 20.12.2004 şi 33-34 din 20.04.2005.

# Hobiţii în ţara lui Ceauşescu

„*Marţienii*”, cenaclul scriitorilor profesionişti de science-fiction din România, şi-a reluat recent activitatea. Am aflat apoi cu surprindere şi bucurie că la cea de-a doua şedinţă s-a propus afilierea la Societatea Tolkien, pentru că „*sunt milioane, tolchiniştii ăia, sunt o forţă, dom'le*”. E posibil ca ideea să fi fost inspirată de fervoarea cu care fanii de pretutindeni au sărbătorit în 3 ianuarie a.c. 111 ani de la naşterea lui John Ronald Reuel Tolkien, profesorul universitar de la Oxford care i-a reobişnuit pe englezi să creadă în zâne şi să scrie cu rune. Apoi mi-am pus întrebarea, la urma urmei, cât de cunoscută, cât de populară este opera scriitorului englez în România? Care este impactul ei asupra unei societăţi care din 1938 până în 1989, vreme de peste cincizeci de ani, a trecut prin cinci dictaturi?

Prozele lui Tolkien sunt vaste, dar centrate pe istoria imaginară a Tărâmului de Mijloc, pământ pe care odinioară au trăit sumedenie de personaje de basm, care ulterior s-au retras şi au cedat locul oamenilor. Departe de toţi, zmei, iele, uriaşi, trăiesc cele mai mărunte făpturi, mai micuţe chiar decât piticii, hobbiţii. Ei sunt un fel de spiriduşi aşezaţi la casa lor, care cultivă tradiţiile casnice şi spiritul mic-burghez.

Pe Bilbo Baggins, scriitorul l-a descoperit în vreme ce corecta nişte extemporale. L-a folosit ca personaj într-o poveste menită să-şi distreze copiii, pe care apoi a publicat-o cu titlul „*The Hobbit, or There and Back Again*” (Hobbitul, ori până acolo şi înapoi, 1937). În timpul celui de-al doilea război mondial, a continuat să scrie, a lărgit cadrul acţiunii şi de această dată a pus soarta tuturor neamurilor şi fiinţelor în mâinile lor. Romanul, vândut în chip de trilogie, se numea „*The Lord of the Ring*” (Stăpânul inelelor, 1954-1955). Sauron, cel mai puternic şi mai viclean vrăjitor al tuturor timpurilor a reuşit să le păcălească pe ielele pricepute la meşteşugurile magice şi să făurească douăzeci

de inele magice. Nouă le-a împărţit regilor oamenilor, care şi-au vândut sufletele pentru putere. Şapte au fost trimise piticilor ce răscoleau măruntaiele munţilor în căutarea bogăţiilor. Trei au fost date elfilor, iele înţelepte şi nemuritoare. Iar ultimul, care ar fi trebuit să-l ajute să le stăpânească pe toate celelalte, l-a păstrat pentru sine. Dar în zadar a încercat Sauron să domine lumea, o alianţă a neamurilor l-a învins şi puterea întunecată i-a fost destrămată.

Deşi trilogia formată din „*Frăţia inelului*”, „*Cele două turnuri*” şi „*Întoarcerea regelui*” a apărut după cel de-al doilea război mondial, ea nu reflectă explicit nici dictaturile fasciste, nici teroarea proletară, în felul în care a făcut-o George Orwell în „*Ferma animalelor*”, care a devenit un fel de „*Istorie ieroglifică*” a relaţiilor dintre Stalin şi Troţki. Întrucât mulţi oameni cred în predestinare (*Firul Parcelor. Inşallah! Karma! Toate sunt trecute în Cartea Vieţii!*), marile opere au alimentat întotdeauna tendinţa muritorilor de a căuta peste tot conjuraţii încriptate. Mulţi români cred că Revoluţia din 1989 a fost de fapt un film de acţiune regizat de Sergiu Nicolaescu după un scenariu scris de Alexandru Mironov, inspirat de „*Luna e o doamnă crudă*” a lui Robert Heinlein, unde Ion Iliescu a jucat rolul lui Manuel Garcia O'Kelly (Man, pentru prieteni). În realitate, Heinlein reface istoria revoluţiei americane din 1776, dar într-un fel în care o apropie de toate schimbările politice majore, precum dictatura lui Cromwell, căderea Bastiliei ori asaltul Palatului de Iarnă din Petersburg. O operă literară nemuritoare este cea care reuşeşte să identifice rădăcinile fenomenului social care e motorul intrigii şi să-l redea în toate ipostazele concludente, să-i cuprindă toate semnificaţiile. Astfel, devine clar că orice revoluţie viitoare va putea fi raportată la romanul lui Heinlein, precum Sauron poate fi reflectarea literară atât a lui Cromwell, Hitler, Franco, Peron, cât şi a lui Stalin, Ceauşescu, Enver Hodja, Mobutu ori Kim Ir Sen.

Din această cauză, suspiciunile cenzurii comuniste au întârziat mult publicarea ciclului romanesc al lui Tolkien. Primul pas, cel cu care nu s-a făcut primăvară, a constituit-o apariţia romanului „*O poveste cu un hobbit*”, în cadrul colecţiei

„*Biblioteca pentru toţi copiii*” a Editurii Ion Creangă, în 1975. Catinca Ralea, traducătoarea şi prefaţatoarea cărţii, s-a străduit să identifice elementele comune culturii populare engleze şi folclorului românesc şi astfel să creeze o lume familiară cititorului de la noi. Astfel trolii devin uriaşi, orcii gnomi, elfii iele, iar dragonul Smaug zmeu. Procedeul n-a fost întotdeauna repetat în cazul toponimelor, o parte dintre ele fiind lăsate în original. Pe coperta din spate figurează o greşeală simpatică, în loc de „*Domnul inelelor*”, tălmăcire aleasă de prezentator, corectorul cel vrăjit de poveste a lăsat forma eronată „*Domnul ielelor*”. Coperta cărţii şi ilustraţiile interioare au fost realizate de una dintre cele mai talentate graficiene de la noi, Rusz Livia, care a individualizat preafrumoasa ediţie Creangă (Poveşti, Povestiri, Amintiri) din 1972, a înfrumuseţat poveştile lui Hauff, a desenat aventurile piticului Cipi ori cele ale răţoiului Mac.

Din păcate, lunga călătorie (până acolo şi iarăşi, înapoi) a piticuţului angajat de pitici să le recupereze comorile confiscate de ticălosul zmeu care s-a cuibărit în inima Muntelui Singuratic n-a fost continuată în anii '70 de „*Stăpânul inelelor*”. Cauzele pot fi multiple. Göncz Árpád, traducătorul maghiar, a mărturisit la o întâlnire cu copiii de la Gimnaziul Veres Péter, că versiunea ungurească a fost strecurată cu greu printre furcile caudine ale cenzurii ideologice. Ochiul roşu al lui Sauron şi flamurile roşii sub care defilau orcii au trebuit să fie anume explicate pentru ca să nu fie confundate cu organele informative atotvăzătoare (care dispuneau de ajutorul a sute de mii de Limbi de Vierme) ori steagul revoluţionar al partidului.

A trebuit ca regizorul Peter Jackson să se apuce de treabă şi să înceapă ecranizarea trilogiei, pentru ca teribila maşină de băgat produse pe gât să-şi înceapă activitatea şi în România. Editura RAO International a fost autorizată să publice traducerea românească. Treaba a fost încredinţată traducătoarelor Irina Horea şi Gabriela Nedelea şi a fost făcută în mare grabă, lucru care a prilejuit erori grave ori chiar lipsuri. Nu ne referim numai la faptul că nu s-au păstrat sensurile create anterior de Catinca Ralea (care a desemnat „*gnomii*” vizându-i pe „*orci*” şi nu pe „*pitici*”), nici la

faptul că fraze cheie, precum salutul lui Frodo Baggins la despărţirea de Gildor Inglorion („*o stea străluceşte la ceasul întâlnirii noastre*”), sunt transcrise după ureche, ci la faptul că toată Anexa E, care cuprindea tâlcul frumoaselor nume ale ielelor (elfilor) a fost eliminată, „*din motive care ţin de ortografia şi pronunţia specifică limbii engleze*”. Nu ştim ce anume a determinat această impietate, o trunchiere inadmisibilă în cazul unui autor care a creat un univers cu limba lui cu tot, un grai străvechi, dinainte de Babel; e o ciuntire cu care autorul niciodată n-ar fi fost de acord şi care i-ar fi apărut ca o lucrare (p)orcească.

Oricum, cu toate minusurile ei, ediţia RAO International are avantajul că oferă cititorului român o primă traducere a aventurilor de pe Pământul de Mijloc. Cel interesat poate găsi cu uşurinţă textele originale pe internet şi face corecţiile necesare. Aici puteţi găsi şi un sit românesc, ţinut de unul Zaibăr (pe listele de chat veţi găsi nume mult mai ciudate decât al acestui fan tolkienean), care oferă „*The Hobbit*” şi „*The Lord of the Rings*” în format Acrobat Reader (calitatea reproducerii este excepţională, însă mărimea fişierelor poate fi prohibitivă pentru internauţii dial-up care folosesc serviciile Romtelecom).

Altminteri, eroica noastră critică literară, care citeşte doar prefeţele din cărţile membrilor Academiei şi *Plaiul cu boi,* nu s-a implicat încă în luptele duse de confraţii lor anglo-saxoni. Căutând pe internet, am fost uimit să descopăr că articolele despre „*Stăpânul inelelor*” prezente pe web se referă doar la filmele lui Peter Jackson, regizor care, dacă în „*Frăţia inelului*” a manifestat o oarecare supunere şi adoraţie faţă de opera lui Tolkien, în „*Cele două turnuri*” s-a îndepărtat adesea de la litera scrisă (ba chiar, se zice, l-a făcut pe Smeagol să semene cu George W. Bush). Aşa se face că o operă care se situează (ca număr de exemplare vândute) imediat după Biblie, rămâne în continuare o necunoscută pentru tinerii cititori români. Preţul prohibitiv, atât al ediţiei copertate cât şi al celei broşate, a făcut ca „*Stăpânul inelelor*” să nu intre decât în marile biblioteci şi într-un număr de exemplare nesemnificativ. Grosul tirajului a fost cumpărat, precum a plănuit şi editura, de cei puşi în mişcare de campania publicitară de lansare a filmului,

promoţie gălăgioasă care i-a deranjat şi i-a îndepărtat pe literaţii „*cu pretenţii*”. Cronica lui Laurenţiu Brătan, publicată în Revista 22, nr. 8 din 2002, e semnificativă din acest punct de vedere.

Românul încă îşi trăieşte groaza şi nehotărârea, el n-a pornit pe lungul drum ce duce pe buza Muntelui Osândei şi n-a aruncat Inelul Suveran forjat de Ceauşescu, căutat de nazgûlii călări pe maşini cu girofaruri şi sirene. Suntem încă o ţară supusă Mordorului, înspăimântată de hoardele de orci ce defilează sub flamurile roşii ale unui trecut pe care nu-l ştim învinge şi părăsi. Dar mai avem o şansă. Câtă vreme în codrii noştri informatici vieţuiesc iele, şi oameni ce iubesc cărţile într-atât încât le ştiu pe de rost, şi pro-scrişi mucaliţi, şi hobbiţi care nu iubesc aventurile, dar le duc la bun sfârşit, norocul va fi de partea Binelui, iar Răul va putea fi învins.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. (17-18) din 11.02.2003.

# Regele Urs

În mod surprinzător, în opera scriitorului englez John Ronald Ruel Tolkien există un erou de unică folosinţă, un personaj totuşi important, de vreme ce scriitorul i-a pus în mână, ca să nu zic în brânci, soarta bătăliei finale din romanul „*O poveste cu un hobbit*”, dar apoi l-a amintit doar în treacăt în „*Stăpânul inelelor*” şi a uitat cu totul să-l pomenească, sub un nume sau altul, în marea mitologie „*Silmarillion*” : Beorn, Regele Urs.

La o primă vedere, ciudatul personaj pare întrucâtva schematic, caricatural, parcă desprins din primele reprezentări pictate de primitivi pe pereţii grotelor. Voluminos şi brutal, el n-are nimic din stăpânirea de sine a vrăjitorilor, din înţelepciunea şi forţa lăuntrică a nemuritorilor elfi, din îndemânarea şi tenacitatea piticilor. Are însă multă bunătate în suflet şi ştie să trăiască în armonie cu natura, lucru care-l face să semene, paradoxal, cu măruntul neam al hobbiţilor, din care se trag Bilbo şi Frodo Baggins.

Asemănările ţin de natura profundă a acestor atât de diferite fiinţe. Comparat fizic cu locuitorii din Comitat, Beorn pare să fie alcătuit exact pe dos.

Micuţii eroi care au salvat Pământul de Mijloc fac parte dintr-un popor „*discret, dar foarte vechi*”: scunzi, mai mici decât piticii, cu părul cârlionţat, n-au barbă, nu poartă pantofi, deoarece pe laba piciorului le creşte o blană cu peri negri şi creţi (podoabă frumos periată de orice hobbit care se respectă). Hobbiţii au o fire bonomă, uşor de desluşit de la prima vedere: sunt „*cam burtoşi*”, au o faţă binevoitoare şi un râs gros şi gălăgios. Se îmbracă în culori stridente (mai ales verde şi galben).

Beorn e un „*Schimbă-Piele*”, care uneori apare sub forma unui urs mare şi negru, alteori e un „*un om uriaş cu barbă şi păr des şi negru, cu braţele şi picioarele mari şi goale, cu muşchi*

*noduroşi*”, ce poartă o tunică de lână care-i vine până la genunchi. Unii spun că „*se trage din urşii cei mari şi străvechi ai munţilor, care trăiau acolo înainte să vină uriaşii*”. Alţii consideră că se trage din primii oameni care au trăit înainte ca Smaug sau ceilalţi zmei să se pripăşească în vecinătatea Muntelui Singuratic. E o fire închisă, tăcută, bănuitoare, ursuză. „*Nu e o persoană căreia să-i pui întrebări...*” - a tras concluzia vrăjitorul Gandalf.

Bilbo Baggins locuieşte într-o gaură în pământ, o vizuină confortabilă de hobbit, uscată, aerisită, bine întreţinută, lucru atât de caracteristic, încât a fost inclus de enţi în poezioara ce descrie neamurile ce trăiesc pe Pământul de Mijloc. Beorn locuieşte „*într-o pădure de stejari şi are o casă mare de lemn*”, clădită din trunchiuri de copaci, înconjurată de grajduri şi hambare.

Hobbiţii au la intrare „*multe cuiere pentru haine şi pălării*”, pentru că ei se bucură întotdeauna să primească oaspeţi, pe care-i tratează cu ceai şi prăjiturele, spre deosebire de omul-urs, care s-a înconjurat cu „*un gard înalt de spini, prin care nu te puteai uita şi pe care nu puteai să te caţări*”, în casă n-are decât un singur scaun, pentru că se fereşte de străini, dar trăieşte în bună pace cu vitele, albinele şi caii săi:

„*El nu-i mănâncă şi nici nu vânează sau mănâncă animale sălbatice. Are mulţi, mulţi stupi, cu albine mari, fioroase, şi se hrăneşte mai ales cu smântână şi miere.*”

Dar în ciuda aspectului diferit, Bilbo şi Beorn sunt fraţi întru suflet, soartă şi îndrăzneală. Tolkien ne sugerează dintru început acest lucru prin felul în care piticii vin şi li se prezintă.

Profitând de o invitaţie formală la ceai, Gandalf i-a trimis pe tovarăşii lui Thorin Scut-de-stejar unul câte unul la Bilbo Baggins. Bietul hobbit i-a primit surprins şi, presat de nevoia de a se arăta o gazdă perfectă, i-a ospeţit, nebănuind că va participa alături de ei la aventura vieţii sale, că va fi cât pe ce să fie mâncat de cei trei căpcăuni, după care va intra în gura unei peşteri locuite de nişte gnomi (goblini) la fel de fioroşi, unde se va întrece în spusul

cimiliturilor cu enigmaticul Gollum şi va scăpa cu ajutorul inelului fermecat descoperit într-un tunel.

După ce s-au luptat cu goblinii, iar vulturii i-au salvat din colţii lupilor Wargi, ceata călăuzită de Gandalf a ajuns la vadul Anduinului, în locul străjuit de stânca numită Carroca (Carrock). Aici, vrăjitorul i-a rugat pe piticii cei lihniţi de foame să aştepte semnalul lui, iar apoi să vină doi câte doi, la câte cinci minute distanţă. Gandalf a pornit împreună cu Bilbo în cercetare şi a reuşit să-l captiveze pe Beorn înşiruindu-i aventurile prin care trecuseră în ultimele zile.

Întocmai ca şi Şeherezada, care şi-a scăpat viaţa ţinându-l cu sufletul la gură pe padişah vreme de 1001 de nopţi, vrăjitorul din „*O poveste cu un hobbit*” i-a înglobat, rând pe rând, pe toţi tovarăşii săi în derularea firului narativ şi l-a pregătit pe suspiciosul Beorn pentru întâlnirea cu cei 13 pitici:

„- *Tocmai treceam peste munţi cu unul sau doi prieteni...*”

„- *Ne-am adăpostit într-o peşteră, hobbitul şi cu mine, şi alţi câţiva prieteni...*”

„- *Gnomii au ieşit pe acolo şi au înhăţat hobbitul, piticii şi detaşamentul nostru de căluţi...*”

„- *Era şi Marele Gnom acolo, cu treizeci sau patruzeci de gărzi înarmate şi mi-am spus:* «Chiar dacă n-ar fi legaţi unul de altul cu lanţuri, ce poate face o duzină împotriva unei cete atât de mari ?»”

„- *Am numărat câţi suntem şi am văzut că nu mai era nici urmă de hobbit. Nu mai rămăsesem decât paisprezece.*”

„- *Stăteam acolo, cu lupii înnebuniţi la picioarele noastre şi cu pădurea care începuse să ardă din loc în loc, când s-au pornit şi gnomii să coboare de pe dealuri şi să ne descopere. Au început să ţipe de bucurie şi să cânte cântece în care îşi băteau joc de noi. CINCISPREZECE PĂSĂRELE COCOŢATE ÎN CINCI BRAZI...*”

Stratagema lui Gandalf a dat roadele aşteptate. În fapt, firea urşilor e foarte diferită, „*de la blajin la bătăios*”, ne avertizează vânătorii, precum scriitorul clujean Ionel Pop, un bun povestitor,

atât de puţin cunoscut şi citit de generaţia actuală. „*Acelaşi urs are o mulţime de toane - niciodată nu poţi ştii în care îl găseşti şi ce va face faţă de tine.*” Acelaşi lucru l-a repetat şi Gandalf, când i-a avertizat pe pitici:

„*- Trebuie să băgaţi de seamă să nu-l supăraţi, că cine ştie ce se poate întâmpla. Poate fi îngrozitor la furie, cu toate că e destul de prietenos când e mulţumit. Numai că vă previn că se supără uşor.*”

Când l-a creat pe Beorn, Tolkien s-a inspirat mai ales din literatura popoarelor nordice, unde ursul este un animal temut şi respectat. Fenomenul nu e deloc singular în opera profesorului din Oxford. Gandalf, vrăjitorul, este mai puţin modelat după Merlin, magul jumătate zeu, jumătate demon, ce l-a crescut pe regele Arthur (în irlandeză, „*artos*” înseamnă de asemenea „*urs*”) şi l-a ajutat să dobândească sabia Excalibur, cu care a apărat Britania de atacurile saxonilor. Spre bucuria finlandezilor, Gandalf poartă multe din trăsăturile lui Väinämöinen, eroul din „*Kalevala*”, prietenul vulturilor, făuritorul corăbiilor năzdrăvane, fratele fierarului Ilmarinen.

Profesorul Virgil Nemoianu enumera în convorbirile purtate pe internet cu Robert Lazu (grupate în volumul „*Înţelepciunea calmă*”) mai multe calităţi ale autorului englez :

„*Tolkien are inteligenţă, are cultură, are ingeniozitate. Ştie să construiască un univers alternativ. Ştie să ne amintească de viziunile măreţe ale unor trecuturi îndepărtate.*”

„*Gestul de recuperare duce la o îmbogăţire a prezentului, care nu mai rămâne sever, implacabil, mecanic, ci e silit să-şi dezvăluie ambiguităţile şi multiplicităţile.*”

Într-adevăr, părintele hobbiţilor a preluat din vechile lieduri, saga şi epopei o serie de trăsături pozitive, precum simţul dreptăţii, nobleţea şi curajul, în încercarea de a contura un ideal cavaleresc, care să preschimbe moralitatea lumii contemporane. Şi

prototipul lui Beorn, Regele Urs, este un luptător de origine scandinavă: Beowulf, „*hoţul de miere*”, eroul preferat al lui Tolkien, căruia i-a dedicat un întreg studiu, „*Beowulf: The Monsters and the Critics*”. N-a uitat de el nici atunci când s-a aventurat în regatul imaginar al Feeriei şi a scris studiul „*On Fairy Stories*”, o analiză a poveştilor cu zâne :

„*Acum însă mă refer la rămăşiţele păstrate din cele mai vechi povestiri englezeşti despre Faeria (ori hotarele ei), deşi puţin cunoscute în Anglia, ca să nu mai pomenesc de transformarea băiatului-urs în cavalerul Beowulf sau să explic strecurarea căpcăunului Grendel la curtea regelui Hrothgar.*”

Legenda lui Beowulf a circulat vreme de secole povestită şi recitată de menestreli, apoi un călugăr medieval a consemnat-o în scris. Traducerea românească a fost realizată de Dan Duţescu şi Leon Leviţchi, apoi publicată de Editura pentru Literatură Universală în 1969. Unele fragmente (cânturile XX, XXI, XXXIX, XLIII) se găsesc şi în primul volum al „*Antologiei de poezie engleză*”, apărută în 1981 la Editura Minerva, în colecţia „*Biblioteca pentru toţi*” nr. 1072. Un rezumat al poemului se află în recent apărutul volum, „*Lumea lui Tolkien*” de Robert Lazu, unde ni se semnalează şi episoadele care au fost preluate şi remodelate de Tolkien în romanele ce-i au ca eroi pe hobbiţi.

Spre deosebire de entuziasmul şi admiraţia lui Tolkien, Szerb Antal, un alt anglicist, cândva profesor la catedra de specialitate din cadrul universităţii din Budapesta, nota cu maliţiozitate în propria-i „*Istorie a literaturii universale*” (1941):

„*În general, principala caracteristică a lui Beowulf o constituie limbuţia.*

*Povestea constă doar în faptul că viteazul Beowulf omoară un monstru, care bântuia prin pivniţele unde slujitorii regelui Hrothgar îşi beau berea, apoi o ucide pe şi mai monstruoasa mamă a monstrului. Odată terminată treaba, se întoarce acasă; la bătrâneţe, moare rănit în lupta cu un dragon ce scuipă foc.*

*Faptele ar fi neîndestulătoare pentru o epopee de câteva mii de versuri, dacă Hrothgar şi Beowulf nu şi-ar aminti în răstimpuri de tinereţile lor şi, mai cu seamă, dacă autorul din vechime n-ar relua evenimentele de câteva ori. Cu toate că este cel mai vechi cântec eroic german de care ştim, putem afirma fără îndoială că a fost creat într-o perioadă târzie, de decădere a genului eroic. În istoria înfăptuirilor spirituale, vârsta unei apariţii nu este dată de anul când a fost creată, ci de poziţia în cadrul culturii respective. Valoarea artistică a lui Beowulf, precum şi a celorlalte epopei anglo-saxone, este conferită tocmai de decadenţa tânguirii, de durerea reţinută cu care e petrecută isprăvirea bucuriei.*"

În legende, ursul apare ca animalul totemic din care se trag mai multe case regale europene. L-am pomenit deja pe miticul Arthur, regele Camelotului. În „*Dicţionarul de magie, demonologie şi mitologie românească*", Ivan Evseev îl aminteşte pe Mieszko, viteazul din care se trage dinastia cnejilor din Polonia. Printre urmaşii lui Beowulf se numără regii legendari ai Suediei, întemeietorii precum Eriksson cel Bătrân (867-950), cunoscut ca „*Bjorn*" (Ursul) şi fiul său Erik Victoriosul (930-994/995), supranumit „*Bjornsson*", adică „*fiul Ursului*".

Numele apare în istorie şi purtat de oameni simpli. Islandezul Gunnbjörn Ulvssön a zărit pentru prima oară, undeva departe, spre apus, coastele insulei de gheaţă pe care ulterior proscrisul viking Erik Torvaldssön cel Roşu a botezat-o Groenlanda, „*Ţara Verde*". În vremuri mai apropiate de noi, să-l amintim pe marele scriitor şi patriot norvegian Björnsterne Björnson, pe care dramaturgul Henrik Ibsen l-a urât o viaţă întreagă, dar s-au împăcat la bătrâneţe, când băiatul său a luat-o de soţie pe fata lui Björnson. În muzică, una din iniţialele ce formează numele formaţiei ABBA provine de la Bjorn Ulvaeus. Foarte cunoscut la noi este fostul tenismen Björn Borg, care a fost căsătorit cu o româncă.

Şi pe meleagurile noastre trăiesc oameni care îi poartă numele. Ivan Evseev enumeră formele: Ursu, Ursea, Ursan, Ursache, Ursei. În Iorgu Iordan (*Dicţionar al numelor de familie româneşti*) mai găsim variantele: Ursac, Ursace, Ursaciuc,

Ursariu, Ursăcel, Ursăcescu, Ursăceanu, Ursăchioaiei, Ursăchescu, Urseanu, Ursenescu, Ursescu, Ursianu, Ursoianu, Ursoiu, chiar Ursoniu, Ursuc, Ursula, Ursulea, Ursuleac, Ursuleanu, Ursuleasa, Ursulescu, Ursuleţ, Ursulianu, Ursulică, Ursuţ, Ursuţiu, Urşeanu, Urşianu. Numele de familie al marelui sculptor Constantin Brâncuşi vine de la „*brâncă*”, laba ursului.

Respectul europenilor faţă de urşi este împărtăşit şi de un popor ce trăieşte în cealaltă extremă a continentului euroasiatic, în munţii din insula Hokkaido, aflată în nordul Japoniei sau în peninsula Kamceatka. Ainu sunt nişte oameni albi, scunzi, bărboşi, un popor vechi şi mărunt, care nu se ştie de unde a apărut. Ei îl cinstesc pe Zeul Munţilor, din care cred că se trag. Să-l cităm pe James George Frazer, care le-a consacrat un capitol din monumentala lucrare „*Creanga de aur*”: „*au o legendă care spune că o femeie a avut un copil de la un urs ; şi mulţi ainu care trăiesc în munţi se mândresc că ar coborî dintr-un urs.*”

J. G. Frazer ne descrie în amănunt un obicei al acestor vânători primitivi: *Sărbătoarea Ursului*. Către sfârşitul iernii, bărbaţii pleacă în sălbăticie şi capturează un pui de urs. Adus în sat, el este încredinţat unei femei, care îl alăptează o vreme, apoi puiul e hrănit din mână sau din gură. Micul ursache e răsfăţat de toţi din casă, se joacă împreună cu copiii, iar adulţii îi împlinesc toate poftele. Când creşte şi începe să se obrăznicească, este mutat într-o cuşcă de lemn, solid întocmită, unde rămâne vreme de 2-3 ani. Animalul este hrănit din belşug cu peşte şi cu mei până vine timpul să fie sacrificat. Uciderea se face toamna sau iarna şi nu seamănă deloc cu tăierea porcului de la noi, ci constituie un ritual aparte.

Mai întâi, ainu îşi cer scuze de la zei, spunând că, atât timp cât au putut, şi-au tratat oaspetele cât se poate de bine, dar acum nu-l mai pot hrăni şi trebuie să-l ucidă. Apoi îşi invită rudele şi prietenii, unii dintre ei aflaţi în sate îndepărtate. Chemarea e la fel de minuţios şi politicos întocmită ca şi invitaţia la ceai trimisă de un hobbit:

*„Eu, cutare sau cutare, sunt pe cale să sacrific mica şi iubita făptură divină care sălăşluieşte în munţi. Prietenii şi stăpânii mei iau parte la ospăţ; ne vom uni în marea bucurie de a trimite zeul pe celălalt tărâm.*”

Când lumea se adună, un staroste ţine o cuvântare şi îl roagă pe urs să nu se supere că va fi expediat înapoi la strămoşii săi, deoarece i s-au pregătit suficiente merinde şi este rugat să se întoarcă printre ei, pentru un alt sacrificiu. Apoi ursul este scos din cuşcă, legat cu frânghii, săgetat cu săgeţi boante, menite doar să-l înfurie, nu să-l rănească. În cele din urmă, după ce şi-a irosit forţele, gâtul animalului e prins între două bârne şi sugrumat. Uneori, un arcaş de elită îi dă lovitura de graţie, cu o săgeată trimisă direct în inimă.

Apoi i se jupoaie pielea şi i se taie capul. Craniul descărnat va fi atârnat în faţa colibei, deoarece în el vieţuieşte spiritul protector din munţi, care va proteja casa. Bărbaţii beau sângele cald sau se mânjesc pe trup şi pe haine, ca să aibă succes la următoarele vânători. Carnea este fiartă, niciodată friptă. Victima este prima ospeţită, i se pune sub bot o halcă din propria-i carne, găluşte de mei, peşte uscat. Ursul este rugat din nou să spună părinţilor săi ce bine a fost tratat, pentru că astfel va fi lăsat să revină şi să fie crescut iar de ainu. Abia apoi conducătorul ceremoniei se înclină respectuos în faţa „*vasului darului*” şi începe să împartă carnea tuturor. Fiecare trebuie să primească şi să guste, pentru a primi o parte din marile puteri ale animalului, în special forţă şi curaj. Cel căruia nu i se oferă o bucată este socotit ca exclus din comunitate.

J. G. Frazer descrie obiceiurile asemănătoare, consemnate la popoarele siberiene, precum ghiliaki, goldi şi orotchi.

Şi în Europa există o Sărbătoare a Ursului, mult mai blândă în manifestări, pe care o ţin atât românii cât şi ungurii de la noi. Se zice că de Stretenie, la Martini, în 2 februarie (Întâmpinarea Domnului, Sărbătoarea Sfinţirii Lumânărilor, *Candelaria*), ursul se trezeşte din somnul său de iarnă şi iese din bârlog. Dacă vremea e friguroasă şi ceţoasă, începe să-şi caute de mâncare, semn că se

va desprimăvăra repede. Se mai crede că dacă gârla e îngheţată, frigul se prinde de coada vulpii, cumătra îl trece dincolo şi ne scapă de el.

Dacă în această zi e soare, ursul se sperie de umbra sa, se întoarce în vizuină şi se vâră înapoi în culcuş, semn că iarna va fi lungă. Acelaşi înţeles îl semnalează şi apa care picură de pe streşini în această zi.

Vremurile n-au fost întotdeauna la fel de paşnice pe la noi. Herodot ne povesteşte în „*Istorii*” (IV, 94) că din patru în patru ani dacii îi trimiteau mesageri lui Zamolxis. Luau câte un om curat, îi spuneau toate păsurile şi-l azvârleau în suliţi. Dacă omul nu murea, era certat, pentru că a comis cine ştie ce păcat. Zalmoxis a fost reformatorul religios al dacilor, un sclav educat la şcoala pitagoreicilor, apoi eliberat. El s-a întors în ţară şi a devenit sfetnicul regelui, mare preot şi apoi zeu. În „*Viaţa lui Pythagoras*”, scriitorul antic Porphyrios din Tir ne-a transmis informaţia că numele divinităţii geto-dace provine din cuvântul trac „*zalmos*” (piele), deoarece pruncul Zalmoxis a fost înfăşat după naştere într-un petec din blană de urs. Romulus Vulcănescu vorbeşte despre „*nebrida*” din piele de urs pe care o purta Zalmoxis pe umăr şi-l citează pe Reys Carpenter, care a arătat că partea a doua a numelui Gebeleizis, „*beleizis*” este egală cu „*meleizis*”, adică „*mâncător de miere*” în limba tracă.

Vechii greci o cinsteau pe zeiţa Artemis, fecioara dedată vânătorii, sora Soarelui. În Efes i-au ridicat un templu trecut printre cele şapte minuni ale lumii. Romanii au preluat-o sub numele de Diana. Iată de unde se trag preafrumoasele zâne ale codrilor româneşti: Sânziana, Cosânzeana. În „*Dicţionarul de mitologie generală*”, Victor Kernbach aminteşte amănuntul că, deşi ursul nu este prezent ca atare în mitologia greacă, preotesele Artemisei se înveşmântau în haine croite din blană de urs, în timpul dansurilor rituale.

Folclorul românesc a rămas puternic marcat de pecetea acestei forţe supraomeneşti şi supranaturale, ţinute în frâu de cuminţenia şi curăţenia sufletească a fecioarelor sfinte.

După naştere, la pătuţul pruncului vin cele trei ursitoare (mai rar, şapte sau nouă), care îi stabilesc soarta. Ele sunt trei fecioare sau zâne foarte frumoase, înveşmântate în alb, sunt aşteptate cu pâine şi sare, lăsate pe o măsuţă alături de un ulcior cu apă sau vin şi, uneori, un vas cu miere ori câţiva bănuţi. Ursitoarele ori torc şi deapănă firul vieţii (Ivan Evseev crede că numele ursitoarelor se trage din latinescul „*ordior*” - a urzi), ori citesc destinul trecut în Cartea Ursitelor, iar ceea ce menesc ele sigur se împlineşte, nici Dumnezeu nu poate schimba hotărârea lor.

În acest sens, reprezentativ este basmul „*Finul lui Sânpetru*”. Domnul Dumnezeu şi Sfântul Petru umblau prin lume. Pe înserate, ei au ajuns într-un sat. Au cerut găzduire la un om bogat, care, văzându-i săraci şi cu hainele prăfuite a refuzat să-i primească. În cele din urmă au nimerit la un om sărac, dar fără noroc, cu o mulţime de copii. Gospodarul i-a primit şi le-a făcut el de mâncare, deoarece femeia lui sta gata să nască.

Când pruncul a venit pe lume, Sfântul Petru s-a oferit să-l năşească. Noaptea, când au venit ursitoarele, naşul a tras cu urechea şi a auzit cum prima i-a hărăzit frumuseţe finuţului, a doua i-a dăruit bogăţie, iar a treia a proorocit că va muri în ziua nunţii. Îngrijorat, Sfântul Petru l-a juruit pe fericitul tată că îl va chema la cununia feciorului, altfel va ieşi cu necaz. Anii au trecut, omul a început să prospere şi prins cu treburile gospodăriei, a uitat de promisiune.

În ziua când băiatul trebuia să meargă la cununie, l-au gătit de mire şi l-au urcat pe un cal. Când să treacă peste un podeţ, bidiviul s-a speriat şi l-a azvârlit din şa, iar mirele a murit înecat în apa pârâului. Abia atunci şi-a adus aminte socrul mare de vorbele naşului şi s-a gândit la el. Sfântu Petru a apărut instantaneu şi s-a dus la Dumnezeu să-şi scape finul. Domnul i-a spus, ai auzit, Petre, asta i-a fost ursita, există o singură cale să-l scapi, dacă cineva dintre cei apropiaţi vrea să-i dea parte din viaţa sa.

Naşul s-a întors şi i-a întrebat pe rând, pe tată, pe mamă, pe fraţi, pe surori, care ar fi dispus să-şi dea din firul vieţii ca să-l învie pe băiat, dar nimeni din familie n-a vrut să facă acest sacrificiu. În schimb, când i-a spus miresei cum stau treburile, ea a

acceptat imediat, cu condiţia ca ursitoarele să taie şi să înnoade în aşa fel încât ea şi soţul ei să moară deodată. Evident, povestea s-a terminat cu nunta tinerilor, o petrecere care lesne ar fi putut să se transforme într-o înmormântare.

În „*Mica enciclopedie a poveştilor româneşti*”, Ovidiu Bîrlea înşiruie şi alte cazuri de excepţie, când destinul cuiva a fost preschimbat prin efortul unor persoane apropiate. Un băiat a aflat în vis că-şi va omorî părinţii în ziua când va împlini 20 de ani, de aceea el a plecat în lumea largă şi a ajuns în Ţara Lupului, unde s-a salvat cu ajutorul unor câini năzdrăvani. Într-o altă poveste, fiul cel mic de împărat a reuşit să-l omoare pe zmeul care, după ursită, ar fi trebuit să mănânce trupul tatălui său. Intervenţia poate veni din însăşi partea ursitoarelor, care, se povesteşte, ar fi avut un frate mut. Când un fecior de crai şi-a aruncat mireasa în râu, să scape de ea, frăţiorul le-a rugat să schimbe soarta fetei, iar ursitoarele, uimite de faptul că mutul a prins glas, i-au împlinit dorinţa.

Romulus Vulcănescu susţine în volumul „*Mitologie română*” că Ceasul Rău şi Ceasul Bun, cu echivalentele lor Nenoroc şi Noroc, constituie agenţii care împlinesc hotărârile ursitoarelor.

Fără îndoială, ursita stă scrisă şi în stele. În mod interesant, cuvântul „*urs*” apare în „*Silmarillion*” o singură dată, când Tolkien ne povesteşte cum anume a luat naştere „*Valacirca*” (Secera Valarilor), numele constelaţiei cunoscute la noi ca Ursa Mare (Carul Mare). Cele şapte stele au fost făcute de Doamna Varda din stropii de rouă culeşi de pe frunzele miticului arbore de argint, Telperion. Ea a făurit şi alte stele noi, mai luminoase decât celelalte, pentru a-i întâmpina pe elfi, Întâii Născuţi, care aveau s-o cheme drept Elentári, Regina Stelelor.

Ivirea elfilor s-a făcut sub semnul constelaţiei Orion, sub care, zice Geo Bogza, s-a născut Mihai Eminescu, geniul artistic al poporului român. Cazul nu e singular în literatura universală, deoarece şi Petőfi Sándor, poetul naţional maghiar, s-a născut tot într-o noapte de iarnă, după ce clopotele bisericii din Kiskőrös au anunţat venirea Anului Nou.

Elfii au botezat frumoasa constelaţie de iarnă Menelmacar, „*Spadasinul Cerului*", cel cu centură strălucitoare, „*care prevesteşte Ultima Bătălie ce se va da la sfârşitul tuturor timpurilor*". Ele s-au zărit şi pe cerul Bethleemului, în noaptea în care printre oameni a coborât Domnul Dumnezeu, întrupat în Prunc. Să ne amintim de cele trecute în Evanghelia după Matei:

„*Să nu credeţi că am venit să aduc pacea pe pământ; n-am venit să aduc pacea, ci sabia.*" (Matei 10:34)

Despre ce fel de sabie este vorba? Când Îşi avertizează ucenicii în Joia Mare asupra apropierii ceasului când va fi vândut, Mântuitorul spune:

„*Acum, dimpotrivă, cine are o pungă, s-o ia; cine are o traistă, de asemenea, s-o ia; şi cine n-are sabie, să-şi vândă haina, şi să-şi cumpere o sabie.*" (Luca 22:36)

Lui Isus I se oferă imediat chiar două săbii, pe care Le respinge, aşa cum a refuzat să folosească armele şi împotriva celor trimişi de Templu să-L aresteze. Când Sfântul Petru l-a atacat pe robul marelui preot şi i-a tăiat urechea, Iisus l-a oprit şi a vindecat rana:

„*Pune-ţi sabia la locul ei; căci toţi cei ce scot sabia, de sabie vor pieri.*" (Matei 26:52)

Înţelegem de aici că sabia de care a vorbit apostolilor nu era menită să fie folosită împotriva oamenilor, pentru a împiedica Patimile şi Răstignirea. Ea e mai degrabă o armă a spiritului întrupat în Cuvânt, care trebuie pregătită, ţinută la îndemână, pentru lupta cu propriile îndoieli şi cu puterile întunericului, bătălie care va începe la ceasul ursit. Faptele de neînţeles pomenite mai sus sunt lămurite în

primul capitol din Apocalipsă, unde Apostolul Ioan descrie venirea Domnului:

„*În mâna dreaptă ţinea şapte stele. Din gura Lui ieşea o sabie ascuţită cu două tăişuri şi faţa Lui era ca soarele când străluceşte în toată puterea lui.*” (Ap. 1:16)

Pentru a învinge Răul, e nevoie mai întâi de toate de cutezanţa de a-l înfrunta şi de tărie în suflet - una fără cealaltă nu face nimic. În „*Stăpânul inelelor*” se povesteşte că, după ce regele Elendil a pierit împreună cu fiul său Anárion în bătălia de pe Câmpiile Stânjeneilor, Isildur a luat în mână ciobul rămas din Narsil, sabia tatălui său şi i-a tăiat lui Sauron degetul pe care purta Inelul Suveran. Duşmanul şi-a pierdut puterea, dar n-a fost nimicit, deoarece Isildur şi-a păstrat inelul pentru sine, ca apoi să-l piardă, deodată cu viaţa, în apele marelui fluviu Anduin, spre nenorocirea tuturor.

Şi Beorn a participat la o luptă decisivă împotriva forţelor Duşmanului, dar cu un deznodământ diferit. Bătălia celor 5 Armate are loc la sfârşitul romanului „*O poveste cu un hobbit*”. Pe povârnişurile Muntelui Singuratic, oştile aliate ale oamenilor, elfilor şi piticilor i-au înfruntat pe goblinii conduşi de Bolg şi pe teribilii lupi Wargi.

„*În ultima clipă apăruse chiar şi Beorn, în persoană - nimeni n-a ştiut cum şi de unde. Venise singur şi sub înfăţişarea de urs ; şi, de furie, părea să fi crescut aproape cât un uriaş. Tunetul vocii lui era ca răpăitul de tobe şi ca salvele de tun, şi arunca gnomii şi lupii din calea lui de parcă ar fi fost vorba de paie sau fulgi. Se năpusti în ariergarda lor şi străpunse încercuirea ca trăsnetul.*”

Deşi în clipa când s-a întâlnit cu Gandalf şi Bilbo, Beorn tăia lemne cu ajutorul unui topor mare, el a participat neînarmat la lupta de la Muntele Singuratic. De fapt, nici n-ar fi avut cu ce, deoarece

nu-l interesa deloc prelucrarea metalelor. Când piticii ospeţiţi în casa de lemn au început să povestească despre aur, argint, pietre preţioase şi lucruri făurite din fier, Beorn aproape că a aţipit. „*În sală nu era nimic de aur sau de argint şi, cu excepţia cuţitelor, existau puţine lucruri de metal*" - ne spune Tolkien.

Omul-urs i-a atacat pe gnomi bazându-se pe forţa brâncilor, dar se pare că poseda şi puteri magice, care-i protejau integritatea corporală. Deşi a pătruns singur până la centrul de comandă al oştirii vrăjmaşe, el n-avea nici o rană, deoarece nici o armă nu-l atinsese. De fapt, să ne amintim că Gandalf îl avertizase pe Bilbo că, în cazul în care Beorn i-ar fi întâmpinat prost-dispus, se aflau absolut fără apărare, deoarece farmecele ştiute n-ar fi folosit la nimic, pentru că omul-urs „*nu se lasă vrăjit decât de el însuşi*". Din câte ştim, în afară de Beorn, pe Pământul de Mijloc trăia o singură fiinţă capabilă să se sustragă farmecelor, astfel încât nici Sauron nu-i putea face nimic: Tom Bombadil.

Apariţia surprinzătoare a unui animal de mari dimensiuni, într-un loc unde nimeni nu-i bănuia prezenţa, a constituit întotdeauna unul dintre avantajele tactice ale ursului sălbatic. După cum zice Ionel Pop:

„*Ursul, în afara puterii lui formidabile, are la îndemână un întreg arsenal de metode de atac, de şiretenii, adunate din experienţă, născocite de mintea lui. După câteva inspecţii nocturne, cunoaşte precis toate împrejurările : aşezarea stânii, ţarcurile oilor, aşezările şi umblările vitelor mari, posturile de veghe şi vrednicia câinilor, măsura în care sunt primejdioşi oamenii care strigă, ameninţă cu foc, uneori bubuie din arme. Alege mai ales nopţile fără lună, cu negură, cu ploaie - de fiecare dată plănuieşte atacul cum e mai potrivit, din partea unde nu-l trădează vântul, unde paza are o breşă ; nu are o oră anume, ţine în încordare şi oboseşte, surprinde. Foarte puţine sunt cazurile când reuşeşte vreun vânător să răpună*

*urs, aşteptându-l lângă vitele din care ursul îşi ia aproape noapte de noapte dijma.*”

Profitând de efectul psihologic al surprizei, Beorn l-a scos pe conducătorul piticilor, Thorin Scut-de-Stejar, din focul bătăliei. Străpuns de suliţe, arţăgosul fiu al lui Thráin, nepotul Regelui Thrór de sub Munte, a murit după bătălie şi a fost înmormântat în adâncul Muntelui Singuratic, împreună cu Piatra Ark, minunata nestemată pe care arcaşul Bard i-a aşezat-o pe piept.

Beorn s-a reîntors pe câmpul de bătălie, de două ori mai furios şi nimic nu i-a putut sta în cale. A risipit cercul compact format de goblinii din corpul de gardă, a ajuns până la însuşi Bolg, a dat cu el de pământ şi l-a strivit ca pe o muscă. Văzându-şi şeful doborât şi omorât, oştirile inamice au fost cuprinse de panică şi au luat-o la fugă în toate direcţiile. Mânaţi de o nouă nădejde, oamenii au prins puteri şi, împreună cu elfii, s-au lansat în urmărirea fugarilor.

În aceea bătălie, au pierit trei sferturi din trupele vrăjmaşe. După bătălie, Gandalf şi Bilbo s-au întors împreună cu Beorn, de această dată prin Ţinutul Sălbatic. Au ajuns la casa omului-urs în miez de iarnă, unde au petrecut perioada sărbătorilor de iarnă. A fost plăcut şi vesel acolo ; oamenii veneau din toate părţile să chefuiască, la invitaţia lui Beorn.

„*Gnomii Munţilor Ceţoşi erau acum puţini la număr şi morţi de frică, şi stăteau ascunşi în văgăunile cele mai adânci pe care reuşiseră să le găsească ; lupii Wargi dispăruseră din pădure, aşa că oamenii puteau călători acum dintr-un loc într-altul, fără să le mai fie teamă. Mai târziu, Beorn a devenit într-adevăr un mare conducător al acelor locuri şi a domnit peste un pământ sălbatic, aşezat între munţi şi pădure ; se mai spune şi că, timp de mai multe generaţii, bărbaţii din neamul lui au păstrat puterea să se prefacă în urşi, şi, dacă unii au fost oameni răi şi încruntaţi, cei mai mulţi au avut sufletul lui Beorn, chiar dacă nu au avut volumul şi puterea lui.*

*În vremea lor au fost izgoniţi ultimii gnomi din Munţii Ceţoşi şi o* pace nouă s-a răspândit dincolo de marginea Ţinutului Sălbatic."

Nu întâmplător, pământul stăpânit de beorningi, urmaşii omului-urs, se află situat în părţile nordice ale Ţinuturilor Apusene, înainte de regiunile arctice („*arktos*" înseamnă „urs" în limba greacă), un Pământ aşezat sub semnul Ursei Mari, Secera Valarilor, atârnată de Doamna Varda pentru a-l sfida pe ticălosul Melkor, valarul răzvrătit, începutul răului. Aici, unde alături se află Ursa Mică şi străluceşte Steaua Polară, Călăuzitoarea Noroadelor, cred popoarele că ar fi Casa Domnului.

În „*Kalevala*", epopeea populară finlandeză atât de îndrăgită de Tolkien, mama lui Lemminkäinen trimite o albină să aducă leacurile Atotputernicului pentru a-şi învia fiul căsăpit şi azvârlit în râul sfânt al morţii, cel cu apele negre:

„- *Cu aripile-ţi uşoare, lesne putea-vei să te-nalţi peste Lună, peste Soare şi ajunge printre luceferii cerului. Vei ajunge întâi la poalele stelei Orion, apoi vei trece pe umerii Carului Mare, iar în cele din urmă te vei urca pe spinarea celor şapte stele... De acolo, mai sunt doi paşi şi fi-vei în casa, în cămara Zămislitorului.*"

Ursa Mare constituie cele Şapte stele cântate de Beren, singurul om întors din morţi, pe vremea când zăcea în beciurile lui Sauron, ca răspuns la chemarea prea-frumoasei zâne Lúthien Tinúviel, Privighetoarea, modelată de Tolkien după chipul şi asemănarea soţiei sale, Edith.

Beorn nu este singurul urs care i-a ajutat pe hobbiţii din neamul Baggins. În „*Frăţia inelului*", Frodo a scăpat de urmărirea Duhurilor Inelului trecând dincolo de Vadul Urşilor, locul unde *nazgûlii* au fost potopiţi şi risipiţi de torentul prăvălit peste ei de regele Elrond, un elf pe jumătate om. În fapt, e o nouă trimitere la Apocalipsă :

*„Şi glasul Lui era ca vuietul unor ape mari...*” (Ap. 1:15)

Purtătorul Inelului şi-a găsit refugiu în Vâlceaua Despicată, în Ultima Casă Îmbietoare, unde şi-a oblojit rana tăiată de un pumnal blestemat, în noaptea când s-au oprit pe Ţancul Vremii. Aici i-a întâlnit pe cei care l-au însoţit şi l-au apărat pe o parte din drumul către Mordor, iar piticul Glóin, tatăl lui Gimli, i-a povestit ce s-a mai întâmplat cu urmaşii lui Beorn.

În vremea aceea, dinainte să înceapă Războiului Inelului, în ţinutul de la poalele Munţilor Ceţoşi stăpânea Grimbeorn, fiul omului-urs, „*seniorul multor bărbaţi vajnici*”, care ţineau deschise Trecătoarea Înaltă şi Vadul Carrock, astfel încât circulaţia dintre Ţinutul Rhovanion şi Rivendell era ferită de primejdii. Glóin s-a plâns că, deşi piticii se puteau bizui pe ei, „*preţul pe care-l cer e mare şi nu prea îi au la inimă pe gnomi*”.

În „*Cele două turnuri*”, ni se oferă noi amănunte despre aceşti războinici temuţi. Pornind pe urmele hobbiţilor răpiţi de *uruk-hai,* Aragorn, Gimli şi Legolas i-au zărit pe călăreţii din Rohan. Rătăcitorul prinţ din stirpea lui Isildur l-a liniştit pe gnomul îngrijorat:

„- *Sunt prieteni vechi cu cei din Gondor, deşi nu se înrudesc cu ei. E pierdută în negura uitării vremea când Eorl cel Tânăr i-a adus din miazănoapte şi-s mai degrabă neam cu bardingii din Ţinutul de Jos şi cu beorningii din Codru, printre care mai pot fi zăriţi mulţi bărbaţi înalţi şi bălai, aşa cum sunt călăreţii din Rohan.*”

Aceeaşi filiaţie este reamintită în „*Întoarcerea regelui*”, Anexa A, II: „*Casa lui Eorl*”. Oamenii din Éothéod, strămoşii rohirrimilor, erau înrudiţi de-aproape cu beorningii şi cu neamurile ce trăiau în vestul Codrului Întunecat. Ei au venit sub conducerea lui Eorl cel Tânăr, care pretindea că se trage din regii Rhovanionului şi au obţinut dreptul de a se stabili în Rohan de la Cirion, majordomul

Gondorului, regat pe care l-au ajutat în nenumărate rânduri, ca aliaţi fideli. Din Anexa F, „*Limbile şi popoarele celui de-al Treilea Ev*”, aflăm că beorningii vorbeau un grai înrudit cu limba adunaică.

Anexa B, „*Povestea anilor*”, ne destăinuie că după prăbuşirea Turnului Întunecimii şi pieirea lui Sauron, regele elf Celeborn a trecut Anduinul şi a cucerit cetatea Dol Guldur. Regina sa, bălaia zână Galadriel, i-a prefăcut zidurile în ruine şi i-a secat fântânile. Apoi, Celeborn s-a îngrijit de curăţirea Codrului Întunecat. În alianţă cu Thranduil, regele elfilor pădureni, tatăl lui Legolas, au ucis făpturile de coşmar ce trăiau în umbra prelinsă pe sub coroanele arborilor şi, în Ziua Anului Nou al elfilor, cei doi conducători de oşti s-au întâlnit victorioşi în mijlocul codrului şi i-au schimbat numele în Pădurea Frunzelor Verzi. O bună parte din regiune, ce-a dintre Strungi, le-a fost dată în stăpânire urmaşilor lui Beorn şi pădurenilor din neamul lui Bard.

Şi astfel a început cel De-al Patrulea Ev, cel în care Tolkien şi-a scris opera şi ne-a povestit toate aceste minunate întâmplări.

Articol apărut în antologia „*J. R. R. Tolkien: Credinţă şi imaginaţie*” (coordonatori Virgil Nemoianu şi Robert Lazu), Editura Hartmann, Arad, 2005, pag. 155-175.

# Inelele suverane

Inelele sunt nişte podoabe cu semnificaţii aparte. Ele sunt realizate de obicei din metale nobile (aur, argint, platină), dar şi din corn, fildeş, chihlimbar, lemn ori metale comune. De exemplu, după ce Hercule a ucis vulturul trimis să ciugulească ficaţii lui Prometeu şi l-a eliberat pe cel care a furat focul ceresc, eroul l-a obligat pe titan să poarte un inel de fier, pe care fixase o fărâmă de piatră din stânca pe care fusese înlănţuit, ca semn al supunerii faţă de Zeus. În Antichitate, legea lui Solon cerea oamenilor liberi să poarte inele pentru a se deosebi de sclavi. La romani, doar senatorii şi cavalerii aveau dreptul să poarte inele de aur; poporul purta inele de fier. Abia împăratul Hadrian a poruncit să înceteze această discriminare.

Există deci inele ale stăpânului, menite să arate că purtătorul este investit cu o anumită putere şi inele care înrobesc. În cazul verighetelor pe care preotul le sfinţeşte, iar mirele şi mireasa le schimbă între ei, cei doi soţi devin reciproc stăpânul, dar şi sclavul celuilalt. Dar aceleaşi inele servesc şi ca mijloc de recunoaştere pentru soţii ce se despărţesc o vreme mai îndelungată.

În cunoscuta poemă indiană „*Sakuntala*”, regele Dushyanta o întâlneşte pe Sakuntale, fata unui eremit şi o ia de soţie. Când se întoarce în capitală, el îi lasă un inel, pe care femeia îl pierde în vreme ce se scaldă într-un râu. În lipsa acestuia, regele refuză să o recunoască, drept care Sakuntale se întoarce în codru şi-l naşte pe prinţul Bharata. Când un pescar găseşte inelul respectiv în măruntaiele unui peşte, Dushyanta îşi dă seama că femeia a spus adevărul şi porneşte în căutarea ei. Astfel, Bharata este adus la curte şi recunoscut ca urmaş, iar din seminţia sa se vor naşte eroii războinici din „*Mahabharata*”.

O tradiţie povestită de Gaspar Heltai în Cronica sa (*Krónika az magyaroknak dolgairól...*, Cluj, 1575) spune că regele

Sigismund de Luxemburg rămasese cam văduv de câtăva vreme. Plecat să se lupte cu turcii, a văzut-o şi a sedus-o pe fata unui boier din Densuş (numele de familie al mamei, Morzsinai, precum şi supranumele de Sibiencea al fiului, indică faptul că neamul lor provenea probabil din Mărginimea Sibiului). Deoarece fata a rămas gravidă, regele i-a lăsat un inel, ca ulterior să-şi poată recunoaşte odrasla. Băiatul a fost botezat Iancu şi a devenit un general temut de turcii otomani, fiind ulterior revendicat ca erou naţional atât de români, cât şi de unguri şi de sârbi.

Pe vremea când era prunc, maică-sa îi dădea uneori inelul să se joace cu el. Într-o zi, un corb a fost atras de strălucirea aurului şi i-a smuls inelul din mână. Copilul a început să plângă, drept care mama a sărit să vadă ce se întâmplă. Iaca inelul în pom, în ciocul unei păsări negre ca moartea. „*Vai, mie, ce-o să fie, dacă îl pierdem!*”, a ţipat femeia şi l-a chemat într-ajutor pe fratele ei, Gaspar, care, într-un târziu, a săgetat pasărea şi a recuperat preţioasa bijuterie. De aici, spune Heltai, provine supranumele de Corvinus pe care regele Matei l-a făcut cunoscut în lumea întreaga, mai cu seama prin Corvinele sale, cărţi rare, deosebit de frumos lucrate, marcate cu blazonul familiei: un corb ce ţine un inel de aur în cioc.

Pierderea inelelor de către logodnici sau sfărâmarea lor în timpul cununiei este socotit de toate popoarele drept un semn aducător de nenorocire. În cazul legendei podului de la Narta, versiunea macedo-română a jertfirii unui om la temelia unei construcţii (la români, Mănăstirea Argeşului; la unguri, cetatea Devei), meşterul i-a spus soţiei că i-a căzut inelul în groapă şi i-a poruncit să intre acolo şi să-l caute. Femeia, ascultătoare, a coborât, drept care meşterii s-au grăbit s-aducă mortar şi au zidit-o în temelie.

Inelul, ca simbol al puterii, apare şi în Biblie. În capitolul 41 din Geneză, Iosif îi dezleagă faraonului visul despre cele şapte vaci grase şi cele şapte vaci slabe. Mulţumit de interpretare, faraonul îl împuterniceşte să organizeze acţiunea de colectare a grânelor în cei şapte ani de belşug spre a evita foametea din următorii şapte ani de secetă. Ca semn al transferului de putere

(„*numai scaunul meu de domnie mă va ridica mai presus de tine*”), faraonul şi-a scos inelul din deget şi l-a pus în degetul lui Iosif.

Quintus Curtius Rufus povesteşte că Alexandru cel Mare, pe patul de moarte, a primit onorul armatei şi apoi şi-a scos inelul cu pecete şi i l-a dat lui Perdiccas, ca semn că ar dori să-i fie urmaş. Totuşi, când cei din jur l-au întrebat cui îi lasă tronul, marele cuceritor a răspuns cu diplomaţie: „*Celui mai vrednic.*”

Nu toate inelele au această soartă (să fie trecute de la o persoană la alta ca semn de investire cu o putere). Jean Chevalier aminteşte în „*Dicţionarul de simboluri*” faptul că *Inelul Pescarului* (care serveşte de sigiliu pontifical) este sfărâmat la moartea fiecărui Papă.

La Brâncuşi, inelul se numără printre cheile „*aurorei metafizice*”, printre motivele care cârmuiesc lumea, alături de sferă, ou, înălţare. (B. Fundoianu)

Prima călătorie în Narnia, fantastica lume guvernată de leul Aslan, imaginată de scriitorul englez Clive Staples Lewis, e intermediată tot de nişte inele magice. Dar spre deosebire de lumea arabă, care e o lume a mirajelor şi a deşertului, domnul Andrew Ketterley, magul din „*Nepotul magicianului*”, le-a confecţionat dintr-un praf adus tocmai din Atlantida. Inelele galbene aveau puterea să-şi teleporteze purtătorii din lumea reală în Pădurea dintre Tărâmuri, în vreme ce inelele verzi serveau pentru explorarea altor lumi, lucru de care au profitat copiii Digory şi Polly.

Poveştile arabe din „*O mie şi una de nopţi*” povestesc despre geniile (djinni) care au fost închise în sticle astupate şi sigilate cu pecetea lui Solomon. Inelul înţeleptului rege evreu este amintit de Josephus Flavius în „*Antichităţile*” sale. În cartea a VIII-a, capitolul 2, istoricul povesteşte cum magul Eleazar a exorcizat demonii dintr-un posedat, folosindu-se de un inel magic şi invocând numele lui Solomon, eveniment la care au asistat împăratul Vespasian, fiii săi, căpitanii şi soldaţii din palat.

Ticălosul vrăjitor din Maghreb îi dă un inel lui Aladdin, pentru a-l feri de duhurile rele, înainte de a-l trimite în grota unde se află lampa magică.

Tudor Pamfile menţionează că atunci când, dintr-o cauză sau alta, cineva este silit să lase un mort singur în casă, trebuie să-i pună pe piept o seceră şi un inel, ca să fie ferit de duhurile rele.

Filosoful grec Platon povesteşte în „*Republica*”, cartea a doua:

„*Întâmplându-se să vină o ploaie mare şi un cutremur pământul s-a crăpat şi s-a căscat o prăpastie sub locul unde el se afla. Văzând aceasta şi mirându-se, păstorul* [Gyges] *a coborât şi a văzut multe lucruri de basm, printre care şi un cal de aramă, gol pe dinăuntru, cu mici porţi. Vârându-şi capul pe acolo a văzut înăuntru un mort, de statură mai mare decât părea firesc pentru un om. Păstorul nu luă nimic altceva decât un inel de aur pe care mortul, altfel gol, îl avea la mână şi ieşi. La adunarea obişnuită a păstorilor, când i se trimiteau lunar regelui produsele păstoritului, veni şi păstorul având inelul. Aşezându-se laolaltă cu ceilalţi, i s-a întâmplat să răsucească piatra inelului către sine, spre interiorul mâinii şi, făcând aceasta, deveni nevăzut pentru cei de faţă, care vorbeau despre el ca despre unul plecat. El se miră şi, atingând uşor inelul, răsuci piatra în afară, redevenind vizibil.*” (traducere Andrei Cornea)

Întocmai precum Siegfried din „*Cântecul Nibelungilor*” s-a servit de gluga magică ca s-o supună pe sălbatica şi puternica Brunhilde, Gyges intră în camera reginei neştiut de nimeni. Spre deosebire de eroul german, păstorul lidian şi-a sedus suverana apoi, la îndemnul ei, şi-a ucis regele, i-a ocupat tronul şi a întemeiat dinastia Mermnazilor. Vorbind despre Cresus, ultimul reprezentant al ei, Herodot ne povesteşte o istorioară asemănătoare în „*Istorii*” (cartea I, 7-15), însă fără a pomeni de inel.

De fapt, Platon se foloseşte de povestea păstorului devenit rege peste noapte ca să discute despre slăbiciunea firii omeneşti:

*„Dacă ar exista două astfel de inele şi dacă pe primul l-ar avea omul drept şi pe celălalt omul nedrept, se poate crede că nimeni nu s-ar dovedi în asemenea măsură stană de piatră, încât să se ţină de calea dreptăţii şi să aibă tăria de a se înfrâna de la bunul altuia, fără să se atingă de el, atunci când îi este îngăduit şi să ia din piaţă, nevăzut, orice ar voi, sau, intrând în case, să se împreuneze cu orice femeie ar vrea, să ucidă sau să elibereze din lanţuri pe oricine ar dori, putând face şi alte asemenea lucruri, precum un zeu printre oameni, însă, făcând aşa ceva, prin nimic nu s-ar deosebi omul drept de celălalt, ci amândoi s-ar îndrepta spre aceleaşi fapte. Aşa fiind, aceasta este o bună dovadă că nimeni nu este drept de bunăvoie, ci doar silnic.*” (traducere Andrei Cornea)

Dar dacă oamenii se lasă atât de uşor corupţi de putere, pe Pământul de Mijloc, cel dintre Rai şi Iad, există o seminţie mică, înrudită cu oamenii, care trăieşte în nişte vizuini săpate sub pământ: hobbiţii. Ei au fost imaginaţi de profesorul englez J. R. R. Tolkien, în vreme ce corecta un extemporal şi au jucat un rol important (deşi au detestat dintotdeauna aventurile) în istoria veche a oamenilor, în al treilea Ev, cel dinainte de strămutarea Ielelor dincolo de Marea cea Mare.

Bilbo Baggins era un astfel de hobbit onorabil şi ar fi dus o existenţă paşnică şi îndestulată, dacă vrăjitorul Gandalf nu l-ar fi determinat să se alăture unei trupe de 14 pitici, condusă de Thorin Scut-de-stejar. Ei porniseră către Muntele Singuratic, decişi să-şi recupereze comoara strămoşească, care fusese confiscată de zmeul Smaug. Peripeţiile lui Bilbo sunt povestite în „*O poveste cu un hobbit*”. După ce a evadat din captivitatea orcilor ce trăiau în galeriile săpate de-a lungul Munţilor Ceţoşi, Bilbo a găsit un inel magic care avea aceleaşi puteri ca şi inelul lui Gyges. El aparţinuse unui hobbit decăzut, pe nume Gollum, cu care Bilbo s-a întrecut dezlegând ghicitori şi a reuşit să-l învingă.

Gollum, zis şi Sméagol, a revenit ca personaj în trilogia „*Stăpânul inelelor*”. El l-a condus pe Frodo Baggins, nepotul lui Bilbo, pe o parte din drumul ce ducea către ţinutul Mordor, împărăţia ticălosului Sauron. Podoaba găsită de unchiul Bilbo nu

era un simplu inel magic, ci unul în care Sauron, Domnul Întunericului, ferecase cea mai teribilă putere posibilă, una care acţiona asupra oamenilor, piticilor şi încerca să corupă sufletul curat al ielelor, ca astfel să-i supună unei singure voinţe.

Lumea avusese anterior ocazia să scape de teribilul inel la sfârşitul celui de-al doilea Ev, când o Ultimă alianţă a Ielelor şi Oamenilor l-a învins pe Sauron. Dar Isildur, fiul regelui Elendil, a ezitat să distrugă inelul şi astfel răului i s-a oferit şansa să renască. Isildur nu s-a bucurat de captura sa, deoarece a fost ucis, iar mica bijuterie a fost găsită de un hobbit pescar, ucis de Gollum.

Când vrăjitorul Gandalf a aflat istoria obiectului, i-a cerut lui Frodo să arunce inelul în focul subteran al Muntelui Osândei, acolo unde fusese făurit. Urma să fie misiune deosebit de dificilă, atât datorită faptului că Sauron îşi recăpătase o parte dintre puteri cât şi datorită influenţei nefaste a forţelor întunecate închise în inel. Frodo a fost sprijinit la început de o Frăţie în care s-au reunit toate neamurile din Pământul de Mijloc: alţi hobbiţi, vrăjitorul Gandalf, oamenii Aragorn şi Boromir, piticul Gimli şi Legolas, fiul regelui ielelor din Codrul Întunecat.

Purtătorul Inelului şi tovarăşii săi au înfruntat primejdii de moarte, fiind atacaţi de cei 9 nazgûli, sufletele regilor blestemaţi; de orcii care au distrus stăpânirea piticilor din Minele Moriei şi de demonul Balrog; de trupele trădătorului vrăjitor Saruman şi ale celor care-l susţineau pe domnul din Mordor; de teribila . Slăbit fizic, înfometat şi însetat, Frodo a cedat psihic pe buza vulcanului şi lumea a fost salvată în cele din urmă de Gollum, care i l-a smuls din mână şi a preferat să se arunce cu inel cu tot în coşul vulcanic decât să cedeze mult dorita pradă forţelor Întunericului.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 23-24 din 16.12.2003.

# Efectul Gandalf

Împăratul Traian a putut să-l înfrângă pe Decebal doar ca urmare a unei trădări. După căderea Sarmizegetusei, legiunile romane au înaintat pe valea Mureşului şi au continuat lupta cu trupele dace. Conform lui Dio Cassius (*Istoria romană,* LXVIII, 14), Bicilis, unul dintre apropiaţii regelui, le-a arătat vrăjmaşilor locul unde, sub albia râului Sargetia, a fost ascuns cea mai mare parte a tezaurului dacic. După o ultimă luptă disperată, Decebal a încercat să treacă munţii înspre Moldova de azi. O scenă de pe Columna lui Traian îi arată pe nobilii pileaţi aducând vase de aur şi bijuterii, în vreme ce împăratul face un gest interogativ cu mâna dreaptă. În continuare, vedem cum cavaleria romană galopează pe urmele regelui. Interpretarea poate fi doar una singură: şi-au vândut conducătorul ca să-şi scape viaţa. Având informaţii precise, duşmanii l-au luat ca din oală pe fugar, l-au încercuit şi, ca să nu cadă viu în mâinile lor, Decebal s-a sinucis.

De-a lungul istoriei, teama de trădare a marcat atât de puternic clasa conducătoare, încât în Evul Mediu devenise o regulă ca, după înscăunare, domnitorul să profite de prima ocazie ca să-i decapiteze, să-i tragă în ţeapă sau să-i exileze pe boierii din „*partida adversă*”, socotiţi prin definiţie „*mişei*”. Alexandru Lăpuşneanul e doar unul din exemple, ales de Costache Negruzzi pentru a ilustra o dramă de anvergură hamletiană, dar cu valenţe macbethiene. Să ne amintim şi de păţania banului craiovean Mihai Pătraşcu, redată atât de plastic de Nicolae Bălcescu în „*Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*”. Prin emoţii asemănătoare a trecut şi Matei Corvin, înainte de a fi ales ca rege al Ungariei.

În ciuda unor astfel de metode radicale de combatere, obişnuinţa politică de a trăda n-a pierit nici sub domnitorii străini din perioada fanariotă şi a ajuns până în timpurile moderne. Când Ion Luca Caragiale şi-a botezat personajele din „*O scrisoare*

*pierdută*” cu nişte nume de o rezonanţă culinară (Farfuridi, Brânzovenescu), a făcut-o pentru că şi-a propus să sublinieze pofta cu care politicienii „*curat constituţionali*” se reped să se înfrupte din ciolan. Oricum, avocaţii nu s-au bucurat niciodată de o faimă prea bună, cinste excepţiilor! Jókai Mór îşi începe romanul „*Rab Ráby*” (Robul Ráby) cu anecdota în care ţăranul sosit de dimineaţă în oraş intră în cafenea şi se interesează unde-l poate găsi pe domnul care „*minte pentru bani*”...

Farfuridi e un personaj care şi-a lepădat, atom cu atom, tot calciul din oase, până când a dobândit o coloană vertebrală cu o flexibilitate de cauciuc: „*Trădare să fie, dacă o cer interesele partidului, dar s-o ştim şi noi!...*” El duce ipocrizia pe culmi, expunând-o ostentativ, cu mândrie chiar, cu convingerea că etalează o motivaţie politică elevată, născută din proverbul popular: „*Fă-te frate cu dracu' până când treci puntea*.” Lărgimea vederilor şi largheţea inimii sale ne este dată de nemuritoarea replică: „*Eu totdeauna am repetat cu străbunii noştri, cu Mihai Bravul şi Ştefan cel Mare: iubesc trădarea, dar urăsc pe trădători...*”

Tema trădării este o temă centrală şi în opera lui Tolkien.

În „*Silmarillion*”, lumea a fost creată de Eru Ilúvatar şi „*vlăstarele gândului său*” (ainurii) prin cântec. Dar, pe măsură ce tema iniţiată de Fârtatul tolkienean prindea contur, Nefârtatul, numit aici Melkor, iar apoi Morgoth Vrăjmaşul, a încercat să-i adauge „*scorniri ale închipuirii sale*”. Deşi i s-au alăturat şi alte voci, motivul necredinţei n-a reuşit să spulbere armonia Marii Cântări. Izbânda lui Ilúvatar se datorează faptului că toate temele îşi au izvorul în El şi nici un ainur, oricât de puternic ar fi, nu poate cânta în vreun alt fel. El îşi previne trădătorul că toate tentativele vor fi menite doar să arate că „*unealta*” cu care a născocit totul este mai minunată decât poate Nefârtatul cu gândul să gândească, temă prezentă şi în mitologia populară românească. Tolkien zice că putem auzi şi azi frânturi din muzica divină, ascultând sunetul valurilor sau tumultul cascadelor izvorâte din munte, căci în apă stăruie ecouri ale Muzicii Ainurilor.

Şi „*O poveste cu un hobbit*” conţine o trădare, dar, trebuie să recunoaştem, Bilbo Baggins este unul dintre cei mai simpatici

trădători din lumile ficţionale. După ce zmeul Smaug şi-a însuşit comoara piticilor şi s-a instalat comod în castelul subteran din pântecul Muntelui Singuratic (Erebor), moştenitorii de drept organizează o expediţie şi încearcă să recupereze o parte din odoare. Smaug se enervează teribil şi, pentru că nu poate să-şi verse mânia pe musafirii nepoftiţi, incendiază Esgaroth, Oraşul Lacului, apoi piere săgetat de Bard din neamul Girion. Dar comoara păzită de balaur stârneşte patimile. Ca să prevină vărsarea inutilă de sânge, Bilbo Baggins îl trădează pe îndărătnicul Thorin Scut-de-Stejar, conducătorul piticilor şi le înmânează oamenilor şi regelui elfilor pădureni o nestemată nemaivăzută, Piatra Ark, ştiind că noul stăpân De sub Munte va face orice ca să o recupereze. Ca să-l parafrazăm pe Caragiale, gestul lui Bilbo ne poate face să exclamăm: „*Înţeleg trădarea şi-l iubesc pe trădător!*"

Dar cele mai spectaculoase acte de necredinţă le găsim în „*Stăpânul inelelor*". Prinţul Isildur şi-a trădat neamul şi aliaţii elfi. Aflat pe buza vulcanului Orodruin, el a refuzat să arunce Inelul Suveran în vâlvătăile Muntelui Osândei şi să pună capăt stăpânirii Întunecimii pe Pământul de Mijloc. La rândul său, Inelul lui Sauron nu l-a protejat când, încolţit de orci pe Câmpiile Stânjeneilor, fiul lui Elendil s-a aruncat în apele Anduinului şi a încercat să-şi scape viaţa.

Evident, a fost lucru blestemat, care a pricinuit numai necazuri purtătorilor. Sméagol şi-a ucis prietenul ca să dobândească „*nepreţuitul*" („*darul de ziua lui*") şi astfel s-a transformat în Gollum, sclavul Inelului. Apoi s-a trădat pe sine însuşi, în momentul când, supus la torturi, le-a spus celor din Mordor cum a pierdut „*pressioasa*" podoabă şi cine este noul proprietar: hobbitul Bilbo Baggins din Comitat. Adevărul e că nici un iniţiat cu adevărat puternic, precum Saruman, Conducătorul Sfatului Alb, n-a putut rezista tentaţiei. În momentul când vrăjitorul Gandalf a refuzat să-i susţină planurile mârşave, l-a imobilizat şi l-a izolat în vârful turnului Orthanc din Isengard. De asemenea, a permis orcilor să defrişeze cu sălbăticie pădurea

Fangorn şi l-a trimis pe Gríma Limbă de Vierme să-l otrăvească pe regele Théoden, domnitorul din ţinutul învecinat.

Trădător devine şi Boromir, fiul Majordomului din Gondor, atunci când încearcă să-i ia inelul lui Frodo Baggins, nepotul şi moştenitorul lui Bilbo, dar îşi regretă păcatul şi în cele din urmă piere săgetat de orci, apărându-i pe hobbiţi cu propriul trup.

În „*Stăpânul inelelor*”, Tolkien analizează în amănunţime toate nuanţele trădării. Este interesant de urmărit relaţia dintre Frodo Baggins, Sam cel Înţelept şi Gollum.

După ce şi-au părăsit tovarăşii din Frăţie şi s-au îndreptat către Mordor, Regatul Întunecimii, ca să anihileze puterea ferecată de Sauron în inel, Frodo şi Sam Gamgee au fost urmăriţi pas cu pas de mai vechiul şi greu încercatul proprietar al podoabei fermecate. După ce au coborât crestele prăpăstioase ale Emyn Muil, ei au reuşit să-l prindă şi să-l imobilizeze pe ticălos. Sam a propus să-l lege, drept care Gollum a început să se tânguie: „*Asta o să ne-omoare, o să ne-omoare!*”

S-ar cuveni ca pasajul care urmează să fie citat în întregime, deoarece exprimă cât se poate de clar credinţa lui Tolkien de a respecta viaţa şi porunca divină: „*Să nu ucizi!*”

În vreme ce stătea cu sabia Sting pe beregata lui Gollum, Frodo aude de departe, dar foarte clar, voci din trecut („*voices out of the past*”). Una îi cere să-l ucidă pe hobbitul decăzut, însă glasul conştiinţei sare în apărarea creaturii încremenite de groază şi îi trezeşte mila:

„*Multe vieţuitoare îşi merită moartea. Iar altele îşi merită viaţa, dar mor. Însă ai tu putinţa să le dăruieşti viaţa? Atunci ia-o mai uşor cu moartea în numele dreptăţii, gândindu-te la propria-ţi piele. Nici măcar înţelepţii nu au putinţa să vadă tot ce-i la urmă.*”

În acea clipă tensionată, Frodo are intuiţia faptului că destinul misiunii lor e inevitabil legat de soarta lui Gollum. Iar când amărâtul încearcă, fără succes, să fugă, Purtătorul Inelului îi cere să jure în numele Nepreţuitului că îi va călăuzi prin ţinuturile stăpânite de Sauron. Atunci Sam are revelaţia unui aer familial:

*„cei doi erau, într-un fel, înrudiţi, nu străini; îşi puteau citi gândurile.*” Din acest moment, Frodo şi Gollum devin componentele unei monade chinezeşti, o lacrimă de lumină şi o lacrimă de întunecime ce se transformă una într-alta, în vreme ce fiecare conţine câte un strop din cealaltă.

Chinezii au fost întotdeauna firi practice. Ei au trecut dincolo de porţile mileniului III cu următoarea zicală pe buze: „*Nu contează ce culoare are pisica, important e să prindă şoareci.*” În antichitate, strategul Sun Tzu a tratat pe larg în „*Arta războiului*” felul cum pot fi cumpăraţi funcţionarii inamicului sau convertiţi spionii în agenţi dubli (vezi capitolul 13, „*Folosirea agenţilor secreţi*”). Dar muntele e înalt şi spre culmea lui conduc o mie de poteci. Filosoful Lao Zi nota în capitolul LXIX din „*Dao De Jing*”:

„*Înţeleptul nu are inimă proprie, inima lui se compune din inimile poporului. Celor buni le fac bine, iar celor răi le doresc, deasemenea, bine. În felul acesta se educă virtutea. Celor sinceri le sunt credincios, iar celor nesinceri, deasemenea, credincios. În felul acesta se educă sinceritatea. Omul înţelept trăieşte liniştit în lume şi strânge, în inima sa, părerile poporului. El priveşte poporul ca pe propriii săi copii.*”

De parcă ar fi citit „*Cartea Căii şi a Virtuţii*”, Frodo şi-a încredinţat fără nici o ezitare povara şi viaţa în mâinile unei făpturi corupte de Rău, lucru care l-a nedumerit pe bunul Sam cel Înţelept. Însă, în ciuda temerilor, Gollum i-a condus nesmintit peste Smârcurile Morţii până la Poarta Neagră, avanpostul întărit al Mordorului. Cum s-au lămurit că pe acolo nu pot trece, cei trei s-au îndreptat către sud, ca să ajungă la trecătoarea străjuită de rău-famatul turn Cirith Ungol.

Însă, nemâncaţi de câteva zile, s-au oprit să facă o tocăniţă de iepure. Frodo şi Sam au fost prinşi de grănicerii conduşi de Faramir, fratele lui Boromir. Primiţi cu suspiciune, ei au fost duşi în tainicul lăcaş numit Henneth Annûn, Fereastra de Apus, un ascunziş unde străinii n-aveau voie să pătrundă nechemaţi. Cum

Gollum i-a urmat şi aici, Frodo a fost obligat să-l trădeze ca să-i salveze viaţa şi l-a dat pe mâna arcaşilor din Gondor.

Jignit la culme, Gollum a renunţat la orice gând curat şi s-a decis să-i conducă pe hobbiţi drept în bârlogul lui Shelob, ultimul păianjen gigantic din stirpea lui Ungoliant. În vreme ce se pregăteau să apere Gondorul, Gandalf l-a întâlnit pe Faramir şi, când a aflat pe unde au apucat-o hobbiţii, a înmărmurit:

„*Trădare, mă tem de trădare; vietatea aceea nenorocită va trăda. Aşa trebuie să fie, şi cu asta basta. Să nu uităm că un trădător poate să se trădeze pe sine şi prin asta să facă un bine la care nici nu se gândea.*”

Deşi puţini ar fi crezut, Gandalf a presimţit exact ce avea să se întâmple. Hobbiţii au intrat în capcană fără să bănuiască nimic. Numai curajul şi credinţa lui Sam l-au ajutat să-şi salveze stăpânul din ghearele fiarei, să-i păcălească pe orci şi să-şi continue misiunea. În vreme ce au trecut printre crestele Morgaiului, au constatat că Gollum s-a luat din nou după ei.

Pe măsură ce s-au apropiat de Muntele Osândei, pe Frodo l-a cuprins tot mai mult oboseala. Când au ajuns la Hăul de la Capătul Lumii, Purtătorul Inelului era la capătul puterilor fizice şi psihice. Dominat de o forţă căreia nu i-a putut rezista, el a cedat în faţa unei voinţe superioare şi a încercat să păstreze inelul. Dar Gollum i-a sărit în cârcă şi, dacă nu i-a putut scoate bijuteria de pe deget, i l-a retezat cu o muşcătură. Cuprinsă de euforia victoriei, creatura a început să ţopăie, a făcut un pas greşit şi s-a prăbuşit în adâncurile incandescente ale vulcanului. Fără voie, trădătorul s-a trădat pe sine şi astfel a salvat Pământul de Mijloc.

În mod surprinzător, uşurarea cititorului nu este însoţită de aprobarea bine-meritatei pedepse, ci de o milă adâncă şi de o înţelegere a limitelor umane. Mobilul mişeliei este fie lăcomia, fie răzbunarea. Cuvântul „*trădător*” e sinonim cu „*vânzător*”, pentru că cel care înşeală încrederea unui apropiat (aproapelui, în sensul creştin al cuvântului), urmăreşte un câştig, material sau sufletesc. Apostolul Iuda şi-a vândut Învăţătorul pentru 30 de arginţi, dar

trădarea sa a declanşat Patimile, urmată de Răstignire şi minunea Învierii Mântuitorului. Prin consecinţele paradoxale produse prin „*efectul Gandalf*” („*un trădător poate să se trădeze pe sine şi prin asta să facă un bine la care nici nu se gândea*”), Tolkien ne dovedeşte zădărnicia oricărui act de trădare şi ne reaminteşte cuvintele prin care Eru Ilúvatar l-a mustrat pe Melkor, valarul întunecat, atunci când acesta a încercat să-i pervertească Creaţia.

Poate că unii s-au minunat când au întâlnit numele lui Caragiale în primele rânduri ale acestei analize. Lor le amintesc că un „*efect Gandalf*” distorsionat apare şi în „*O scrisoare pierdută*”. Fără să forţăm nota, mesajul de dragoste trimis de prefectul Tipătescu (Fănică, în civil) amantei sale Zoe are aceeaşi încărcătură potenţial distructivă ca şi Inelul Puterii. Prin jovialitatea şi stăruinţa cu care încearcă să-şi ducă la capăt misiunea, Cetăţeanul turmentat a fost modelat, cu mult înainte de Tolkien şi în cu totul alt colţ al lumii, după tiparul din care s-au născut şi hobbiţii. Liber-schimbistul Caţavencu e un Sauron de provincie, în vreme ce placidul Trahanache constituie fără pic de îndoială un Théoden otrăvit de Farfurizi şi Brânzoveneşti. Anunţarea candidaturii lui Agamiţă Dandanache, la finalul actului III, reprezintă trădarea care anihilează toate pătimaşele jocuri de culise. Lipsită de înţelepciunea unui Gandalf, de puritatea Doamnei Galadriel, de credinţa lui Sam, de modestia şi tactul unui Aragorn, răsturnarea de situaţie din comedia caragialiană nu salvează „*ţărişoara mea*”, ci transferă corupţia şi imoralitatea politică la un nivel superior, înglobând aşa-numitul „*joc electoral*” într-o dramă mai vastă, ce încă se joacă în Mordorul carpatin.

Articol apărut pe situl „*SFera*” (Brăila) în 16 ianuarie 2005

# La stânga-mprejur şi de la capăt

Recunosc cinstit de la început că ideea unui studiu comparat între „*Întoarcerea regelui*” şi „*Întoarcerea cavalerului Jedi*” nu-mi aparţine, ci am descoperit-o pe internet, în arhivele unei liste de discuţii purtate în 1993, ce a adunat fanii de pretutindeni ai lui J. R. R. Tolkien. M-a amuzat să văd câte asemănări există între cele două poveşti, atât în ceea ce priveşte personajele, cât şi structura naraţiunii, derularea firului epic, atmosfera creată. M-am lăsat prins în joc, am căutat alte similitudini, le-am adăugat celor iniţiale şi aşa a rezultat acest text, total lipsit de spirit academic şi deloc supus rigorilor savante. Dacă doriţi, poate fi considerat drept un şir de consemnări într-un jurnal al bunei-dispoziţii.

**Asemănări structurale**

Atât „*Stăpânul inelelor*” cât şi seria originală „*Star Wars*” au fost organizate ca trilogii a căror temă centrală este lupta unui mic grup de rebeli, care se încăpăţânează să rămână de partea Binelui, împotriva puterilor întunecate, bine organizate şi dotate superior. În prima parte ne sunt prezentaţi eroii, în a doua parte ei ajung la ananghie, ca apoi în episodul final să învingă, printr-o muncă de echipă menită să favorizeze incursiunea unui comando ce atacă punctul vulnerabil al adversarului. În trilogia tolkieneană, acesta este Inelul Suveran; în filmul lui George Lucas e chiar Steaua Morţii, colosala maşină de ucis. Păstrând proporţiile, ambele istorii reconstituie la o scară continentală, respectiv galactică, lupta dintre David şi Goliath.

Tolkien şi-a organizat materialul în şase cărţi, care povestesc teribila confruntare care a pus capăt celui de-al Treilea Ev şi o

parte separată, a şaptea, care grupează anexele ce prezintă anale, genealogii, cronologii, limbile şi popoarele din Pământul de Mijloc. După succesul seriei iniţiale, George Lucas a hotărât să filmeze încă o trilogie. Cu noile episoade, ciclul a ajuns să cuprindă şase filme, dintre care ultimul va fi prezentat în mai 2005 şi ne va arăta cum s-a transformat Anakin Skywalker în Darth Vader.

E drept, „*Stăpânul inelelor*” este o capodoperă literară, care are la bază un univers şi o mitologie de sine stătătoare, pline de semnificaţii, subtil reprezentate în multiplele planuri ale acţiunii, în vreme ce „*Star Wars*” este o producţie comercială, bazată pe efecte speciale spectaculoase, cu proiectile laser care trec piuind dintr-un colţ al ecranului în celălalt, ignorând toate legile fizicii, cu nave uriaşe care umplu vidul interstelar sau se avântă cu viteze hiperluminice pe un fundal muzical solemn, compus din imnuri şi marşuri „*ce hipnotizează audienţa şi o face accepte absurdul*”, ca să-l cităm pe criticul Peter Nicholls.

Cu toate acestea, ambele trilogii au umplut cinematografele până la refuz, au înregistrat nişte încasări record, au adunat o grămadă de premii, au polarizat interesul a milioane de fani şi au intrat în istoria cinematografiei.

## Aragorn şi Luke Skywalker

Majoritatea comentatorilor consideră că hobbitul Frodo Baggins constituie tiparul din care a fost modelat Luke Skywalker. Argumentele ar fi următoarele: amândoi sunt nişte copii orfani, de la ţară, însărcinaţi să distrugă cea mai puternică armă a inamicului, aflată în ţinuturile întunecate ale Mordorului sau ale unei Galaxii foarte, foarte îndepărtate.

Dacă însă îl vom asculta pe Unchiaşul, tatăl lui Sam Gamgee, vom vedea că Frodo se trage din Ţara Iedului, că părinţii săi au locuit în Pădurea Bătrână, s-au răsturnat cu barca şi s-au înecat în Râul Viniac. (I.1) Ei par să fi fost mai degrabă pescari decât fermieri.

În al doilea rând, Luke Skywalker n-a fost singurul pilot însărcinat să distrugă Steaua Morţii, atacul a fost executat cu peste 30 de aparate cu aripi in X, foarte agile, prea micuţe pentru a fi nimerite de tirul artileriei imperiale. De aceea, Lordul Vader a dat alarma şi a trimis împotriva lor toate aparatele TIE disponibile. Lupta „*aeriană*" a fost cumplită, cu pierderi mari de ambele părţi şi i-ar fi căzut victimă până şi Luke, dacă n-ar fi apărut Han Solo şi „*Şoimul Mileniului*" ca să-l salveze.

Dacă însă privim conflictul interior al personajelor, devin clare asemănările dintre Aragorn şi Luke, mai cu seamă cele evidenţiate în ultimele episoade ale trilogiilor. Tolkien a botezat ultimul volum „*Întoarcerea regelui*", în vreme ce Lucas s-a hotărât în cele din urmă pentru varianta „*Întoarcerea cavalerului Jedi*". La început, ambii eroi sunt orfani şi rătăcesc prin lume, fără un scop foarte bine definit. În momentul în care întâlnesc un mentor (vrăjitorul Gandalf, respectiv Obi-Wan Kenobi), ei se alătură unui grup de insurgenţi motivaţi şi decişi, parcurg un traseu spiritual aparte, marcat şi de momente de derută, ca apoi să joace un rol decisiv în bătălia finală dintre Bine şi Rău.

Amândoi sunt marcaţi de câte o greşeală a predecesorilor. Aragorn se trage din spiţa lui Isildur, regele care ar fi putut să pună capăt puterii lui Sauron aruncând Inelul Suveran în lava Hăului de la Capătul Lumii, dar a fost sedus de puterea zăvorâtă în bijuterie şi a permis Răului să renască. Luke Skywalker este fiul cavalerului Jedi care a ales Partea Întunecată a Forţei, sedus de puterea viitorului împărat Palpatine.

Amândoi eroii primesc de la mentorul lor câte o armă care a aparţinut acestui predecesor care a căzut în ispită. Elfii din Rivendell au păstrat cu mult respect cioburile şi ciotul lui Narsil, sabia care a tăiat degetul lui Sauron şi i-au refăcut lama atunci când Frăţia Inelului a pornit către Mordor. Aragorn i-a schimbat numele în *Andúril*, Flacăra Apusului:

„*Tare mai strălucea sabia aceea după ce-a fost isprăvită. Lumina Soarelui se răsfrângea roşie în ea, cea a Lunii lucea rece, iar tăişul era dur şi bine ascuţit.*" (II.3)

În sălaşul său ascuns într-unul dintre canioanele stâncoase de la marginea Pustiului Jundland, Obi-Wan Kenobi îi înmânează tânărului Skywalker sabia-laser a tatălui său, prima armă de acest tip care apare în epopeea galactică.

„*Îi dădu lui Luke un aparat mic, aparent inofensiv, pe care tânărul începu să-l studieze plin de interes. În linii mari, era alcătuit dintr-un mâner scurt şi gros în care erau încorporate două butoane mici. Deasupra acestuia se afla un disc metalic circular puţin mai mare în diametru decât lăţimea palmei lui. Atât în mâner, cât şi în disc erau montate câteva componente neobişnuite, aidoma unor pietre preţioase ; printre acestea se număra şi ceea ce părea a fi cea mai mică baterie pe care o văzuse Luke vreodată. Partea opusă a discului era atât de şlefuită încât avea strălucirea unei oglinzi.*”

În cele din urmă, după victoria finală, celor doi eroi li se recunoaşte oficial statutul de lideri. Aragorn reface Casa Regală a Arborelui Alb şi domneşte în Gondor, regatul din sudul Pământului de Mijloc. Luke Skywalker devine comandant, apoi general al Republicii Galactice şi Maestrul Jedi menit să refacă rândurile decimate ale unei confrerii mistico-marţiale.

## Regele-Vrăjitor, Stăpânul Nazgûlilor şi Darth Vader

„*Witch-King*” este o construcţie ciudată în limba engleză, deoarece alătură doi termeni total diferiţi: „*Witch*”, care înseamnă vrăjitoare şi e de gen feminin, şi „*King*”, adică rege, care e de gen masculin. Construcţia e cu atât mai ciudată cu cât vine din partea unui filolog, profesor la Oxford, care, implicit, cunoştea aceste distincţii.

Portretul Regelui Vrăjitor (încercăm o sugestie tardivă: *Rege-Farmazon*) seamănă în multe privinţe cu cel al lui Darth Vader, Lordul Întunecat. Iată-l descris în timpul bătăliei de pe Câmpiile Pelennor (V.6), după ce l-a doborât pe regele Théoden şi e înfruntat de domniţa Éowyn:

„*Pe spinarea* [fiarei] *se găsea o formă uriaşă, ameninţătoare, acoperită de o mantie neagră. Purta pe creştet o coroană de oţel, dar între marginea acesteia şi mantie nimic nu se zărea, în afară de lucirea ucigaşă a unei perechi de ochi: Stăpânul nazgûlilor.*”

În paralel, iată şi portretul alter-ego-ului său dintr-o „*galaxie foarte, foarte îndepărtată*”:

„*Avea doi metri. Era biped. O mască bizară din metal negru, în spatele căreia se ascundea un aparat pentru respiraţie, îi acoperea întotdeauna faţa. Era un Lord Întunecat al Sith*-ului, *o creatură impunătoare şi ameninţătoare, aşa cum traversa, cu trena robei negre fâlfâind, coridoarele navei rebele.*”

Desigur, de fâlfâit flutură mantiile, nu robele, lucru pe care traducătoarea Dana Pătrănoiu ar fi trebuit să-l remarce, dar să lăsăm nemulţumirile pentru notiţa bibliografică de la capăt.

Regele Vrăjitor a fost un laş, un as al intrigilor, fără pic de respect pentru codul de onoare al cavalerilor. El s-a făcut că acceptă provocarea lui Eärnur, fiul lui Eärnil, ultimul rege din Gondor, dar în loc să se lupte, l-a prins şi l-a torturat în fortăreaţa de la Minas Morgul. Spre deosebire de el, Darth Vader s-a purtat de fiecare dată cu un fair play ce poate părea exagerat în condiţiile date, respectând cu sfinţenie regulile unui straniu *bushido* al samurailor astrali.

## Sauron şi Împăratul Palpatine

La origine, Sauron a fost un maiar, poate cel mai puternic dintre toţi. Dintru început, el a ales să fie locotenentul lui Melkor (Morgoth Vrăjmaşul). Acesta l-a uns comandantul cetăţii Angband, care a fost distrusă la începutul Primei Ere, iar Melkor a fost alungat. Sauron l-a însoţit, dar apoi a revenit în Pământul de Mijloc şi s-a fortificat în Mordor, unde a clădit terifianta fortăreaţă Barad-dûr. Ascunzându-şi adevăratul caracter, el a încercat să

amăgească şi să-şi subjuge neamurile cu ajutorul Inelelor Puterii. El a învăţat ştiinţa făuririi lor de la elfii din Eregion şi le-a împărţit cu intenţia de a controla lumea cu ajutorul Inelului Suveran: nouă le-a dat regilor oamenilor, şapte piticilor, iar trei ielelor, care au bănuit ceva şi apoi, când şi-au dat seama de adevăratele intenţii ale lui Sauron, le-au ascuns.

Iniţial, Palpatine a fost senatorul care l-a îndemnat pe viceregele Comerţului să instituie o blocadă asupra planetei Naboo şi a convins-o pe regina Amidala să voteze pentru destituirea Cancelarului, lucru care a provocat o criză politică. În acelaşi timp, el a fost Lordul Sith care l-a trimis pe Darth Maul să le pună beţe în roate maestrului Jedi Qui Gon Jinn şi ucenicului său Obi-Wan Kenobi, a sprijinit mişcarea separatistă a Contelui Dooku şi a provocat Războiul Clonelor, în urma căruia a devenit Împărat şi a instituit un regim despotic fără precedent.

În basme, puterile Zmeului sunt ascunse într-un anume obiect pitit într-o păsărică aflată în interiorul unui animal etc. Obiectul odată găsit, personajul negativ îşi pierde aura supranaturală şi ajunge la discreţia justiţiarilor. În final, amândoi tiranii s-au dovedit mai vulnerabili decât s-ar fi crezut la prima vedere. Dacă Sauron şi-a pierdut puterile în momentul în care Inelul Suveran a fost aruncat şi s-a dizolvat în lava vulcanului Orodruin, locul unde a fost făurit, Împăratul Palpatine a fost înfruntat de Luke Skywalker şi omorât de Darth Vader, care l-a strivit şi l-a azvârlit în puţul energetic al superstaţiei de dimensiuni planetare.

## Gandalf şi Obi-Wan Kenobi

George Lucas a mărturisit odată într-un interviu că atunci când l-a creat pe Obi-Wan Kenobi a recurs la trei modele foarte bine definite: vrăjitorul Merlin din ciclul Regelui Arthur, samuraii japonezi şi statura impunătoare a lui Gandalf din „*Stăpânul inelelor*”. Prin urmare, orice discuţie ar fi de prisos, identificarea e certificată. Totuşi să facem o succintă trecere în revistă a Învăţătorului.

Hobbiţii considerau că Gandalf e un personaj ciudat şi se fereau de el. În „*O poveste cu un hobbit*”, Bilbo se minunează:

„- *Gandalf! Gandalf! Doamne, dumnezeule! Nu cumva sunteţi acela care a împins atâţia băieţi şi fete cuminţi să plece în lumea largă, să se vâre în aventuri nesăbuite ? Să se caţăre în pomi, să se ducă în vizită la spiriduşi - sau să navigheze pe vapoare, spre ţărmuri îndepărtate ? Doamne, ce viaţă intere... adică, vreau să spun că pe vremuri aţi cam încurcat lucrurile pe aici. Chiar destul de rău, aş zice.*”

Unchiul Owen n-are nici el o părere mai bună despre Obi-Wan Kenobi. El îi spune verde în faţă lui Luke:

„- *Ţi-am mai vorbit despre Kenobi. E un nebun, periculos şi rău-intenţionat şi cel mai bine e să-l ocoleşti.*”

Dar, în ciuda aparenţelor, avem de-a face cu o făptură angelică, plămădită dintr-un aluat divin, nemuritor.

În ambele cicluri epice, Sfătuitorul înţelept apare cu aceleaşi caracteristici fizice, psihice, parapsihice, comportamentale. Amândoi mor şi renasc mai puternici. Gandalf piere în înfruntarea cu demonul Balrog din Minele Moria, la podul Khazad-dûm, iar Obi-Wan dispare în timpul confruntării cu Darth Vader. Amândoi reapar ulterior într-o pădure: Gandalf în codrul Fangorn, Obi-Wan în căsuţa lui Yoda, construită printre rădăcinile uriaşelor mangrove de pe planeta Dagobah. Ei reprezintă razele de soare care străpung stratul de nori negri, alungă primejdia, înlătură teama, readuc curcubeul pe cer şi viaţa pe Pământ.

O ultimă remarcă: amândoi eroii au fost interpretaţi de nişte actori englezi de excepţie. Bătrânul Obi-Wan a fost jucat de Alec Guinness, în vreme ce Ian McKellen s-a identificat perfect cu maiarul trimis să salveze Pământul de Mijloc.

## Hobbiţi şi ewokşi

Ewokşii sunt o specie extraterestră care seamănă cu nişte ursuleţi (*teddy-bear aliens*). Ei apar pentru prima oară în

„*Întoarcerea cavalerului Jedi*” şi trăiesc pe Endor, „*luna verde - o lună a cărei planetă mamă pierise mai demult într-un cataclism necunoscut*” (chiar aşa !?!). Neamul mascaţilor „*cu un rictus de amabilitate pe faţă*” (Philip Strick) constituie o civilizaţie primitivă, aflată la nivelul epocii de piatră, care vieţuieşte printre nişte copaci uriaşi, „*înalţi de o mie de picioare*”, specie înrudită îndeaproape cu maiestuoşii arbori din Lothlórien, sălaşul ielelor Galadhrim, neamul elfesc peste care stăpânesc Seniorul Celeborn şi Doamna Galadriel.

Hobiţii, ne lămureşte însuşi Tolkien în „*Prologul*” din „*Stăpânul inelelor*”, sunt un popor discret, foarte vechi, amintit ca Halflings sau Poporul Mărunt în „*Silmarillion*”, singurul de care enţii, „*păstorii copacilor*” din Fangorn, un neam la fel de vechi, n-au ştire. O parte dintre ei sunt obişnuiţi cu viaţa în codru. Precum am mai amintit, Frodo Baggins provine din Ţara Iedului şi face parte din neamul Brandybuck, un „*soi ciudat, care trăieşte în Pădurea Bătrână*”, spre deosebire de alţi piticuţi, care preferă câmpia sau colinele acoperite de iarbă. Hobbiţii se ocupă cu cultivatul pământului, se pricep să mânuiască uneltele, dar nu le plac maşinăriile. La nevoie, se pricep să folosească şi armele, dar n-au o fire războinică. Ca şi ewokşii, sunt un popor vesel, cu chipuri „*mai degrabă blajine, decât frumoase*”, foarte ospitalieri, „*încântaţi de petreceri şi de cadouri*”.

În mod evident, micuţele „*animale flocoase*” de pe Endor au multe în comun cu hobiţii, în afară de statura măruntă (circa un metru), părul de pe laba piciorului şi dârzenia cu care se aruncă în luptă. J. R. R. Tolkien l-a inventat pe hobbitul Bilbo Baggins în vreme ce corecta nişte extemporale, iar „*Stăpânul inelelor*” constituie o continuare a aventurilor descrise în „*O poveste cu un hobbit*” (1937). George Lucas a reluat personajele în „*The Ewok Adventure*” (1984), film de televiziune realizat pentru ABC, în care micuţii ursuleţi ajută doi copii să-şi salveze părinţii din ghearele unor monştri. Povestea a continuat cu „*Ewoks: The Battle for Endor*” (1985).

## Frodo Baggins şi R2-D2

Tema centrală a primului episod „*Star Wars*” a constituit-o recuperarea planurilor de construcţie ale Stelei Morţii, pe care micul robot „*tripodal*” R2-D2 le-a purtat dintr-un capăt în celălalt al galaxiei, urmărit de întunecatul Darth Vader şi trupele sale credincioase, antrenate să tragă fără somaţie şi să treacă peste cadavre, până când obţin prada dorită. Ca nişte nazgûli conduşi de Regele Vrăjitor, ei au coborât pe Tatooine, au luat-o pe urmele micuţilor tâlhari *jawa*, i-au masacrat familia lui Luke Skywalker, au urmărit „*Şoimul mileniului*” pas cu pas.

R2-D2 şi C-3PO sunt singurele personaje care apar în toate filmele din ciclul „*Star Wars*”, aşa că, din acest punct de vedere, poate că referirea ar trebui să fie făcută la Bilbo Baggins. Însă, după ce şi-a sărbătorit cea de-a 111-a zi de naştere („*a rather curious number*”), Bilbo dispare din peisaj şi se retrage la Rivendell, ca să-şi scrie memoriile. În cărţile lui Tolkien, există şi alte personaje de cursă lungă, precum Gandalf, Elrond ori sărmanul Gollum, fiecare cu rostul lui.

Există un singur Om cu care poate fi asemănat Frodo Baggins. Micimea hobbiţilor ne trimite cu gândul la condiţia modestă a Fiului, care s-a născut la Bethleem într-o iesle, a pătimit pentru păcatele noastre şi ne-a arătat o Cale de urmat. Dar despre toate acestea, George Lucas şi „*Star Wars*” nu pomenesc nimic.

## Notiţă bibliografică:

Pentru că n-am dispus de nişte copii de calitate ale filmelor analizate şi nu m-am putut încrede în subtitrările filmelor piratate (ce se găsesc uşor pe internet, dar sunt făcute după ureche de nişte adolescenţi care uneori nu-şi cunosc bine nici propria limbă - cinste excepţiilor!) am folosit ca surse principale cărţile.

În primul rând, este vorba despre uimitor de neglijent întocmita ediţie a „*Stăpânului inelelor*” din 2002, tălmăcită de Irina şi Ion Horea. Găsim aici erori incredibile - vezi vol.I, pag. 82: „*fiul lui Isildur, Elendil*” !?! Că pe ici-colo s-a uitat câte un accent, câte o literă, câte un cuvânt, mai treacă-meargă, dar din

„*Frăţia inelului*” lipsesc zeci de pagini (209-224, 352-369), ilustraţii (vezi pag. 427, respectiv inscripţia de la intrarea în minele Moriei) ori chiar capitole întregi (cum ar fi Anexa E din „*Întoarcerea regelui*”, iartă-le Tolkien păcatul!).

Referinţele „*Star Wars*” au fost preluate din novelizările apărute la Editura Elit Comentator în 1993:

George Lucas, *Războiul stelelor: Din aventurile lui Luke Skywalker*, tradusă de Dana Pătrănoiu.

Donald F. Glut, *Imperiul contraatacă*, traducere de Ciprian Tănăsescu.

James Kahn, *Întoarcerea cavalerului Jedi*, transpusă în româneşte de Ondine Cristina Dăscăliţa.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 1 (25-26) din 16.03.2004

# Pe meterezele Cetăţii Cornului

## (Cronici de carte)

# Neliniştiţii împroşcători de cerneală

O latură semnificativă a vieţii lui J. R. R. Tolkien a constituit-o participarea la întrunirile „*Inklings*”, un fel de cenaclu al studenţilor, înfiinţat iniţial de alţii, dar care a intrat în istorie abia după ce s-a destrămat, iar Clive Staples Lewis i-a preluat denumirea pentru a-i desemna pe cei care se adunau la el acasă şi discutau probleme literare. „*Inkling*” înseamnă „*idee vagă, bănuială*”, dar într-o altă lectură, mai fragmentată, poate fi interpretat şi ca „*strop de cerneală*”.

Un alt loc de întâlnire era localul „*Eagle and Child*” (Vultur şi copil), alintat de iniţiaţi ca „*Bird and Baby*” (Păsăroi şi prunc). Lui Tolkien, precum hobbiţilor în general, îi plăcea să bea o bere şi să fumeze o pipă în compania prietenilor. În aceste condiţii, e evident că nu era un club exclusivist, ce cuprindea doar profesorii de literatură de la Oxford. Printre membri s-au numărat maiorul Warren Hamilton Lewis, fratele gazdei, ocultistul Charles Williams, avocatul Owen Barfield, medicul R. E. Havard, preotul Gervase Mathew, teologul Adam Fox, prozatoarea Dorothy Sayers ori, mai târziu, Christopher, fiul cel mic şi editorul operei lui Tolkien.

La Editura Universităţii „*Alexandru Ioan Cuza*” din Iaşi a apărut în 2004 „*Inklings - Litera şi spiritul*”, primul volum românesc dedicat prezentării acestei grupări de creatori şi iubitori ai literaturii. Coordonat de Rodica Albu, el reprezintă o culegere de studii, articole, traduceri şi exemplificări din operele celor mai importanţi membri, aşa-numitul „*nucleu dur*”: Clive Staples Lewis (1898-1963), John Ronald Reuel Tolkien (1882-1973), Charles Williams (1886-1945) şi Owen Barfield (1898-1997). O bună parte dintre prezentări aparţin unor universitari anglo-americani sau germani, membri ai Societăţii Internaţionale Inklings, cu sediul în Germania, dar ne bucurăm să semnalăm şi o serie de contribuţii româneşti. Traducerile au fost realizate de

Rodica Albu, Irina Burlui-Wahrig, Teodora Ghivrigă, Mihaela Morariu, Magda Pracsiu, Valentin Popa, Nicoleta Samson, Christian Tămaş.

Selecţia textelor îi aparţine doamnei Rodica Albu, care mărturiseşte că n-a putut înghesui în spaţiul limitat al volumului toate materialele disponibile, de aceea a optat pe „*aruncarea unor* «nade» *cât mai diverse potenţialilor cititori*”. Volumul se adresează cu precădere cititorilor din mediul universitar, profesori şi studenţi de la facultăţile de litere, filosofie, teologie, pedagogie, psihologie, antropologie, studii culturale, dar şi „*outsider*”-ilor interesaţi de o abordare pluridisciplinară a literaturii engleze.

În fapt, articolele ar fi trebuit să apară în urmă cu un deceniu, în revista „*Echidistanţe*”, editată de Institutul European. N-a fost să fie. Între timp, au avut loc o serie de evenimente favorabile apariţiei. Regizorul Peter Jackson a ecranizat „*Stăpânul inelelor*”, romanul lui J. R. R. Tolkien, în vreme ce Studiourile Walt Disney s-au apucat de „*Cronicile Narniei*”, bazate pe ciclul de romane pentru copii scris de C. S. Lewis. Editurile Logos, Elit, RAO, Humanitas au tradus şi publicat o bună parte din opera acestor „*Inklings*” de marcă. De voie, de nevoie, volumul ieşean a aşteptat până când a sosit momentul cu adevărat propice, pentru că publicul cititor a început să se intereseze şi de celelalte cărţi ale autorilor amintiţi mai sus.

În „*Introducere*”, Rodica Albu prezintă pe larg viaţa şi activitatea lui C. S. Lewis, apelat Jack de către prieteni. El este acel *Misomythus* (persoană care detestă miturile) de odinioară căruia Tolkien (*Philomythus*, iubitorul de mituri) i-a dedicat poemul *Mithopoeia*, ce rezumă o discuţie de o noapte întreagă, în urma căreia Lewis s-a lepădat de ateism şi a redevenit creştin. El este scriitorul care, prin conferinţele ţinute la radio, i-a îmbărbătat pe englezii bombardaţi de aviaţia hitleristă. La început, Tolkien a născocit diferite poveşti ca să-şi distreze familia; Lewis a fost cel care l-a îndemnat să le citească în cenaclu şi să le publice.

În orice caz, a fost o figură pitorească, plină de viaţă:

*„Studenţii săi şi-l amintesc arătând mai mult a măcelar sau negustor decât a savant. Cu capul mare, faţa lată şi obrajii rumeni, masiv şi jovial, avea talentul de a face ca un costum nou să arate pe el ponosit chiar dintr-a doua zi de purtare.*”

Deşi convins de unicitatea creştinismului ca religie adevărată, Lewis n-a respins miturile pe care se întemeiau alte religii, ci le-a evaluat în termeni creştini, studiindu-le în paralel. Un bun exemplu în acest sens îl constituie eseul „*Abolirea Omului*”, care cuprinde trei prelegeri prezentate de Lewis la Oxford, în 1943, tradus şi inclus de Rodica Albu în sumarul volumului „*Inklings - Litera şi spiritul*”.

Prima parte a volumului mai cuprinde studiile: Hope Kirkpatrick - *C. S. Lewis, un autor al zilelor noastre*; Daniel Callam - *Mere Christianity şi paradigma puritană a convertirii*; Rodica Albu - *Leul, vrăjitoarea şi garderoba* (de altminteri, coperta antologiei ieşene poartă o fotografie a legendarului şifonier, poarta magică prin care Lucy şi fraţii ei au pătruns în Narnia).

În secţiunea dedicată lui J. R. R. Tolkien, regăsim trei articole publicate de Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi în revista „*Convorbiri literare*”.

„*Sub semnul croşetei: Tolkien şi românii*” (martie 2002) a fost prilejuit de lansarea primul episod din trilogia cinematografică inspirată de „*Stăpânul inelelor*”. Autoarea trece în revistă traducerile existente şi constată cu amărăciune că tinerii cititori nu se pot entuziasma pentru o carte sau pentru un scriitor despre care nu află nimic de la învăţători, profesori, părinţi, nici din presă - şi, lucru extrem de grav, nici măcar din cărţile apărute. Din ediţia românească a „*Stăpânului inelelor*” au fost eliminate părţi consistente, cuprinzând o serie de indicii menite să-l călăuzească pe cititor în lumea Pământului de Mijloc, să se familiarizeze cu limbile şi denumirile întâlnite. Concluzia este una amară:

*„Un minim respect pentru public, precum şi preocuparea pentru propria-le onorabilitate profesională credem însă că îi obligă pe traducători şi pe editori să procedeze responsabil, onest*

*şi conştiincios atunci când îşi propun să intermedieze contactul publicului din România cu texte de referinţă din literatura universală.*”

Peste încă un an, după lansarea episodului 2 (Cele două turnuri), Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi a revenit asupra subiectului, în „*Stăpânul inelelor pe culmile succesului*” (februarie 2003). Campania de promovare a filmelor a indus efecte paradoxale. Fanii cu dare de mână de pe tot cuprinsul globului caută cu disperare să-şi procure, la preţuri astronomice, măcar câte o replică a inelului blestemat, fără să conştientizeze puterile malefice ale „*talismanului*”. Autoarea se întreabă pe bună dreptate: la sfârşit, după ce vor vedea şi „Întoarcerea regelui”, oare fericiţii proprietari vor fi dispuşi să arunce un inel pe care au dat, în unele cazuri, 849,99 dolari, într-un Hău de la Capătul Lumii construit în mare grabă în cine ştie ce parc de distracţii? Este evident o altă răstălmăcire a intenţiilor scriitorului englez:

„*Stăpânul inelelor este o carte profund melancolică, fără a induce, însă, descurajare şi blazare. Sfârşitul ei elegiac diferă de sfârşitul basmului tradiţional nu doar ca tonalitate. Mesajul este tot unul de încredere fermă în Bine şi Adevăr, dar destramă iluzia comodă a izbânzii predestinate, neproblematice şi definitive în faţa Răului. Condiţia paradisiacă este pentru totdeauna pierdută - nu însă şi şansa mântuirii.*”

„*Cât de mare este Tolkien?*” - se întreabă autoarea în numărul următor al „*Convorbirilor literare*” (martie 2003). Dacă la început Tolkien a început să inventeze aventuri fabuloase ca să-şi distreze copiii, el şi-a dat seama mai târziu că elanul imaginativ care-l mâna înainte depăşea cu mult cadrul unor spectacole de divertisment în familie. Pentru a-şi hrăni imaginaţia, el a apelat la izvoarele literaturii engleze (oarecum căzute în desuetudine) şi le-a modelat în cadrul unui gen literar inedit, botezat „*high-fantasy*”. Întâlnim aici o serie de remarci desprinse din „*Poetica basmului modern*”, o sinteză amplă, republicată de Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi în 2002:

*„Poetica lui Tolkien mizează, implicit şi explicit, pe colaborarea unui cititor egal în drepturi, ca şi în îndatoriri, cu scriitorul. Suspendarea neîncrederii nu este aici o strategie a învăluirii, o captivantă amăgire, ci, dimpotrivă, o artă a convingerii guvernată de luciditate.*”

Despre „*părintele hobbiţilor*” mai scrie Peter Russel, în articolul „*Tolkien şi imaginaţia*”, în vreme ce Teodora Ghivirigă prezintă şi traduce un fragment de la începutul „*Stăpânului inelelor*”.

M-aş fi bucurat să vă pot povesti mai multe despre Charles Williams şi Owen Barfield, dar este vorba de un autori cvasi-necunoscuţi la noi, prezentaţi publicului român doar prin studiile apărute în Anglia, SUA sau Germania. Evident, apariţia unor traduceri va iniţia o bază mai solidă de discuţii.

Pe baza fragmentului din romanul „*Coborâre în infern*”, e greu să-ţi faci o părere despre Charles Williams, cel mai controversat membru al societăţii literare. Poet, teolog, romancier, dramaturg, el s-a alăturat relativ târziu grupului, apoi l-a părăsit în mod ostentativ, ca să revină. Se zice că era un iniţiat, membru al societăţii „*Creanga de aur*”, interesat direct de Arta magică şi de Magia artei. Williams a scris romanul „*War in Heaven*” (Război în Cer), unde rolul Inelului puterii este preluat de Graal, Sfântul Potir din legendele cavalereşti rămase de pe vremea Regelui Arthur. Criticii au remarcat că este „*o prostie, dar o prostie emoţionantă*”. În opera lui întâlnim adesea vrăjitori, unii celebri, precum Merlin sau Brisen. Întotdeauna, scriitorul s-a străduit să ofere o imagine extrem de vie asupra actelor magice, prezentând ritualurile cu o mare bogăţie de detalii. Înainte de a se aşeza în faţa foii de hârtie, Williams efectua un ceremonial, îndeplinit adesea cu ajutorul unei tinere studente, folosind o sabie întocmai precum Merlin utiliza nuieluşa de alun. În articolul ce examinează „*Elementul magic în miturile lui J. R. R. Tolkien şi Charles Williams*”, David Lewellyn Dodds consideră că ultimul a căzut pradă capcanelor magiei, a eşuat în viaţă şi în operă, stârnind scandal după scandal.

Jan Curtis dedică reputaţiei artistului un articol separat. Williams a fost caracterizat ca „*un campion al romanţurilor cavalereşti şi al retoricii*”, acceptat ca un critic a cărui „*oglindă este mică, dar nu distorsionează niciodată*”, elogiat ca dramaturgul prin care „*metafizicul vorbeşte cu intensitate arzătoare din inima unui mister religios*”, criticat că a judecat teologia cu măsura lui Dante şi a manifestat afinităţi faţă de „*subterana agitată a Evului Mediu*”. Recenziile severe au alternat cu laudele entuziaste. În vreme ce T. S. Eliot sau W. H. Auden în considerau un sfânt, alţii l-au etichetat în batjocură drept „*un student catolic al ocultismului*”. Tolkien a parodiat preocupările lui Williams legate de Rău şi întuneric, în vreme ce C. S. Lewis susţinea cu convingere că e vorba de un gânditor religios remarcabil.

Owen Barfield a fost şi el un „*Inkling*” incomod, dar în cu totul alt sens. El a încercat să promoveze filosofia si psihologia ezoterică a lui Rudolf Steiner, fondatorul antropozofiei, lucru care l-a iritat pe C. S. Lewis. Disputa dintre cei doi a rămas în istoria grupului ca „*Marele război*”. Barfield a scris următoarea dedicaţie pe cartea „*Poetic Diction*”: „*Lui C. S. Lewis*, «opoziţia înseamnă prietenie adevărată»”, afirmaţia trecută ca motto şi în fruntea antologiei ieşene. La rândul său, C. S. Lewis şi-a exprimat „*gratitudinea beligerantă*” dedicându-i lui Barfield „*Allegory of Love*”.

Germanul Elmar Schenkel a studiat latura legată de „*Poetică şi evoluţie - gândirea lui Owen Barfield în perspectivă*”. Volumul „*Poetic Diction*” analizează stilul poetic şi l-a iritat pe C. S. Lewis prin afirmaţiile că plăcerea cu care savurăm poezia este determinată de o schimbare a stării de conştiinţă, iar imaginaţia reprezintă un mijloc de a ajunge la adevăr. Barfield a considerat că a percepe şi a gândi nu sunt activităţi mentale diferite, ci mai degrabă întrepătrunse. Metafora joacă rolul plăcii turnante ce provoacă schimbările de conştiinţă, ea devine un instrument euristic, ce serveşte la definitivarea graniţelor unor teritorii necunoscute, ce cuprind conştiinţele viitoare.

Metafora oferă şi legătura dintre limbă şi poezie. De altfel, în 1926 Barfield a publicat o carte care, în momentul când va fi

tradusă, îi va fermeca pe discipolii lui Lucian Blaga sau Constantin Noica: „*History in English Words*” (Istoria reflectată în cuvintele limbii engleze). El a studiat cuvinte precum „*spirit*” şi „*suflu*”, care în vechime aveau şi un sens material şi un sens imaterial, contopindu-se într-o singură noţiune. Lumea modernă le-a despărţit, a operat o separare a sensurilor în cuvinte sau înţelesuri diferite, în funcţie de context.

De asemenea, să reţinem convingerea că imaginaţia şi inspiraţia reprezintă lucruri diferite. Pentru Barfield, imaginaţia sugerează o facultate care „*domiciliază*” în mintea umană şi poate fi sensibilizată printr-un efort de voinţă. Dimpotrivă, pornind pe urmele lui Platon şi a neoplatonicilor, autorul englez susţine că inspiraţia descrie un concept legat de un *daimon,* un geniu non-uman, capturat într-un recipient uman. Diferenţa rezultă clar din analiza textelor literare: până la romantici, marii creatori „*au avut geniu*”, ca apoi să se declare că „*sunt nişte genii*”.

Secţiunea Owen Barfield se încheie cu interviul realizat de Astrid Diener în 1995 şi cu traducerea eseului „*Idolatria modernă*”.

Volumul „*Inklings - Litera şi spiritul*” cuprinde şi nişte anexe: o listă a celorlalţi membri „*Inklings*”, întocmită de Rodica Albu şi bibliografia operelor apărute în România, alcătuită de Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi.

El ne deschide într-adevăr uşa unui şifonier fermecat, o lume dincolo de barierele limbii, ne poartă pe urmele unor mari exploratori ai Fanteziei, buni cunoscători ai tainelor limbii şi firii. „*Inklings*”, neliniştiţii împroşcători de cerneală, ne împărtăşesc credinţa că Adevărul nu e dincolo de noi, cum se clamează la televizor, ci sălăşluieşte chiar aici, în fiecare dintre noi.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 31-32 din 20.12.2004

# Prima monografie critică Tolkien

În mod surprinzător, deşi a fost publicat în perioada de „*dezgheţ cultural*” din anii '70, scriitorul englez John Ronald Reuel Tolkien a împărtăşit soarta lui Aldous Huxley, despre a cărui „*Minunata lume nouă*” foarte puţini au avut curajul să scrie. În ciuda faptului că în „*Iepoca* de Aur” (1965-1989) o serie de critici au alcătuit volume dedicate literaturii fantastice sau analizei basmelor, ei pur şi simplu n-au avut cunoştinţă, n-au îndrăznit sau nu li s-a permis să publice lucrări care se refereau la opera „*părintelui hobbiţilor*”.

Filosoful timişorean Robert Lazu este primul autor român care a reuşit să elaboreze şi să publice o monografie critică, intitulată „*Lumea lui Tolkien*”. Calea i-a fost anevoioasă şi a fost necesar, la un moment dat, chiar să aprofundeze cunoştinţele tehnice necesare pentru elaborarea unui sit pe internet. Acesta a fost dedicat în totalitate receptării critice a lui Tolkien şi a constituit un for al celor avizaţi, un loc unde au putut fi publicate lucrări menite să exploreze semnificaţiile unor fapte petrecute în vechime sau mai recent, într-un univers insolit: Pământul de Mijloc.

Apoi a început căutarea şi asimilarea textelor apărute înainte de 2001, anul lansării primului episod din trilogia cinematografică „*Stăpânul Inelelor*”: „*Frăţia Inelului*”. În mod benefic, filmul a trezit interesul editurilor şi astfel au fost traduse sau retipărite romanele lui J.R.R. Tolkien. Simultan, Robert Lazu a căutat articolele scrise mai demult de părintele Nicolae Steinhardt sau de profesorul Virgil Nemoianu. Ele sunt rezumate şi comentate în primul capitol din „*Lumea lui Tolkien*”, menit să fie „*În loc de introducere: Tolkien în România*”.

A urmat explorarea articolelor prezente pe internet, inclusiv ale celor apărute de-a lungul anilor în revista electronică de critică literară SF „*Pro-Scris*”. Prin discutarea lor în capitolul „*Religia*

*Lumii de Mijloc*”, autorul subliniază latura militant-catolică a lui Tolkien, credinţă mărturisită explicit în repetate rânduri în scrisori şi discuţii particulare, dar care se relevă discret în mesajul scrierilor sale. Deosebit de incitantă se dovedeşte a fi paralela „*Fantezia de la Sfântul Ignaţiu de Loyola la Tolkien*” din capitolul „*Literatură şi exerciţii spirituale*”. Comparaţia nu e defel gratuită, după moartea părinţilor săi, tânărul J.R.R. Tolkien a fost crescut de părintele iezuit Francis Xavier Morgan, pe care l-a denumit ulterior drept „*un al doilea tată*”.

Până să înceapă să scrie romane şi multă vreme după aceea, J. R. R. Tolkien a fost profesor la Oxford, fiind un filolog specializat în limbile nordice şi un bun cunoscător al literaturii medievale. Mai cu seamă în „*Stăpânul inelelor*”, el şi-a modelat o parte dintre eroi conform idealurilor morale ale cavalerilor rătăcitori. Cum aceştia au fost ridiculizaţi anterior de Miguel de Cervantes y Saavedra prin figura nemuritoare a lui Don Quijote de la Mancha, Robert Lazu insistă asupra subiectului şi face o serie de atât de necesare delimitări.

Volumul apărut la Editura Hartmann din Arad (într-o colecţie botezată cu ironie: „*Cai verzi*”) cuprinde şi o parte dedicată prezentării surselor bibliografice, care până acum a lipsit din atât de scumpele ediţii româneşti Tolkien. Găsim aici cinci secţiuni: ediţiile originale, traducerile româneşti, exegeza apărută în reviste sau volume, o selecţie J.R.R. Tolkien on-line (articole prezente pe internet) şi prezentarea surselor secundare.

„*Lumea lui Tolkien*” e doar un prim pas pe drumul lung pe care Robert Lazu doreşte să-l parcurgă în explorările sale critice. Următoarele vor fi un dicţionar al Lumii de Mijloc, „*Lumea lui Tolkien de la A la Z*” şi un volum colectiv, intitulat „*J. R. R. Tolkien. Credinţă şi imaginaţie în geneza operei literare*”, coordonat împreună cu profesorul Virgil Nemoianu.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 2 (27-28) din 2004

# Tolkien printre cele „100 de personalităţi”

Nr. 48 al revistei „*100 de personalităţi. Oameni care au schimbat destinul lumii*”, publicat de Editura DeAgostini la sfârşitul lui august 2008, a fost dedicat în întregime vieţii şi operei lui J. R. R. Tolkien.

Publicaţia nu ne oferă nici o informaţie cu privire la autorii textelor din casete şi articole. Din menţiunea de *copyright* se înţelege că ediţia originală a apărut pe undeva în Japonia, în 2003. Traducerea aparţine firmei „*Fast Translate, Best Communication Media S.R.L.*” şi e plină de bâlbe savuroase, pornind din pagina 6, unde găsim un titlu de pomină: „*Răspunsul la rugăciunile* (rugăminţile?) *lumii literare*”.

Ele continuă în pagina 7, unde cele „*O mie şi una de nopţi*” (engl.: „Arabian Nights”) devin „*Nopţi arabe*”.

În pagina 8, sub poza unui elev de la „*Şcoala Regelui Edward*” care sortează scrisori (engl.: „*letters*”) apare legenda: „*elev aranjând litere*” !?!

La pagina 9, un alt subtitlu ne anunţă „*Moartea preotului său şi a mamei sale*” (de murit, a murit numai Mabel Tolkien).

O pagină separată (pag. 23) este dedicată lui Clive Staples Lewis, creatorul „*Cronicilor din Narnia*”, prietenul scriitorului. Aici aflăm că după ce a apărut prima carte din serie, „*Leul, vrăjitoarea şi garderoba*”, C. S. Lewis a continuat cu publicarea volumului... „*Leul, vrăjitoarea şi garderoba*” (de fapt, următoarea carte apărută a fost „*Prinţul Caspian*”). Tot acolo găsim şi o greşeală tipografică antologică: „*Familiile celor doi scriitori au început să se înţâşnească*” (în loc de „*întâlnească*”).

Conform politicii editoriale generale, în ultimele pagini ale revistei se schiţează o „*Reţea de legături personale*”, realizându-

se nişte conexiuni discutabile între scriitorul englez şi o serie de celebrităţi la modă.

Aflăm astfel că „*The Beatles*” ar fi dorit să realizeze o primă adaptare cinematografică a „*Stăpânului inelelor*”, o vedem pe J. K. Rowling, „*mama lui Harry Potter*” cu o mătură pe umăr şi aflăm cu stupoare că Peter Jackson şi Fran Walsh au scris o versiune de scenariu unde „*Gwaihir şi Gandalf îl vizitează pe Edoras după ce scapă de Saruman*” !?! (pag. 30), ceea ce ar fi trebuit să sune corect, în româneşte, astfel: „*după ce evadează din turnul lui Saruman cu ajutorul lui Gwaihir, Regele Vulturilor, Gandalf se duce la Edoras, Lăcaşul Auriu*”.

Continuarea articolului despre ecranizarea „*Stăpânului inelelor*” e la fel de hazlie. În viziunea redactorilor, Denethor devine fratele lui Boromir, „*Helm's Deep*” se transformă în „*Văgăuna Coifului*” (ar fi trebuit să fie „*a Cornului*”), iar Arwen „*rămâne inactivă din punct de vedere fizic*” (măi, să fie!) (pag. 31).

Rămân totuşi recunoscător revistei pentru că a dezvăluit pasiunea lui Tolkien pentru rugby, sport bărbătesc atât de complet şi de folositor în educarea tinerei generaţii.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 3 (55-56) din 19.10.2008.

# Va fi fost odată

Prima lectură obligatorie a celui care încearcă să exploreze universul creat de J. R. R. Tolkien ar fi eseul „*On Fairy Stories*”. Revista „*Pro-Scris*” a prezentat în premieră câteva fragmente, traduse din maghiară, confruntate apoi cu textul original, fără pretenţia de redare exactă a unor nuanţe şi semnificaţii. Ne-am propus doar să atragem atenţia asupra textului, scop împlinit.

Între timp, Marius Ivaşcu a reuşit o tălmăcire completă, încă netipărită, difuzată în sistem *person-to-person* printre fanii autohtoni, până când una dintre editurile româneşti îşi va îngădui plata fabuloasei sume cerute pentru drepturile de autor. În amurgul civilizaţiei Gutenberg, o mână de profitori rapaci a impus ceva ce concurează cu succes cenzura politică a fostelor regimuri comuniste: tributul pe idei. Încercarea de a jupui şapte piei de pe o capodoperă, nu întotdeauna în beneficiul autorilor sau a urmaşilor săi, devine ridicolă şi non-productivă în zorii celui ce-al Cincilea Ev: era informaţională.

Tolkien şi-a alcătuit lumea în cu totul alt fel. Despre universul ficţional al Pământului de Mijloc şi „*interconexiunile ascunse ale realităţii*” ne vorbeşte Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi, conferenţiar la Universitatea Iaşi, într-un studiu inedit, intitulat „*Poetica basmului modern*”. Cartea a apărut la Editura Universitas XXI în 2002, cu o prefaţă semnată de Dumitru Irimia: „*Basmul încotro?*”

Sintagma „*basm*” defineşte o multitudine de creaţii, populare sau culte, care fiinţează cu precădere în „*spaţiul cuvântului*”: o „*lume ca nelumea*” - într-o accepţie eminesciană. În „*On Fairy Stories*”, Tolkien operează o detaşare similară, trecând din „*Lumea Primară*”, creată de Divinitate, într-o „*lume secundară*”, o sub-creaţie umană ce repetă, la o scară proporţională, modelul divin. Eroii de basm şi ascultătorul/cititorul devin locuitorii acestor universuri ficţionale, printr-un transfer magic, intermediat

de ceea ce părintele hobbiţilor desemna drept „*Secondary Belief*": „*credinţa secundară*". Este un concept pe care Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi îl preia şi îl prezintă pe larg, într-o tentativă de înţelegere a farmecului pe care extraordinarul îl exercită asupra omului obişnuit. Ca să înţelegeţi exact despre cum vin treburile, trebuie să citiţi subcapitolul „*Basm(e) şi autor(i). Înfiinţarea* «lumilor secunde»".

În accepţia tolkieneană, Lumea Primară este a tuturor, în vreme ce fiecare Lume Secundară poartă pecetea unui anumit autor. Dacă basmul popular urmează o schemă clară, elaborată cu înţelepciune, înfăţişând „*o lume a raţiunii, solară, ordonată, stabilă, structurată de legi care acţionează sistemic şi organic*", basmul modern pătrunde în cotloane întunecate, explorează zone necunoscute, poartă pecetea unor angoase, iar farmecul naraţiunii cade sub umbra unei magii întunecate, risipite în final:

„*Echilibrul senin şi formalizat al binomului stabil Lumea Aceasta - Tărâmul Celălalt este dizolvat, fiind înlocuit de modelul şovăitor al unei proiecţii fantomatice: Lumea Primară devine punctul de iradiere al unui şir nesfârşit de lumi între care se nasc şi pier, în degringoladă, raporturi stranii şi contradictorii. Supranaturalul nu mai încape în scheme şi în structuri, ci se revarsă/pătrunde/se insinuează în lumea naturală şi o* «corupe», *îi schimbă semnul (şi sensul) fără veste.*"

Un exemplu tipic ar fi Inelul Suveran. Simbol al unei învăţături tainice şi al măiestriei magice, însemn al autorităţii parşive, care-şi propune subjugarea lumii, el este făurit în „*Silmarillion*", câştigat de hobbitul Bilbo Baggins în urma unui concurs de ghicitori în „*O poveste cu un hobbit*", căutat cu disperare de forţele Întunecimii şi distrus de Gollum în „*Stăpânul inelelor*". Ca orice instrument magic, inelul are un imens potenţial destructiv, care poate conduce la consecinţe fatale printr-o utilizare eronată; forţele generate de puterea forjată în metal nu pot fi stăpânite de oricine. „*Preţiosssul*" inel provoacă

invizibilitatea, lungeşte viaţa purtătorului, dar şi înrobeşte sufletele.

Tolkien a scris un basm despre putere pentru că, în ciuda unei păreri general acceptate, poveştile nu servesc numai pentru „*a adormi copiii*”, ci şi pentru manipularea adulţilor. Primii care şi-au dat seama de acest lucru au fost naziştii. În 1934, în zorii însângeraţi ai celui de-al treilea Reich, Adolf Holst a scris poemul eroic „*Der Drachentöter*”, unde l-a îmbrăcat pe Adolf Hitler în armură, prezentându-l ca pe un cavaler fără pată şi prihană, un viteaz din stirpea Sfântului Gheorghe, omorâtorul de balauri. Super-povestea a fost publicată în Auerbachs Kinder-Kalendar, un periodic de mare tiraj destinat copiilor.

În „*obsedantul deceniu*”, la noi a apărut noţiunea de „*basm proletar*”. Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi citează dintr-o broşură întocmită de Vladimir Colin, „*Problemele şi drumurile basmului cult*” (Bucureşti, ESPLA, 1955), menită să răspundă unei dificile sarcini de partid: curăţirea poveştilor de „*unele păcate remanente din vechiul regim*”, alegerea unor noi subiecte din „*realităţile societăţii socialiste*” (!?!), pentru a transforma basmul într-o „*armă în mâna poporului*”. E un aspect demn de luat în seamă de generaţia următoare de critici, care poate vor dori să compare istoria valarilor, înfăţişată de J. R. R. Tolkien în „*Silmarillion*”, cu „*Legendele ţării lui Vam*”, istorisirea prometeică, subintitulată „*O mitologie a omului*”.

Cert este că secolului XX a exercitat o puternică presiune ideologică asupra basmului. Din diferite raţiuni, în Est sau în Occident, s-a încercat redefinirea raportului dintre bine şi rău, stabilirea noi bariere morale, menite să justifice diferite opţiuni şi finalităţi politice. Ele şi-au lăsat amprenta şi au produs o diluare a substanţei poveştilor:

„*Instituit drept instrument de persuasiune/manipulare ori bun de consum, el* [basmul] *pare să fi coborât definitiv în profan; accentul se mută dinspre intensitate, calitate, dăinuire, structuri ordonate, arhetip, simbol, supunere la tradiţie, către extensivitate,*

*obsesia cantităţii, efemeritate, inconstanţă, polimorfism, experimentalism, cultul noutăţii.*”

După cel de-al doilea război mondial, Tolkien a repus imaginarul în drepturile sale, prin cărţile publicate şi prin bogatul material ilustrativ creat în scopuri conexe, şi a creat un nou gen literar, fabulos, numit „*high-fantasy*”. Opera scriitorului englez reflectă fidel principiile prezentate în „*On Fairy Stories*”. Personalitatea sub-creatorului defineşte propria „*lume secundară*”, modelată după chipul şi asemănarea lui, prin amalgamarea celei mai pure fantezii cu temerile generate de o meditaţie profundă asupra „*interconexiunile ascunse ale realităţii*”. Ficţiunea devine „*o lume posibilă cu caracter de unicitate, care nu este o parte a realităţii; ea cuprinde şi construieşte un mit personal*”.

În discuţiile particulare, Tolkien s-a definit mai degrabă ca un descoperitor, decât ca un creator de lumi. El consideră că scriitorul dezvăluie prin naraţiune o ordine firească pre-existentă actului sub-creator, înfăţişează diferite secvenţe dintr-un continuum istoric (ficţional) cu o curgere indiferentă la limitările textului. Coborând pe firul narativ, exploratorul propriilor mitologii şi epopei descrie în amănunţime, „*cu aplicaţie cvasi-ştiinţifică*”, istoria şi geografia Lumii sale Secundare, alcătuieşte mici studii organizate tematic despre rasele ce o populează, întocmeşte genealogii imaginare, cronici, calendare, reguli de pronunţie a numelor şi gramatici ale unor limbi inventate, indexuri de cântece şi versuri; de persoane, animale şi monştri; de locuri; de lucruri.

Ar fi inexact ca cititorul acestor rânduri să rămână cu impresia că „*Poetica basmului modern*” ar fi o carte dedicată în exclusivitate lui J. R. R. Tolkien. În intenţia autoarei, studiul a fost proiectat să devină un repertoar de semne, un inventar de indicii pentru identificarea elementelor caracteristice, destinat să orienteze o virtuală explorare a tuturor basmelor moderne. Din mulţimea sub-creatorilor reprezentativi, citaţi şi analizaţi, să-i amintim şi pe alţii: Clive Staples Lewis, gazda grupului „*Inklings*”, autorul unui cunoscut ciclu de 7 romane fantastice

pentru copii, „*Cronicile Narniei*" şi al unei trilogii SF; Mihai Eminescu (să nu uităm că la originea poemului „*Luceafărul*" se află tot un basm popular, „*Fata în grădina de aur*"); Jonathan Swift, părintele lui Gulliver; Michael Ende, exploratorul Fantaziei; Iordan Chimet, Oscar Wilde, Hans-Christian Andersen, dar mai cu seamă Lewis Carroll, autorul celor două cărţi despre aventurile Alisei...

Cum fiecare sub-creator acţionează conform unor impulsuri interioare diferite, literatura fantastică, privită ca un univers ficţional în ansamblul său, devine rezultatul însumării unei multitudini de lumi diferite, dar congruente, supuse aceloraşi legităţi intrinseci. Pe bună dreptate, Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi consideră că:

„*În pofida punctelor comune în baza cărora putem tenta o schiţă de profil general, este o simplificare extremă (aproape grosieră) să vorbim despre basm modern, la singular; pluralul ar fi mai potrivit, pentru că este mai exact.*"

Lăsăm cititorului plăcerea de a investiga în continuare, ghidat de autoare, lumea poveştilor. În ceea ce ne priveşte, ne mulţumim doar să constatăm că „*Poetica basmului modern*" a devenit o lectură obligatorie pentru fanii lui J. R. R. Tolkien şi va fi o prezenţă necesară în bibliografia oricărui studiu românesc dedicat Pământului de Mijloc.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*" nr. 31-32 din 20.12.2004.

# Teologie şi Tolkien

După ce am răsfoit antologia critică „*J. R. R. Tolkien: Credinţă şi imaginaţie*”, mi-am pus întrebarea: oare care dintre cei doi coordonatori l-a molipsit pe celălalt cu pasiunea de a explora lumea feerică a Pământului de Mijloc? Ca să mă lămuresc, am luat de pe raft prima carte scrisă împreună de Virgil Nemoianu şi Robert Lazu, „*Înţelepciunea calmă*” (*Di@loguri în cyberspace*), apărută cu trei ani în urmă la Editura Sapientia a Institutului Teologic Romano-Catolic din Iaşi. Am găsit ceea ce căutam în cel „*De-al şaptelea di@log*”, dedicat literaturii programatic creştine, unde discuţia porneşte de la celebra afirmaţie a lui Malraux şi continuă cu Chesterton, C. S. Lewis, Julien Green, Nicolae Steinhardt, Vasile Voiculescu, Mircea Eliade. Tolkien apare în discuţie natural, ca un prieten comun, cunoscut de multă vreme de interlocutori.

Această familiaritate m-a surprins. În momentul când a început să ruleze „*Frăţia inelului*”, primul episod al trilogiei cinematografice „Stăpânul inelelor”, Tolkien era un autor aproape necunoscut în România. Între timp, au apărut articolele doamnei Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi din revista „*Convorbiri literare*”. Fanii internetişti au început să publice articole mai mici şi traduceri pe situl de critică literară „*Pro-Scris*”. Totuşi, era prea puţin. Nemulţumit cu starea de fapte, Robert Lazu a scris monografia „*Lumea lui Tolkien*”, apărută în 2004 la Editura Hartmann din Arad. Apoi, ca să-şi împlinească munca, a început alcătuirea antologiei de faţă.

În „*Marele Tolkien*”, articolul ce deschide volumul, Virgil Nemoianu reia firul închegat din gândurile mărturisite în „*di@loguri*” şi rememorează paşii făcuţi întru descoperirea lui Tolkien. Sosit în S.U.A. pentru studiile doctorale, a constatat cu surprindere cât de popular este autorul englez. I-a citit tetralogia şi

şi-a dat seama că textele sunt mult mai adânci sau mai complexe decât păreau la prima vedere, că „*dincolo de suprafaţa atât de colorată se aflau adâncimi pe care observatorii le descoperă treptat*”: există un prim strat al mitologicului, inspirat de legendele popoarelor nordice; apoi urmează nivelul alegoric, cu evidente conotaţii politice; e sesizabilă o anume filosofie a istoriei; iar îndărătul tuturor acestora există „*un nivel spiritulal, etic, în esenţă* «religios»”.

Cartea cuprinde trei secţiuni principale: „*Tolkien între părinţii şi doctorii bisericii*”, „*Maeştrii interpretării*” şi „*Lecturi mito-simbolice*”. Autorii studiilor provin din toate colţurile lumii: Austria, S.U.A., Australia, Anglia, Polonia, România.

Pornind de la lucrările Sfântul Augustin (operă tradusă în româneşte atât de fidel de regretatul latinist Vasile Sav), Bradley J. Birzer scrie despre „*Har şi voinţă în* legendarium-*ul lui Tolkien*”. „*Credinţa este un act de voinţă inspirată de dragoste*”, îi mărturisea Tolkien fiului său Michael. Sfântul Augustin a impus viziunea platonică a două tărâmuri: Împărăţia Cerească desăvârşită şi copia sa coruptă. Credincioşii vieţuiesc în Cetatea Omului, dar trec prin lumea asemenea unor pelerini, ca şi nişte cetăţeni ai Cetăţii lui Dumnezeu. Scriitorul englez a plusat cu încă una: în afară de binecuvântata Frăţie a Inelului (Cetatea Divină) şi Orthancul condus de Saruman (Cetatea Omului), Pământul de Mijloc mai cuprinde o cetate ameninţătoare, turnul cel întunecat din Barad-Dûr, stăpânit de Sauron (Cetatea Diavolului).

„*Muzica elfilor este ecoul unei muzici de o frumuseţe cu mult mai profundă*”, ne atrage atenţia Michael Waldstein în articolul „*Tolkien şi Sfântul Toma despre frumuseţe*”. Cântecul Creatorului (Ilúvatar), din care a luat naştere lumea, stă la baza genezei din mitologia „*Silmarillion*”. Ori Sfântul Thoma D'Aquino tocmai asta spune în comentariul operei lui Dionisie Areopagitul: „*Toate lucrurile sunt create pentru a imita într-un fel frumuseţea divină*”. Lucrurile create de oameni reflectă în diferite moduri bunătatea lui Dumnezeu, adăugă noi splendori ca mărturii ale înţelepciunii divine.

În „*Tolkien şi thomismul.* «Pământul de mijloc» *şi stările lumii naturale*”, Andrew Nimmo porneşte de la operele unor gânditori neotomişti ca Jacques Maritain, Garrigou-Lagrange şi Étienne Gilson, apoi creionează un sistem al stărilor naturii, împărţindu-le în „*ipotetice*” şi „*istorice*”. Sistemul poate fi aplicat şi pentru a clasifica creaturile din Middle Earth. Satanicul Melkor a pervertit soarta creaturilor, făcându-le pe cele muritoare să se teamă de moarte, dar în cele din urmă, prin eforturi şi sacrificii eroice, starea unora dintre ele este restaurată. O parte dintre ele îşi recapătă inocenţa paradisiacă la sfârşitul epopeii, după destrămarea Răului.

Joseph Pearce porneşte de la premiza că politica şi economia sunt doar o anexă a teologiei şi filosofiei. În articolul „*Individul şi comunitatea în* «Pământul de Mijloc» *al lui Tolkien*”, el consideră că schimbând filosofia efectele se vor resimţi în politică. Înlăturarea lui Dumnezeu duce automat la nesocotirea celor zece porunci. Pe vremea lui Lenin, Stalin, Hitler şi Mao, zeci de milioane de oameni au fost masacraţi în „*cea mai sângeroasă beţie a Puterii din istoria omenirii*”. Tolkien susţine puterea Tradiţiei, drept călăuză şi ocrotitoare a societăţii. Tradiţia slujeşte drept „*cârmă şi frână*”, moderând avânturile riscante ale Progresului.

Pentru cei care contestă existenţa elementelor creştine din operele tolkienene, le recomandăm să citească „*Stăpânul şi stăpâna inelelor*” de Stratford Caldecott, un articol care revelează „*prezenţa ascunsă a catolicismului lui Tolkien în* «Stăpânul inelelor»”. Tolkien a strecurat în poveştile sale o mulţime de elemente cristologice şi reprezentări ale Fecioarei Maria. E drept, nici unul dintre eroi nu poate fi identificat cu Mântuitorul, pentru că peripeţiile au loc în pre-istorie, înaintea Întrupării. Dar Inelul Suveran este distrus în ziua de Bună Vestire, moment crucial în care Sfânta Fecioară a rostit acel „*Da*” către Dumnezeu, acceptând astfel să-l nască lumii pe Mesia. Tolkien este un „*sub-creator*” pentru care credinţa a devenit fapt de cultură.

Christopher Garbowski consideră că Pământul de Mijloc reprezintă „*Componenta dialogică a creaţiei unui mit modern*”. Tolkien a recurs la variate forme de expresie pentru a-şi contura

lumea: poezie şi proză. „*Stăpânul inelelor*” este atât epopee cât şi roman. „*Silmarillion*” pare să fie „*un soi de carte de schiţe*”, lucru care a dus la compararea cu Leonardo da Vinci: amândoi creatorii şi-au finalizat arareori proiectele, însă au lăsat în urmă schiţe fascinate. Tolkien nu are un unic personaj principal, el are eroi. În creionarea lor, autorul l-a avut ca model pe legendarul Beowulf, despre care spunea: „*nu are nici o loialitate părtinitoare, nici o iubire nenorocită; el este un om şi acest lucru constituie pentru el şi pentru mulţi o tragedie suficient de mare*”.

Dintre autorii români, părintele Wilhelm Dancă, rectorul Institutului Romano-Catolic din Iaşi, scrie despre „*Sacru, magic şi definiţii ale omului în cultura contemporană*”, cu referire la romanul „*Stăpânul inelelor*” şi ecranizarea acestuia. Felul aparte de a fi al lui Beorn, „*Regele urs*” din „*O poveste cu un hobbit*”, m-a determinat să-i închin un studiu. Filosoful timişorean Robert Lazu, co-coordonator al volumului, realizează sinteza cea mai amplă, de aproape o sută de pagini, „*Imagini şi simboluri în opera lui J. R. R. Tolkien. O ipoteză teologică*”.

Traducerile lucrărilor au fost realizate de Marius Ivaşcu, Simone Györfi şi Laura Lazu. Curiosul poate afla mai multe despre autorii cuprinşi în antologie din prezentările de la sfârşitul volumului.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 2 (35-36) din 01.07.2005.

# Mult mai aproape de standard

Ediţia 2006 a trilogiei „*Stăpânul inelelor*” de John Ronald Ruel Tolkien s-a apropiat mult de ceea ce ar trebui să fie o transpunere onorabilă a universului numit „*Pământul de Mijloc*”.

Exemplarele consultate au toate paginile, hărţile au fost completate (poate ar fi trebuit să fie şi mărite), anexele au fost puse cătuşi de cât în ordine, cuprinzând tot ceea ce trebuia să fie despre scrierea şi ortografia (Anexa E), precum şi despre limbile şi popoarele celui de-al Treilea Ev (Anexa F).

O primă apariţie în limba română este „*Indicele poemelor şi cântecelor*”, aşezate în ordinea alfabetică a versurilor de început.

La sfârşitul tuturor, găsim postfaţa lui Vlad Macri, total diferită de cea care încheie „*Silmarillion*”-ul. Aici şi acum, cărturarul ne povesteşte cum s-a îndrăgostit la prima vedere de hobbitul Bilbo şi cum, vrăjit de poveste, a început să exploreze ţinutul Feeriei. Dintre consemnările de istorie literară, să reţinem legenda transmisă de o mătuşă, conform căreia un strămoş îndepărtat, Georg von Hohenzollern, s-ar fi remarcat la asediul Vienei, unde a fost poreclit „*Tollkuhn*” („*cel de un curaj prostesc, nebunesc*”), cognomen din care a derivat apoi forma Tolkien. Deci, ipotetic, marele scriitor englez ar putea fi o rudă îndepărtată a regilor României.

După ce am frunzărit noile apariţii cu coperţi albe, am avut un impuls să scot din bibliotecă şi să ambalez degrabă cele trei volume doldora de greşeli, cumpărate în 2002 şi să le trimit înapoi editurii, ca să îmi trimită la schimb ultima versiune, mult îmbunătăţită. Dar instinctul de conservare m-a înfrânat, şoptindu-mi să nu dau vrabia din mână pentru cocoşelul de pe gard.

Din păcate, unele vicii de fond din 2002 au trecut neobservate la recorectare şi au rămas neschimbate în ediţia 2006, dovadă că articolele noastre precedente, publicate în revista electronică *Pro-*

*Scris,* n-au fost băgate în seamă tocmai de cei cărora le erau adresate. Este vorba despre „*Lista cu greşelile găsite în ediţiile Tolkien româneşti*”, apărută iniţial în „*Pro-Scris*” nr. 1 (33-34)/2005, adăugită şi reluată în „*Pro-Scris*” nr.2 (35-36)/2005, „*Pro-Scris*” nr. 3-4 (37-40)/2005 şi „*Pro-Scris*” nr. 1 (41-42)/2006.

Bâlbele enumerate acolo au fost remarcate şi notate de membrii echipei de redactare a primei enciclopedii Tolkien româneşti: Robert Lazu (coordonator), Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi, Györfi-Deák György, Ionuţ Arghire, Eva Damian, Toedora Ghivirigă şi Ştefana Vieru. Odată definitivată, cartea a fost plimbată de la Ana la Caiafa, croindu-şi cu greu drum către „*lumina tiparului*” prin hăţişul publicistic autohton. În cele din urmă, după o serie de refuzuri, volumul a apărut în toamna anului 2007 la Editura Galaxia Gutenberg din Târgu Lăpuş, prin străduinţele părintelui Silviu Hodiş.

Ca nişte împătimiţi ai operei tolkienene, ne-am bucurat să vedem că textele legate de faptele celor din Pământul de Mijloc au pătruns în conştiinţa culturală românească şi, chiar dacă cu o oarecare întârziere, traversează acum un proces de lentă rafinare stilistică.

Pentru ca metamorfoza textului englezesc să se încheie pe deplin în viitor, am ţinut să atragem atenţia, încă o dată, asupra unora dintre aspectele traducerii în limba română.

Unele deranjează extrem de tare, precum transcrierea eronată a salutului adresat de Frodo lui Gildor Inglorion în „Frăţia inelului”. În loc de: „*Elen sla lúmenn' omentielvo*” ar fi trebuit să apară: „*Elen síla lúmenn' omentielvo*”; verbul „*síla*” este la persoana a treia, timpul prezent şi înseamnă „*el, ea străluceşte*”. Propoziţia: „*O stea străluceşte la ceasul întâlnirii noastre*” este una cheie, vizând atât predestinarea Purtătorului Inelului, precum şi felul cum copiii Doamnei Stelelor (elfii) l-au sprijinit în îndeplinirea misiunii.

În „*Cele două turnuri*”, Théoden a devenit în sfârşit fiul lui Thengel şi nu „*regele din Tengel*”, cum figura greşit în ediţiile 2000 (pag. 40), respectiv 2002 (pag. 39). „*Al Treilea Mareşal al Obştei Călăreţilor*” (remarcaţi „*obştescul*” genitiv) s-a transformat

cu bine în „*Al Treilea Mareşal al Obştii Cavalerilor*”, doar situaţia lui Isildur şi Elendil, strămoşii lui Aragorn, a rămas la fel de încurcată (am propus mai jos o variantă de traducere).

În volumul III, a apărut, în sfârşit, nota referitoare la semnificaţia cuvântului „*sharkû*”, poreclă dată lui Saruman şi s-a eliminat rândul corectorului, aflat în ediţia 2002 la pag. 428. Notele de la paginile 513 şi 520 au ajuns să fie pe aceeaşi pagină cu trimiterile respective, dar, de această dată, trimiterea din pagina 444 este către pagina 556 (greşit!), nicidecum către pagina 562, unde se află cu adevărat Anexa D, „*Calendarul comitatului*”.

Au scăpat nebăgate în seamă şi alte greşeli.

Vom aminti doar în treacăt fineţurile lingvistice de tip „*quenya*” versus „*limba quenyană*”, echivalenţă cu o sonoritate exotică propusă de traducătoare, deşi, în mod obişnuit, se spune că incaşii vorbeau „*quechua*” şi nu „*limba quechuană*” (pe Google, prezenţa termenilor „*quechua*” şi „*quechuană*” este de 165000, respectiv 11 rezultate).

Tot aici ar intra discuţia referitoare la pluralul de la „*silmaril*”: „*silmarili*” (după modelul „*baril*”/„*barili*” etc.) versus „*silmariluri*” (după modelul „*beril*”/„*beriluri*”). Nehotărârea derivă din chiar atitudinea traducătorilor. În „*Silmarillion*” se foloseşte prima formă, iar în ediţia 2006 din „*Stăpânul inelelor*” cea de-a doua. De dragul contrazicerii, s-ar putea invoca şi cazul cuvântului „*giuvaer*”, care are două forme de plural: „*giuvaere*” şi „*giuvaeruri*”. Dacă ne gândim la natura acestor nestemate şi la faptul că pluralul de la „*piatră (preţioasă)*” este „*pietre (preţioase)*”, la feminin, am putea chiar să le spunem „*silmarile*”!

Of, of, of! Ce vremuri fericite vor fi acelea, când, scăpaţi de bâlbe, greşeli de traducere („*pajişti magnetice*”), nume stâlcite, contribuţii ale zeţarilor, cuvinte înghiţite, comentarii marginale incluse în text, note scăpate sau mutate la paginare, capitole rezumate, desene dispărute etc. nu ne va rămâne să discutăm decât despre aspectele lexicale controversate!

Deci, până când se va face următorul pas editorial, să vedem lista a ceea ce s-ar cuveni să fie corectat:

- în vol. I, pag. 122, în loc de: „*Elen SLA lúmenn' omentielvo*” ar fi trebuit să apară: „*Elen síla lúmenn' omentielvo*”

- în vol. I, pag. 244, în loc de: „*Împotriva Umbrei de la MIAZĂZI*” ar fi trebuit să apară: „*Împotriva Umbrei de la Răsărit*” (în original: „*Against the Shadow in the East*”)

- în vol. I, pag. 396, în loc de: „*numite de noi ZIRAK-ZIZIL*” ar fi trebuit să apară: „*numite de noi Zirak-zigil*”

- în vol. I, pag. 492 şi oriunde apare în continuare, în loc de: „*LADY Galadriel*” ar fi trebuit să apară: „*Doamna Galadriel*” (Galadriel este o prinţesă elfă, soţia lui Celeborn, regele din Lórien, nicidecum consoarta unui lord englez)

- în vol. I, pag. 495, în loc de: „*încă înainte de a pieri Nargothrondul sau Gondolinul, am străbătut munţii*” ar fi trebuit să apară: „*încă înainte de a pieri Nargothrond şi Gondolin, am trecut munţii*”. E adevărat, în textul englezesc figurează „*Nargothrond or Gondolin*”, însă am propus înlocuirea conjuncţiei „*sau*”, care a derutat-o pe traducătoare atât de mult încât în versiunea 2002 a crezut că Nargothrond este o altă denumire a Gondolinului. Deşi au fost construite în paralel, cetăţile elfilor au fost plasate în locuri diferite. Nargothrond este marea fortăreaţă subterană de pe cursul râului Narog, clădită în peşterile lărgite de regele Finrod Felagund. Preafrumoasa Gondolin este alba cetate a lui Turgon, clădită în valea Tumladen şi ascunsă în spatele unui inel muntos.

- în vol. I, pag. 511, în loc de: „*Asta e bine, consimţi CELERBON*” ar fi trebuit să apară: „*Asta e bine, consimţi Celeborn*”

- în vol. I, pag. 522, în loc de: „*Această piatră am dăruit-o fiicei mele, CELEBRION*” ar fi trebuit să apară: „*Această piatră am dăruit-o fiicei mele, Celebrían*”

În loc de: „*din care s-au născut CELEBRION şi Arwen*” ar fi trebuit să apară: „*din care s-au născut Celebrían şi Arwen*”

- în vol. II, pag. 40, în loc de: „*moştenitorul FIULUI LUI ISILDUR ELENDIL, fiu al Gondorului*” ar fi trebuit să apară: „*moştenitorul lui Isildur, fiul lui Elendil din Gondor*”

- în vol. III, pag. 444, se află una dintre marile greşeli de traducere. În loc de: „*al Treilea Ev s-a încheiat atunci când S-AU STINS CEI TREI REGI, în septembrie 3021*” ar fi trebuit să apară: „*al Treilea Ev s-a încheiat atunci când cele Trei Inele au trecut Dincolo, în septembrie 3021*”. (În original: „*The Third Age was held to have ended when the Three Rings passed away in September 3021.*”)

- în vol. III, pag. 452, în loc de: „*HYARMWNDACIL I (Ciryaher)*” ar fi trebuit să apară: „*Hyarmendacil I (Ciryaher)*”

- în vol. III, pag. 453, în loc de: „*a fost restaurată de Elessar Telcontar în 1319*” ar fi trebuit să apară: „*a fost restaurată de Elessar Telcontar în 3019*” (trebuie corectat anul)

- în vol. III, pag. 469, în loc de: „*a adăugat numelui său porecla UMBADARCIL*” ar fi trebuit să apară: *„a adăugat numelui său porecla Umbardarcil*”

- în vol. III, pag. 478, în loc de: „*iar el a murit doisprezece ani după tatăl său*” ar fi trebuit să apară: „*iar el a murit LA doisprezece ani după tatăl său*”

- în vol. III, pag. 492, în loc de: „*să DE desparţi de Crepuscul*” ar fi trebuit să apară: „*să te desparţi de Crepuscul*”

- în vol. III, pag. 537, în loc de: „*Celebrían este ATACAT pe neaşteptate în Trecătoarea Cornului Roşu şi RĂNIT*” ar fi trebuit să apară: „*Celebrían este atacată pe neaşteptate în Trecătoarea Cornului Roşu şi rănită*”. (Celebrían a fost soţia lui Elrond şi mama lui Arwen.)

- în vol. III, pag. 538, în loc de: „*THOR scapă împreună cu Thráin*” ar fi trebuit să apară: „*Thrór scapă împreună cu Thráin*”

- în vol. III, pag. 539, în loc de: „*2851 - Moare Belecthor al II-lea*” ar fi trebuit să apară: „*2852 - Moare Belecthor al II-lea*” (trebuie corectat anul)

- în vol. III, pag. 540, în loc de: „*2940 - Bilbo se reîntoarce în Comitat*” ar fi trebuit să apară: „*2942 - Bilbo se reîntoarce în Comitat*” (trebuie corectat anul)

- în vol. III, pag. 571, în loc de: „*şi le-am RE-NUMIT pe celelalte*” ar fi trebuit să apară: „*şi le-am schimbat numele celorlalte*”

- în vol. III, pag. 572, în loc de: „*pe 25 martie 3012*” ar fi trebuit să apară: „*pe 25 martie 3021*” (vezi pagina 553, referitor la începutul celui de-al Patrulea Ev)

- în vol. III, pag. 603, după fraza: „*deşi într-un asemenea mod încât era la fel de neplăcută ca şi orceasca lor*”, există un fragment care a scăpat netradus:

„*In this jargon 'tark', 'man of Gondor', was a debased form of 'tarkil', a Quenya word used in Westron for one of Númenorean descent; see III, 54.*”

- în vol. III, pag. 568, în loc de: „*GRISHNÂKH*” ar fi trebuit să apară: „*Grishnákh*” (pe „a” este un accent ascuţit, nu unul circumflex)

S-ar putea să existe şi alte greşeli, neremarcate de membrii echipei de redactare a primei enciclopedii Tolkien româneşti. Lista rămâne deschisă şi sperăm ca lungimea ei să scadă la fiecare dintre ediţiile viitoare.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 3 (55-56) din 19.10.2008.

# Tolkien exilat în Cyberia

Unul dintre cronicile din „*Cybercritica*” lui Robert Lazu, filosof catolic, titularul rubricii omonime din suplimentul „*Adevărul literar şi artistic*”, a fost intitulată „*Aventuri în Syberia*”, referindu-se la un joc creat de artistul BD Benoit Sokal şi produs de Microids. Volumul cuprinde o serie de articole dedicate, precum ne arată şi subtitlul, urmăririi impactului produs asupra consumatorului de orice vârstă de jocurile video, filmele şi desenele animate. Nimeni nu poate nega influenţele lumilor imaginare asupra societăţii şi civilizaţiei contemporane, reflectate în toate domeniile cotidianului. Uşurinţa cu care programatorii şi artiştii din industria reclamelor reuşesc să creeze pe monitoare şi ecrane imagini dinamice cu totul înşelătoare, lumi virtuale verosimile, poveşti capabile să atragă atenţia şi să-i implice emoţional pe privitori, a dus la apariţia unei culturi de masă cu specific cibernetic, din păcate încă prea puţin studiată la noi.

„*Don't be a Vidiot*” citează Robert Lazu un titlu expresiv, cules de pe World Wide Web, „*pânza de păianjen*” care leagă între ele calculatoarele şi utilizatorii lor. Accesarea lumilor virtuale oferite *off*- sau *on-line* ne oferă în egală măsură riscuri şi beneficii insesizabile. Omul tinde să se înstrăineze faţă de datul natural şi caută „*mai frumosul*” artificial oferit din belşug de campaniile publicitare. Posibilitatea de a descărca informaţii cu o viteză uimitoare i-a transformat pe mulţi „*şoareci de bibliotecă*” în „*hârciogi internauţi*”, maniaci capabili să stea sute de ore ca să descarce de-a valma programe, fişiere video şi audio, jocuri, cărţi digitale, lucruri pe care, odată stocate pe diferite medii, nu le vor consulta sau parcurge în veci, deoarece cantitatea de informaţie vehiculată la nivel global este mult prea mare şi se reînnoieşte în mod continuu.

Un alt pericol, ne previne analistul, îl reprezintă metamorfozarea gamer-ului într-un „*avatar*”, un personaj virtual din lumile jocurilor video. Pentru mulţi oameni fără preocupări bine definite, realitatea de zi cu zi pare fadă, fără nimic spectaculos, de-a dreptul plicticoasă. Rolul eroic dintr-o aventură virtuală le oferă adrenalina dorită, însă totodată şi înlănţuirea lângă tastatura sau *joystick*-ul folosite pentru manevrarea personajului. Sunt tot mai mulţi aşa-numiţii „*netizeni*”, cetăţeni ai netului, Matrice atotacaparatoare, oameni care se închid benevol în propria cameră, de unde ies doar o dată pe săptămână sau pe lună, pentru aprovizionarea cu alimente, respectiv pentru efectuarea plăţilor la curent şi internet.

Iar dacă veni vorba despre „*viaţa fără de viaţă şi de moartea fără de moarte*”, Robert Lazu ne aduce aminte de cel mai năstruşnic personal al lui Ion Creangă. În „*Secretele lui Ivan Turbincă*”, cronicarul remarcă bine-drămuita pendulare între sacru şi profan, parcurgerea unui traseu sinuos menit să eternizeze omenescul şi să secularizeze viaţa de după moarte a tuturor muritorilor zămisliţi de Adam şi Eva. Oare turbulenta cătană împărătească n-ar merita să renască într-un joc propriu şi să îndese în turbincă toate măcelurile satanice destinate celor de cea mai fragedă vârstă?

O serie de articole se ocupă de universul ideatic al literaturii science-fiction: „*Un gen în tranziţie*”; „*Esoterismul fraţilor Strugaţki*”; „*Prejudecăţi în ţara literelor*”. În pragul mileniului III, după popularitatea câştigată în ultimii ani ai dictaturii, genul a cunoscut un recul de popularitate. În anii '80, SF-ul constituia o „*nişă ecologică*” unde intelectualii demni de această denumire, cei deloc dispuşi să-şi vândă libertatea şi să cânte osanale Partidului, au folosit şansa numită „*literatură de anticipaţie*” de a-şi exprima mascat opiniile. După Revoluţie, odată cu libertatea de exprimare, interesul faţă de SF a trecut într-un plan secund. Autorii rămaşi au încercat o sterilă aliniere la noile formule occidentale, precum *horror*-ul preferat de Stephen King sau *cyberpunk*-ul inventat de William Gibson. Ultima tentaţie, practicată cu din ce în ce mai mult succes, o

reprezintă literatura *fantasy*, modalitate adoptată de cei pe care analitistul timişorean îi numeşte ca formând „*Generaţia F*”.

Cum Robert Lazu este autorul primei monografii româneşti dedicate lui J. R. R. Tolkien şi a coordonat alcătuirea unicei enciclopedii de profil, ni se pare normal ca o secţiune consistentă a „*Cybercriticii*” să fie dedicată Pământului de Mijloc. Ea debutează cu „*Cosmogonia muzicală*”, rezultatul unei posibile influenţe pitagoreice, geneză armonică şi armonioasă a Cosmosului, decelabilă în multe dintre operele create de membrii grupului „*Inklings*”. Peste Ocean, un exeget ajuns pe listele celor mai bine vândute cărţi este Bradley Birzer, autorul monografiei „*J. R. R. Tolkien's Sanctifying Mith: Understanting Middle-Earth*”.

Discursul devine dramatic în momentul când exegetul abordează „*Orbirea lui Mircea Eliade*”, incredibila respingere a „*Stăpânului inelelor*” de către părintele istoriei religiilor, căruia universul *high-fantasy* i s-a părut artificial, construit după un model „*desuet*” (romanele şi legendele medievale). Să nu uităm că Eliade n-a apreciat nici povestirile fantastice scrise de Vasile Voiculescu. Conform propriei arte poetice, literatura fantastică ar trebui să creeze Universuri paralele, să inventeze personaje şi evenimente fără modele. Oare „*Hobbitul*” ce pasăre măiastră o fi?

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 4 (57-58) din 20.12.2008.

# Lupul albinelor

Legenda lui Beowulf este un poem epic de mare întindere, numărând 3182 versuri, creat în secolul al VII-lea. El a circulat vreme de secole recitat sau cântat de menestreli, până când doi copişti din Anglia medievală l-au consemnat în scris, în jurul anului 1000. Manuscrisul a fost regăsit printre ruinele bibliotecii lordului Robert Cotlon, după incendiul din 1706 şi dus la British Museum. El cuprinde un fel de predoslovenie eroică, „*o laudă a faptelor mari a gintei de regi ai danilor*”, urmată de 43 de cânturi de lungime variabilă, numerotate cu cifre romane. Subiectul a fost rezumat de scriitorul Szerb Antal, cândva profesor la catedra de literatură engleză din cadrul universităţii din Budapesta, în „*Istoria literaturii universale*” (1941):

„*În general, principala caracteristică a lui Beowulf o constituie limbuţia.*

*Povestea constă doar în faptul că viteazul Beowulf omoară un monstru, care bântuia prin pivniţele unde slujitorii regelui Hrothgar îşi beau berea, apoi o ucide pe şi mai monstruoasa mamă a monstrului. Odată terminată treaba, se întoarce acasă; la bătrâneţe, moare rănit în lupta cu un dragon ce scuipă foc. Faptele ar fi neîndestulătoare pentru o epopee de câteva mii de versuri, dacă Hrothgar şi Beowulf nu şi-ar aminti în răstimpri de tinereţile lor şi, mai cu seamă, dacă autorul din vechime n-ar relua evenimentele de câteva ori. Cu toate că este cel mai vechi cântec eroic german de care ştim, putem afirma fără îndoială că a fost creat într-o perioadă târzie, de decădere a genului eroic. În istoria înfăptuirilor spirituale, vârsta unei apariţii nu este dată de anul când a fost creată, ci de poziţia în cadrul culturii respective. Valoarea artistică a lui Beowulf, precum şi a celorlalte epopei*

*anglo-saxone, este conferită tocmai de decadenţa tânguirii, de durerea reţinută cu care e petrecută isprăvirea bucuriei.*”

Traducerea românească a fost realizată de Dan Duţescu şi Leon Leviţchi, apoi publicată de Editura pentru Literatură Universală în 1969. Unele fragmente (cânturile XX, XXI, XXXIX, XLIII) se găsesc şi în primul volum al „*Antologiei de poezie engleză*”, apărută în 1981 la Editura Minerva, în colecţia „*Biblioteca pentru toţi*” nr. 1072. Un alt rezumat al poemului se află în monografia critică a lui Robert Lazu, „*Lumea lui Tolkien*”, pentru că marele scriitor englez a preluat unele episoade din poem în romanele din ciclul Pământului de Mijloc.

Beowulf este un nume care înseamnă „*Lupul albinelor*”, adică „*Ursul*”, un animal totemic aflat la originea multor case regale europene. În Anglia, primul domnitor însemnat a fost Arthur, regele Camelotului (în irlandeză, „*artos*” înseamnă „*urs*”). În „*Dicţionarul de magie, demonologie şi mitologie românească*”, Ivan Evseev îl aminteşte pe Mieszko, viteazul din care se trage dinastia cnejilor din Polonia. Printre urmaşii lui Beowulf se numără regii legendari ai Suediei, întemeietorii precum Eriksson cel Bătrân (867-950), cunoscut ca „*Bjorn*” (Ursul) şi fiul său Erik Victoriosul (930-994/995), supranumit „*Bjornsson*”, adică „fiul Ursului”.

În „*Viaţa lui Pythagoras*”, scriitorul antic Porphyrios din Tir ne-a transmis informaţia că numele divinităţii geto-dace Zalmoxis provine din cuvântul trac „*zalmos*” (piele), deoarece a fost înfăşat după naştere într-un petec din blană de urs.

J. R. R. Tolkien, profesor pasionat de literatura nordică veche, i-a dedicat eroului medieval un întreg studiu, „*Beowulf: The Monsters and the Critics*”. N-a uitat de el nici atunci când a scris studiul „*On Fairy Stories*”. În mod cert, eroul scandinav a constituit prototipul lui Beorn din romanul „*O poveste cu un hobbit*”. Ciudatul personaj este un „*Schimbă-Piele*”: uneori apare sub forma unui urs mare şi negru, alteori e un „*un om uriaş cu barbă şi păr des şi negru, cu braţele şi picioarele mari şi goale, cu muşchi noduroşi*”, ce poartă o tunică de lână care-i vine până la

genunchi. E o fire închisă, tăcută, bănuitoare, ursuză. Vrăjitorul Gandalf îl caracterizează succint: „*Nu e o persoană căreia să-i pui întrebări...*”

Din succesul trilogiei realizate după „*Stăpânul inelelor*”, publicul a început să se intereseze de celelalte lucrări scrise sau studiate de Tolkien. Studiourile hollywoodiene au reacţionat prompt şi l-au însărcinat pe regizorul Robert Zemeckis să ecranizeze „*Beowulf*”. Lung-metrajul de desene animate a fost realizat în tehnica 3D, cu ajutorul supercalculatoarelor. Surpriză: spectacolul are o dimensiune în plus! Dacă spectatorul îşi pune pe nas nişte ochelari speciali, cu o lentilă albastră pentru ochiul drept şi una roşie pentru stângul, imaginea aparent plană capătă relief.

Eroii de pe ecran au fost înzestraţi cu chipul unor actori celebri, care dau şi voce personajelor: Anthony Hopkins (craiul danez Hrothgar), Ray Winstone (Beowulf), Angelina Jolie (ştima aurie, mama monstrului Grendel) etc. Din păcate, filmul debutează extrem de sângeros, ca un joc video din topul „*cel mai violent software*” şi acest lucru i-a dezamăgit pe mulţi. Poemul epic a fost respectat numai o vreme, până la înfrângerea monstrului. Apoi, scenariul scris de Neil Gaiman şi Roger Avary introduce o variaţiune neaşteptată: de fapt, Grendel este fiul lui Hrothgar. În loc să o înfrunte pe mama demonului, Beowulf se lasă fermecat de ea şi, trecând pe o altă linie narativă, zămisleşte cu ea un om de aur, capabil să se transforme în balaur. Spre deosebire de predecesorul său, Beowulf este capabil să-şi înfrunte propriile greşeli şi să le înfrângă, chiar dacă victoria îl costă propria viaţă. Iată o întorsătură mult mai interesantă decât lupta unui erou bătrân cu balaurul înfuriat de faptul că i s-a furat un potir de aur (la Tolkien, Bilbo Baggins şterpeleşte mai multe odoare din comoara răpită de la pitici de zmeul Smaug).

Filmul, deşi mult diferit de poem, atrage atenţia prin mesajul transmis în final. Mulţi dintre politicienii noştri au făcut câte un pact cu Diavolul ca să treacă peste Puntea alegerilor: o turnătorie la Secu, o şosea unde nu sunt banii Dvs., un concurs aranjat, o afacere Ţigareta, o conductă de petrol de la Timişoara peste graniţă. Însă până acum nici unul n-a reuşit să-şi înfrunte

bărbăteşte greşeala. În baladele noastre, boierul Manea îl răpune mişeleşte pe haiducul Toma Alimoş, iar Negru Vodă îi abandonează pe meşteri pe acoperişul Monastirii Argeşului. Asta e, unii devin eroi sacrificându-se pentru popor, alţii s-au specializat în a vinde blana ursului din pădure.

Articol apărut în revista „*Caiete Silvane*” nr. 5 (40) din mai 2008, pag. 15.

# Tolkien şi limbile nemaivorbite

În volumul „*Lewis Caroll - Jabberwocky, Un celebru poem în 70 de limbi care nu există*” (Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj, 2008), Flaminia Robu şi-a propus să studieze seria de interpretări ale celebrei poezioare descoperite de Alice imediat după trecerea în Ţara din Oglindă. La o primă lectură, textul sună a fi englezesc, însă, vorba fetiţei: „*Pare tare drăguţă, dar e destul de greu de înţeles! Într-un fel, pare să-mi umple mintea cu idei — numai că nu ştiu exact care sunt ele!*”

Provocare ludică, şaradă lingvistică şi text cu calităţi melodice evidente, „*Jabberwocky*” a devenit o probă dificilă, deosebit de tentantă, pentru traducătorii din lumea întreagă, care, susţine autoarea studiului academic, s-au prezentat la lucru „*voluntar, liberi şi nesiliţi de nimeni, nu chiar legiune, dar aproape centurie*”. Entuziaştii l-au tradus în şaptezeci de limbi, printre care se numără şi sonorităţi rar întâlnite, precum latina, esperanto, amerindiana Choktaw ori chiar în graiuri fictive, precum klingoneza vorbită în serialul SF „*Star Trek*”.

Spre cinstea lor, condeierii noştri au ridicat mănuşa şi, la ora actuală, suntem al doilea popor din lume, după francezi, prin cele şase variante literare propuse de tălmăcitori: „*Trăncăviada*” (Frida Papadache, 1971); „*Ciorbobocu*” (Leon R. Corbu, 1977); „*Zurbaliv*” (Constantin Dragomir, 1982); „*Bâzdâbocul*” (Nina Cassian, 1991); „*Jabberwockiada*” (Mirella Acsente, 1997); „*Gâr-Gar*” (Nora Galin, probabil 1998).

În cultura noastră, preocupările legate de modelarea şi remodelarea graiului au o anumită tradiţie; în particular, una cu precădere francofonă. Cea mai cunoscută promotoare a stilului „*furculision*” este Coana Chiriţa a lui Vasile Alecsandri, dar putem să-l amintim aici pe „*eminenkele pedagog de şcoală nouă*” Marius Chicoş Rostogan, precum şi toate exagerările latiniste ale

Şcolii Ardelene. Nina Cassian a scris un întreg ciclu de poezii în „*limba spargă*”, iar preocupări asemănătoare au manifestat Romulus Vulpescu, Cezar Baltag, Ion Gheorghe ş.a.

Într-un articol publicat de către Leon R. Corbu în revista „*Echinox*” (nr.5 şi 6-7 din 1977), „*Poezia românească scrisă în limbi care nu există*”, teoreticianul identifica „*două principii lingvistice, parcă de la sine translatabile în estetic*”, bază pentru o polarizare a graiurilor fictive şi împărţire a lor în limbaje naturaloide şi limbaje naturifuge. Primele erau definite ca „*un simulacru mimetic al unui model lingvistic*”, „*o copie în negativ, o răsfrângere inversă a unei limbi naturale pe care în acest fel implicit o neagă*”, celelalte ca o ruptură radicală de modele, un îndrăzneţ salt înainte, fără nici un precedent, „*care se afirmă pe sine, exclusiv, ignorând tot* «restul»”.

Este evident deci că „*Jabberwocky*” constituie doar un pretext pentru ca Flaminia Robu să ne călăuzească prin universul graiurilor născocite şi prin lumea traducerilor cu probleme, cu accent pe „*cariera estetică a limbajelor imaginare în literatură*”. Limba este o instituţie prea puţin susceptibilă de schimbare. „*Nimănui nu-i este îngăduit să fabrice cuvinte noi, nici măcar Regelui*” - statuta în 1649 grămăticul francez Claude Favre de Vaugelas, traducătorul lui Quintus Curtius (Viaţa lui Alexandru cel Mare). Dar pentru firea cea rebelă a omului, regulile sunt făcute pentru a nu fi respectate. Precum întâii oameni au gustat Fructul Oprit, norma lingvistică a fost încălcată la rândul ei, prin jocurile de cuvinte care „*nu se mai supun pe deplin niciunei categorii lexicale, gramaticale ori sintactice*”. În poema carrolliană, contravenţia e săvârşită cu ajutorul „*cuvintelor-valiză*” eufonice, construcţii noi menite să obţină o armonizare fonică intrinsecă pe baza unor sunete decupate din cuvinte obişnuite.

Un studiu lingvistic inspirat de capodoperele literaturii engleze nu putea să evite amintirea operei lui John Ronald Reuel Tolkien, scriitor care, în ciclul „*Tărâmului de Mijloc*”, a creat un univers ficţional locuit de diferite Neamuri, fiecare cu limba sa. Pentru lămurirea numelor, fragmentelor de discuţii, însemnărilor din cronici, versurilor din cântece, invocărilor protective, Tolkien

a alcătuit o serie de Anexe, publicate la sfârşitul celui de-al treilea volum din „*Stăpânul inelelor*”, unde cititorul găseşte informaţii despre diferitele limbi, scrierile şi ortografiile adoptate, indicaţii etimologice şi de pronunţare.

În fruntea tuturor graiurilor, idiomurilor şi dialectelor inventate de „*părintele hobbiţilor*” stă elfa nobilă, „*quenya*”, inspirată de finlandeză şi, prin aceasta, înrudită cu maghiara („*atan*” = „*om*”, „*muritor*” în elfă; „*atya*” = „*părinte*”, „*tată*” în ungureşte). Un dialect al ei este sindarina, vorbită de elfii cenuşii, în vreme ce „*Vorbirea Nobilă din Apus nu mai era rostită decât de seniorii noldorilor între ei*”. Cel mai ciudat dintre toate este graiul vorbit de enţi, „*Păstorii Copacilor*”: o limbă „*lentă, sonoră, aglutinată, repetitivă, de largă respiraţie cu adevărat; formată dintr-o mulţime de nuanţe vocalice şi diferenţe de ton şi de cantitate a vocalelor*”. Dacă piticii secretoşi „*vorbeau o limbă ciudată, care s-a schimbat prea puţin de-a lungul anilor; căci devenise mai degrabă limba istoriei lor, decât a cântecului de leagăn, şi aveau grijă de ea şi o păzeau ca pe o comoară a trecutului*”, fără ca s-o împărtăşească altora, uriaşii enţi „*n-aveau nevoie să-şi ţină graiul secret, pentru că nimeni altcineva nu era în stare să-l înveţe*”.

Celelalte Neamuri, cum ar fi oamenii, hobbiţii, trolii etc., foloseau „*graiul de obşte*” (the Common Speech). Autoarea nuanţează, citând din indicaţiile furnizate din belşug de Tolkien: „*Hobiţii vorbeau într-adevăr, de cele mai multe ori, un dialect rustic, pe când în Gondor şi Rohan mai era încă vie o limbă mult mai veche, mai exactă şi mai laconică*.” Pedanteria specialistului în engleza veche şi în literatura nordică este pe deplin motivată. Scriitorul englez acorda o atenţie deosebită forţei creatoare a cuvintelor: „*Geneza limbii şi cea a mitologiei sunt funcţii corelate. Construcţia limbii va da naştere şi creştere unei mitologii.*” Faptul că un grai imaginar poate deveni cu adevărat real e dovedit de sutele de traduceri în elfa nobilă sau în sindarină. Minunea se petrece atunci când el oglindeşte substanţial o perspectivă culturală, adică „*spune povestea*” unei culturi. Cântecele elfilor, aceste elegii ale unei lumi pe cale de dispariţie în zorii celui de-al Patrulea Ev, perpetuează amintirea Limanului pierdut, rămas departe, în Apus şi, totodată,

jelesc „*pălirea*”, retragerea Celor Născuţi Dintâi din faţa oamenilor, Cei Născuţi După.

Flaminia Robu îşi încheie periplul printre eresuri, non-sensuri burleşti, limbi inventate şi transpuneri inspirate de ele cu solemnul imn „*A Elbereth Gilthoniel*” din „*Stăpânul inelelor*”: invocarea folosită de Frodo Baggins ca să-l alunge pe Regele Vrăjitor, atunci când nazgûlii i-au atacat pe hobbiţii poposiţi pe Ţancul Vremii (Amon Sûl). Aragorn remarca: „*Mai ucigător pentru el* [Regele Vrăjitor] *a fost numele Elbereth.*” (I, 12) În momentul când bărcile cu care Frăţia Inelului a pornit din Lothlórien au fost atacate de un nazgûl (II, 9), prinţul elf Legolas şi-a lansat săgeata cerând ajutorul Doamnei Stelelor prin aceleaşi cuvinte. Sam cel Înţelept invocă imnul din nou, în momentul când respinge atacul lui Shelob, păianjenul monstruos din Cirith Ungol (IV, 10).

Imnul este cel mai lung text în sindarină din „*Stăpânul inelelor*”, din care Tolkien a tradus în volum doar două cuvinte, „*galadhremmin Ennorath*” (ţinuturi împădurite de pe Pământul de Mijloc), amintite într-o notă din Anexa E. Ulterior, în antologia de versuri şi muzică „*Road Goes Ever On*” a apărut o traducere completă în engleză, însoţită de comentarii lămuritoare. O posibilă echivalare în limba română a fost propusă în 2005 în revista „*Pro-Scris*”: „*Trei texte sacre*”.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 3 (55-56) din 19.10.2008.

# În joacă, despre Tolkien

În ianuarie 2004, revista PC GAMES a dedicat 18 pagini ciclului „*The Lord of the Ring*", creat de scriitorul britanic J.R.R. Tolkien. Grupajul respectiv are o structură compozită, ce începe cu un articol dedicat romanului (Despre stăpân şi despre Inel), o parcurgere *hip-hop bip-bop* a primelor două episoade ale filmului realizat de Peter Jackson, după care începe seria prezentărilor de jocuri: *The Battle for Middle-earth, Middle Earth Online, The Hobbit, The War of the Ring, The Return of the King*.

Cosmin Bogdan deschide grupajul cu un amplu studiu dedicat operei tolkienene. El analizează pe îndelete rosturile unei poveşti bine spuse, în care desluşeşte „*un catalizator al visului*", o punte între lumea reală şi lumea fantastică, „*un refugiu în faţa brutalităţii sociale*". Astfel, poveştile cu zâne devin locul de taină în care s-a retras J.R.R. Tolkien „*din faţa nebuniei din care s-a născut a doua conflagraţie mondială*" şi în care acum se poate pierde, de bună voie, cititorul român pus la încercare de greutăţile tranziţiei.

Povestea luptelor duse pentru dobândirea sau pierderea Inelului Puterii, instrument prin care Domnul Întunericului încearcă să domine Pământul de Mijloc, este generată de conflictul dintre cele două lumi, cea a Răului şi a Binelui, dintre Mordor (ţară în care există ordine, dar nu-i de trăit) şi verdele Comitat unde îşi duc veacul micuţii hobbiţi, „*fiinţe cu un remarcabil bun simţ, cu o măsură şi un calm rareori influenţate de patimi*".

Legătura dintre aceste ţări aflate la mare depărtare o face drumul parcurs de Purtătorul Inelului, o călătorie iniţiatică ce pune stăpânire pe cititor, îl copleşeşte, îl poartă prin locuri nebănuite, îl face să simtă îndoielile, temerile şi sfârşeala lui Frodo Baggins, hobbitul: „*pornit la drum ca o fiinţă inocentă, ajunge, la sfârşitul*

*acestei călătorii, o persoană maturizată prin dureroasa iniţiere, lucidă, care ŞI-A PIERDUT NEVINOVĂŢIA*".

Aici trebuie să facem o remarcă. Iniţierea presupune o renaştere, care nu se realizează decât în cazul unei purificări sufleteşti prealabile, prin izolare, post şi rugăciune. Să ne gândim la Postul Paştilor, apoi la Săptămâna Patimilor, al cărei moment culminant îl reprezintă Răstignirea, moartea pe cruce şi Reînvierea. Într-un fel, Inelul Suveran constituie crucea pe care Frodo o poartă când urcă Muntele Osândei, iar momentul de rătăcire pe buza vulcanului este echivalentul strigătului: „*Eli, Eli, lama sabahtani ?*" (Matei 27, 46)

Mircea Eliade descrie şi analizează finalitatea ritualurilor australiene de iniţiere în cartea „*Mituri, vise şi mistere*":

„*Adolescentul începe prin a fi terorizat de o realitate supranaturală şi în urma întâlnirii cu teroarea divină neofitul moare: moare pentru copilărie, adică pentru ignoranţă şi iresponsabilitate. Când se va întoarce din pădure, va fi un altul decât copilul dinainte. El traversează o serie de probe iniţiatice care îl obligă să înfrunte frica, suferinţa, tortura, dar care îl obligă mai ales să-şi asume un nou mod de a fi, cel propriu adultului.*"

Trecerea de la copilărie la stadiul de adult constituie un proces natural, derutant, dar nu un păcat. E o pierdere a candorii, dar nicidecum un motiv de vinovăţie. E adevărat, Frodo a rămas marcat de rănile lăsate de agenţii Răului: pumnalul nazgûlilor, lancea orcilor, veninul lui Shelob, lipsa degetului pe care şi-a pus Inelul Puterii. Obosit şi înfometat, el a cedat fizic, dar n-a acceptat niciodată să facă pact cu Diavolul şi să devină aliatul Răului.

Cosmin Bogdan are dreptate când susţine, citându-l pe Tolkien, că puterea corupe (iar puterea absolută corupe absolut) şi că salvarea Omului nu se face pe calea armelor, ci pe cale spirituală: „*în lupta cu Răul poţi câştiga bătălii după bătălii, dacă sufletul tău nu e salvat, totul e în zadar.*" De aceea, „*eroul cărţii nu este nici Gimli, fiul lui Gloin, adevărată întruchipare a îndrăznelii, nici elful, întruchiparea Spiritualităţii, nici Aragorn,*

*adevărat cavaler fără teamă sau prihană, şi nici măcar Gandalf, întruparea Înţelepciunii*”, ci Frodo, sufletul pur care îi ajută să aducă biruinţa, „*singura posibilă*”, asupra Răului.

Întocmai ca şi Gandalf cel Cenuşiu, care cade de pe puntea de la Khazad-dûm, tras în adâncuri de demonul Balrog, dar biruie Blestemul lui Durin şi renaşte în chipul lui Gandalf cel Alb, Frodo îşi pierde puritatea în faţa Hăului de la Capătul Lumii, dar şi-o recâştigă în final, când puterile lui Sauron dispar, laolaltă cu duhurile Nazgûlilor şi imperiul de teroare din Mordor.

În aceste condiţii, ideea că „*hobbitul Bilbo se exclude din Hobbiton, ţară a Nevinovăţiei, pentru că până la urmă a fost sedus de Inel*” este o aiureală. Plecarea lui Frodo împreună cu Bilbo şi ielele reprezintă terminarea iniţierii, împlinirea destinului său, renaşterea pură în misteriosul tărâm de la Soare-Apune. Blajinului Sam i se refuză (temporar) accesul în Noua Împărăţie, deşi a fost şi el, pentru o scurtă vreme, Purtător al inelului:

„- *Adesea aşa se întâmplă, Sam, când lucrurile sunt în primejdie: cineva trebuie să renunţe la ele, să le piardă, pentru ca alţii să le poată avea*”, îi spune Frodo.

Sam rămâne în Comitat, să fie Primarul, după ce a devenit „*cel mai vestit grădinar din istorie*” şi moştenitor al vizuinii din Fundătura, aşa cum, paralela se impune de la sine, Iisus l-a desemnat pe Sfântul Petre ca piatra de temelie pe care Şi-a zidit Biserica, citadelă pe care „*porţile Iadului nu o vor birui*”. (Matei 16, 18)

După prezentarea romanului „*Stăpânul inelelor*”, următorul articol din PC Games descrie pe scurt primele două episoade din filmul realizat de regizorul neo-zeelandez Peter Jackson. Cititorul va găsi aici multe amănunte tehnice sau istorioare de culise despre geneza peliculei, cu accent pe efectele speciale şi pe bătăliile virtuale realizate cu ajutorul animaţiei 3D.

În fine, articolele menite să facă reclamă jocurilor inspirate de cărţile lui J.R.R. Tolkien ne vântură o sumedenie de anglicisme prin faţa ochilor şi ne oferă din belşug „*perle*” de rostire românească: „*cunoscând* publisher-*ul în mintea jucătorului SE ÎNCOLŢEŞTE gândul unor viitoare* expansion-*uri*.” (Middle

Earth Online); „*efecte grafice şi ATMOSFERICE dintre cele mai încântătoare*” (The Battle for Middle-earth); „*jocul PORNEŞTE din Shire, de unde Bilbo PORNEŞTE în aventura vieţii sale*” (The Hobbit) etc. La urma urmei, la ce să te aştepţi din partea unor comentatori ce semnează cu pseudonime „*răsunătoare*” precum : Aurolacu Lebedelor, Valutican Can, Bâlbâitu Matinal? Ca să citām din vorbele înţelepte ale primului amintit: „*găsim şi unele părţi care ERA mai bine să nu apară.*” (p.33)

Stilul de redactare al acestor articole dovedeşte cât de sterile sunt discuţiile despre ortografia cu „*î din a*” atât timp cât tânăra generaţie termină liceul, poate chiar o instituţie de învăţământ superior şi nu-şi însuşeşte nici măcar regulile gramaticale de bază. Degeaba, încordarea degetelor pe taste şi privirea aţintită pe monitor nu permit „*dulcea zăbavă a cărţilor*”, cea mai bună profesoară de limbă şi literatură. Dar poate că tocmai „*Stăpânul inelelor*” va reuşi să-i atragă pe „*gameri*” către lectură şi să-i direcţioneze către alte opere ce rostesc Poveşti fără de sfârşit despre Tărâmul Fanteziei.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 1 (25-26) din 16.03.2004

# Pământul de Mijloc, locul primei bătălii digitale

După o aşteptare ce a durat un an, la intrarea în cinematografe au reapărut afişele care anunţau că rulează „*Întoarcerea regelui*", ultima parte a trilogiei „*Stăpânul inelelor*" scrisă de J. R. R. Tolkien şi ecranizată de Peter Jackson. Reclamele şi fragmentele prezentate în avanpremieră pe internet promiteau spectatorilor că vor asista la cele mai grandioase scene de luptă, împănate cu efecte speciale nemaivăzute. În cea mai aprigă luptă dintre Bine şi Rău, de pe câmpia Pelennor, urmau să se înfrunte armate compuse din sute de mii de războinici: elfi, nazgûli, oameni, orci, olifanţi...

De această dată, publicul şi critica (în parte dezamăgiţi de libertăţile pe care regizorul neozeelandez şi le-a permis în „*Cele două turnuri*") au plecat din sala de spectacole emoţionaţi şi mulţumiţi. Povestea a curs de la sine, jocul actorilor a convins, Frodo şi-a îndeplinit misiunea, Sauron a fost definitiv învins, iar regele s-a întors în Gondor.

Spectacolul a cucerit datorită atentei dozări a efectelor speciale. Filmul cuprinde o serie de inovaţii tehnice şi informatice de o complexitate nemaiîntâlnită până în prezent. Realizatorii secvenţelor de luptă sunt profesionişti familiarizaţi cu procedeele „*clasice*" (*Blue Scree*n - filmarea pe un fundal albastru cu ajutorul unei camere dotate cu un filtru de aceeaşi culoare, *Digital Matte Painting* - umplerea fundalului cu imagini create independent ori chiar cu animaţii digitale) şi oameni conştienţi de limitele acestor trucuri. Echipa condusă de la Weta Digital, condusă de Stephen Regelous, a lucrat începând din 1996 la *software*-ul care să creeze un spaţiu vast în lumea virtuală, un câmp de război digital. Astfel a luat naştere *Massive*, un program de simulare multiplă.

El a devenit operaţional în 2000 şi a fost folosit pentru realizarea unor scene din „*Frăţia inelului*" (prima bătălie dintre

oameni, iele şi Sauron, în care Isildur, fiul lui Elendil, a dobândit Inelul Puterii) şi „*Cele două turnuri*” (confruntarea de la Văgăuna lui Helm), cu rezultate impresionante pentru unii (sau plictisitoare pentru alţii, care au văzut în ele doar un artificiu tehnic de care s-a abuzat). De această dată, realizatorii au beneficiat de suficient timp şi de o capacitate de procesare superioară pentru a realiza scenele similare din „*Întoarcerea regelui*”, aşa că asediul lui Minas Tirith şi lupta de la Poarta Neagră au cuprins secvenţe belicoase cu adevărat uimitoare.

O armată manevrată de *Massive* e formată din „*agenţi*” dotaţi cu inteligenţă artificială. Programarea nu cere cine ştie ce operaţii complicate. Mai întâi, unui actor i se plasează o serie de senzori, apoi mişcările sale sunt filmate, analizate şi memorate. Massive ştie să pună cap la cap diferitele secvenţe. În momentul în care un orc întâlneşte un elf, el va ataca. Dacă elful apucă să scoată sabia din teacă, atacatorul poate să renunţe sau să continue atacul. Elful poate evita atacul sau să se apere, ba chiar să atace. Fiecare agent dispune de capacităţi biologice (îndemânare, forţă fizică, înălţime, acuitate vizuală) sau mentale (agresivitate, stăruinţă, inteligenţă) diferite. Astfel orcii pot fi graşi, înceţi în mişcări, dar să lovească cu putere, în vreme ce elfii pot fi înalţi, sprinteni, dar neatenţi. Astfel, întocmai ca şi soldaţii din oastea de teracotă a Împăratului Galben, fiecare participant la marea bătălie poate fi individualizat şi lăsat să se descurce singur. Astfel, el nu poate trece ca o fantomă prin ceilalţi combatanţi, ci se caţără pe ziduri, ocoleşte obstacolele, îşi recunoaşte şi înfruntă adversarii.

Manual, nu ar fi fost posibil să se realizeze acest lucru. În „*Gladiatorul*”, film realizat de Ridley Scott, impresia de mulţime a fost creată prin suprapunerea unor secvenţe filmate independent. În „*Atacul clonelor*” (George Lucas), au fost mixate digital secvenţe de luptă înregistrate individual. Este pentru prima oară când o bătălie decurge chiar sub ochii spectatorilor. Teoretic, programatorii au libertatea să decidă deznodământul, deşi pe parcursul testelor au apărut şi situaţii neaşteptate, precum cea în care una dintre părţi s-a retras pe neaşteptate. „*Agenţii*” sunt inteligenţi, odată plasaţi într-un labirint, ei ştiu să găsească singuri

ieşirea. Totuşi nu trebuie să vă imaginaţi că personajele Massive sunt geniale, inteligenţa lor se situează la nivelul unei furnici.

Softul permite şi aplicaţii non-umane. În „*Întoarcerea regelui*”, cavaleria din Rohan se grăbeşte să vină în ajutorul Gondorului. Peter Jackson a dispus de câteva sute de cai, dar nu i s-a părut suficient pentru crearea unei senzaţii copleşitoare. Echipa tehnică a adaptat programul *Massive* să creeze şi o cavalerie virtuală. Prin procedeul *Motion Capture*, au fost înregistrate diferitele mişcări ale cailor: mers la pas, trap, galop. De aici încolo, calculatoarele s-au descurcat singure.

Revista electronică maghiară „*Poarta Universului*” (http://www.sf.hu/), de unde am preluat o parte dintre informaţiile prezentate mai sus, anunţa că o variantă „*casnică*” a programului a ajuns în magazinele de jocuri pe calculator, astfel încât de acum înainte fiecare fan Tolkien va putea să înfrunte oştile sălbatice ale lui Sauron şi să ajute Binele să triumfe.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 1 (25-26) din 16.03.2004

# Omul şi opera

# Un taloner cu o imaginaţie debordantă

Printre scriitorii cu o bogată activitate ştiinţifică şi universitară, J. R. R. Tolkien face o figură aparte, deoarece el nu s-a retras în obişnuitul „*turn de fildeş*”, ci s-a instalat „*într-o gaură în pământ*”, propria lui vizuină de *hobbit* („*şi asta înseamnă confort*”!). S-a discutat foarte mult şi despre cavalerismul eroilor săi, binecrescuţi şi antrenaţi, tenace, obişnuiţi să înfrunte greul fără să aştepte vreo răsplată. Iată două reprezentări contradictorii: pe de o parte savantul gârbovit asupra pergamentelor umplute cu semne ciudate, scrise într-o limbă nemaivorbită de secole, pe de altă parte luptătorul viteaz şi onest, preocupat de soarta celor dezavantajaţi, gata să-şi dea viaţa pentru tovarăşii din Frăţie.

Oricât ar fi de şocant pentru cei obişnuiţi să judece sumar şi să eticheteze degrabă, în tinereţe, filologul Tolkien s-a format şi s-a dezvoltat multilateral, conform principiului latin: „*Mens sana in corpore sano.*” Pe lângă dotarea nativă pentru învăţarea şi studiul limbilor, el a posedat o serie de calităţi psihologice care au făcut din el un excelent jucător de rugby: un atlet călit în confruntări, devenit leader al celor din Casa Measure, selecţionat apoi în echipa şcolii, unde a ocupat cel mai greu post dintre toate, cel de taloner - omul aflat între ciocan şi nicovală.

John D. Rateliff aminteşte în „*Istoria hobbitului*” (The History of The Hobbit) de un interviu al lui Christopher Wiseman, colegul, coechipierul şi prietenul lui Tolkien, înregistrat în august 1981. Ronald venea adesea la antrenament cu ditamai hârţoaga sub braţ, o carte de studiu a limbii gotice. Printr-un joc al întâmplării (o comandă încurcată de un librar), el primise de la un coleg gramatica gotică a lui Joseph Wright, dar atât aceasta cât şi „*Primul manual de gotică*” (Gothic Primar) erau volume mici, „*in octavo*”, în vreme ce opul purtat la stadion avea un format mai mare („*in quarto*”) şi număra cel puţin vreo 600 de pagini, fiind,

foarte probabil, „*A Comparative Glossary of the Gothic Language*” de G. H. Balg. Când nu era trimis pe teren sau când jocul lâncezea, Tolkien o răsfoia cu cea mai mare plăcere.

Tot ca un fapt divers plin de semnificaţii ascunse, să amintim că primul text publicat de elevul de la şcoala regală din Birmingham, în numărul din martie 1911 al revistei „*King Edward's School Chronicles*” a fost „*Lupta de pe terenul răsăritean*” (Battle of the Eastern Field), un „*poem eroic*” creat după modelul „*Cântărilor din Roma Antică*” (Lays of Ancient Rome) scrise de Lordul Macaulay, unde rapsodul cel ghiduş relata confruntarea zgomotoasă dintre clanurile „*purpuriilor*” şi „*verzilor*”, de fapt, marea partidă de rugby dintre propria Casă şi cea a lui Richard. Pe atunci, Tolkien juca deja de doi ani în echipa şcolii. Primul său meci „extern” l-a constituit confruntarea cu Jesus College din Oxford, partidă jucată în 26 octombrie 1909 şi pierdută la scorul de 9-19. De altfel, cronologia minuţios întocmită de Christina Scull şi Wayne G. Hammond în „*The J. R. R. Tolkien Companion & Guide*” vă poate oferi o imagine completă asupra programului competiţional.

Albumul familiei cuprinde o poză a echipei de la Şcoala Regelui Edward (King Edward's School) din Birmingham, realizată în anul şcolar 1910-1911, unde Ronald apare chiar în centru, cu mâinile în şold, în binecunoscuta postură de erou pus pe şotii a lui Peter Pan. Avea tot dreptul să stea aşa, deoarece între timp devenise căpitanul propriei echipe şi secretarul asociaţiei de rugby a şcolii.

În rugby, grămada ordonată se acordă ca pedeapsă pentru scăparea mingii „*înainte*”, aflarea în ofsaid accidental sau după oprirea jocului (provocată de accidentarea unui jucător). Ea cuprinde 16 jucători, câte opt din fiecare echipă, dispuşi pe trei linii şi legaţi între ei, în sistemul 3+4+1. *Talonerul* sau trăgătorul este omul aflat tocmai în centrul grămezii, jucătorul din linia întâi, sprijinit în dreapta şi în stânga de către cei doi *pilieri* (stâlpi). Umerii lor iau contact fizic adversarii aflaţi în posturile similare şi, de asemenea, suportă presiunea exercitată din spate, de către coechipierii din linia a II-a şi a III-a. Când mijlocaşul la grămadă

introduce balonul în tunelul dintre cele două linii întâi, cei doi taloneri se luptă ca să „*agaţe*” mingea cu unul dintre picioare şi s-o trimită în spate, de unde va fi scoasă şi repusă în joc.

Tolkien n-a avut niciodată o statură impunătoare, dimpotrivă, după cum îi scria fiului său Michael în 3 octombrie 1937, la început n-a fost primit în echipă deoarece era prea plăpând. „*Dar într-o zi am decis să câştig în greutate cu o (îndreptăţită) ferocitate şi am terminat prin a deveni căpitanul Casei la sfârşitul acelui sezon şi să îmbrac tricoul echipei şcolii în următorul.*” (But one day I decided to make up for weight by - legitimate - ferocity, and I ended up a house-captain at end of that season, and got my colours the next.)

Mai târziu, într-o altă scrisoare (datată: 6-8 martie 1941), unde i-a povestit cum a ajuns să-şi cunoască iubita şi să se căsătorească cu ea, scriitorul descria astfel situaţia în care se aflase la un alt moment din viaţa sa (1915: înrolat în oaste, logodit cu Edith, dornic să se însoare, deşi nu dispunea de nici o sursă sigură de venit): „*a fost o situaţie neplăcută de prindere la mijloc, mai ales pentru un tânăr cu o imaginaţie debordantă şi prea puţin curaj fizic*”. (It was a nasty cleft to be in, especially for a young man with too much imagination and little physical courage.) Fraza a fost adesea citată de către biografi, parcă pentru a diminua „*ferocitatea*” declarată cu care, anterior, se dedicase sportului.

După ce a absolvit şcoala şi a plecat să studieze în continuare la Oxford, Tolkien a continuat să joace cu aceeaşi plăcere în echipa Colegiului Exeter. Aici s-a ales cu nasul zdrobit şi cu limba muşcată, dar pasiunii sale pentru sportul cu balonul oval i-a pus capăt doar carnagiul din timpul Primului Război Mondial, când şi-a pierdut majoritatea prietenilor. Conform studiului lui John Garth, „*Tolkien şi Marele Război*” (Tolkien and the Great War), printre milioanele de vieţi răpuse în tranşee sau de epidemii s-au numărat 243 dintre absolvenţii de la Şcoala Regelui Edward şi 141 de la Colegiul Exeter. *Fair-play*-ul înfruntării bărbăteşti, de la egal la egal, de pe terenul de sport a fost dat laoparte de asaltul tancurilor, bombardamentele aeriene şi atacurile chimice.

John Garth susţine că la supravieţuirea scriitorului a contribuit decizia sa de tânăr ofiţer de a se implica în activitatea de recepţie şi transmitere a semnalelor, domeniu în care a activat şi Alan Alexander Milne, părintele „*Ursuleţului Winnie*”, matematician la origine. Tolkien, bun cunoscător al limbilor germanice, a contribuit şi el la spargerea codurilor şi la descifrarea mesajelor interceptate de la inamic. Este o altă latură puţin cunoscută a literatului sportiv, care a dat un nou sens noţiunii de cavalerism, într-o operă începută în vremea când, uitând de durerile generaţiei anterioare, omenirea s-a angajat într-un alt război mondial, devenit ultimul numai şi numai deoarece s-a terminat prin detonarea primelor bombe atomice la Hiroshima şi Nagasaki.

Şi-abia atunci, lumea şi-a amintit încă o dată de frumuseţea sporturilor.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 1 (59-60) din 7.04.2009

# Scrisorile de Crăciun ale tatii

Un cântec al lui Sztevanovity Zorán spune că omul nu află valoarea unui pahar cu apă decât atunci când se trezeşte în deşert, în bătaia unui soare arzător, pe o caniculă de se topesc şi stâncile. John Ronald Reuel Tolkien a rămas orfan de tată la numai 4 ani, iar apoi în 1904 şi-a pierdut şi mama, deci a cunoscut cum este să ai o familie, ce înseamnă s-o pierzi şi cât de greu este s-o duci de unul singur. La 17 ani, el s-a îndrăgostit de Edith Mary Bratt, o altă orfană, dar, întrucât s-a lăsat pe tânjală şi şi-a neglijat studiile, a pierdut o bursă la Oxford. Părintele iezuit Francis Xavier Morgan, cel „*de-al doilea tată*", a intervenit ferm, i-a interzis să o întâlnească pe Edith până când va împlini vârsta majoratului (21 de ani) şi l-a sfătuit să aştepte, să aibă întâi o pâine în mână, drept care cei doi îndrăgostiţi s-au căsătorit şapte ani mai târziu, în 22 martie 1916.

Despre iubirea lor, aidoma celei dintre Philemon şi Baucis, s-au scris zeci de mii de pagini. A început însuşi scriitorul, când a aşternut pe hârtie povestea dintre zâna Lúthien Tinúviel şi muritorul Beren, eroii care au recuperat unul dintre silmarili, nestematele făurite şi blestemate de Fëanor, din coroana de fier a lui Morgoth, Stăpânul Întunecimii. Tolkien a mărturisit cu diferite ocazii că şi-a modelat eroina din „*Silmarillion*" după chipul şi asemănarea „*privighetoarei*" (Tinúviel):

„*Lúthien era cea mai frumoasă făptură dintre toţi Copiii lui Ilúvatar. Albastru îi era veşmântul, asemenea cerului umbrit de nori, dar ochii îi erau cenuşii, precum seara luminată de stele; mantia-i era brodată cu flori de aur, însă părul îi era negru, aşa cum sunt umbrele amurgului. Aidoma luminii de pe frunzele copacilor, aidoma glasului apelor limpezi, ca stelele de deasupra ceţurilor lumii - astfel îi era strălucirea şi frumuseţea.*"

Când Edith a murit, în 29 noiembrie 1971, la vârsta de 82 de ani, Tolkien a pus ca numele zânei să fie gravat pe piatra de căpătâi din cimitirul Wolvercote (Oxford) şi a cerut ca sub numele său să fie adăugat cel al lui Beren.

Căsătoria lor a fost binecuvântată cu patru copii. Întâiul născut, John Francis Reuel, a văzut lumina zilei în 17 noiembrie 1917. După terminarea Primului Război Mondial, au urmat Michael Hilary Reuel (22 octombrie 1920), Christopher John Reuel (21 noiembrie 1924) şi Priscilla Anne Reuel (18 iunie 1929).

Tolkien a început să picteze şi să le trimită copiilor săi răvaşe din partea lui Moş Crăciun în 1920, după naşterea lui Michael. Ele erau descoperite apoi dintr-odată, cu urme umede de fulgi abia topiţi, timbrate cu mărci poştale vizate de oficiul polar (uneori le aducea însuşi poştaşul, alteori rămâneau lăsate în urmă de Moş Crăciun). Ca nişte hobbiţei bine educaţi, copiii răspundeau la scrisori şi îşi lăsau mesajele pe cămin, unde dispăreau pe neaşteptate, fără ca cineva să fi trecut prin cameră.

În răvaşele primite, Moş Crăciun îşi descria casa, povestea fapte de pomină petrecute la Polul Nord, întâmplări păţite de prietenii săi, unele caraghioase, altele intrigante. O dată cu trecerea timpului, gospodăria Moşului devenea tot mai cuprinzătoare; acolo, unde cândva nu trăia decât Ursul Polar, au apărut mai târziu spiriduşii zăpezii, gnomii roşii, oamenii de zăpadă, urşii de peşteră, precum şi nepoţii Ursului Polar, Paksu şi Valkotukka, doi ştrengari sosiţi în vizită.

Ursul Polar era asistentul şef al Moşului, dar şi cauza principală a dezastrelor care produceau încurcături şi lipsuri din cadourile cerute de Crăciun. De obicei, Moşul comenta păţaniile, cu un scris tremurat, cu multe majuscule colţuroase. La un moment dat, el s-a schimbat, deoarece în 1936 Moşul a angajat un elf numit Ilbereth pe post de secretar (în ultimele scrisori elfii joacă un rol important în apărarea casei şi pivniţei Moşului împotriva atacurilor goblinilor).

În 1925, vântul i-a suflat Moşului căciula din cap şi a plantat-o fix în vârful Polului Nord. Când Ursul Polar s-a căţărat s-o coboare, polul s-a frânt, iar îndrăzneţul s-a prăbuşit prin acoperiş în sufragerie şi şi-a rupt piciorul. În anul următor, nătăfleţul a tras de o manetă şi a epuizat dintr-un foc toate artificiile care dau naştere aurorelor boreale. Ca să peticească situaţia, păcătosul şi-a rugat verişoara, Ursa Mare, să strălucească mai puternic. Când Moş Crăciun a aprins un foc mare ca să-şi mulţumească ajutorul, gheaţa s-a topit şi totul s-a prăbuşit în groapă, spre marea spaimă a Doamnei Focă.

În 1931, apar cei doi ursuleţi năzdrăvani, ale căror nume „*s-ar putea traduce aproximativ*” prin „*Grasul*” şi „*Blană-Înzăpezită*”. Evident, mai mult i-au încurcat pe Moşul şi pe spiriduşii ocupaţi cu împachetatul. Îndrăgostit de limbi şi de scrieri, Tolkien nu s-a stăpânit nici de această dată şi în 1932 a inventat un alfabet goblinesc, descifrat de către Ursul Polar pe pereţii peşterilor unde se rătăcise la un moment dat şi de unde a scăpat cu ajutorul Ursului-de-Grotă.

Şirul ineditelor scrisori s-a întrerupt înainte de începerea celui de-al doilea război mondial, când băieţii deveniseră deja mari. Ele au fost păstrate de familie şi publicate ulterior de Baillie Tolkien, cea de-a doua soţie a lui Christopher Tolkien, în 1976, la Editura George Allen and Unwin din Londra, cu titlul „*The Father Christmas Letters*” (un titlu şugubăţ, care se pretează la jocuri de cuvinte). Cartea a fost publicată peste ocean de Houghton Mifflin din Boston şi apoi a cunoscut mai multe ediţii, unele cu titlul modificat univoc în „*Letters from Father Christmas*” (Harper Collins, 2004), vezi http://www.fantasticfiction.co.uk/t/j-r-r-tolkien/father-christmas-letters.htm.

În româneşte a început să fie tradusă de poeta Simone Györfi în decembrie 2004 şi publicată secvenţial, vreme de doi ani, cu titlul „*Scrisorile de Crăciun ale tatii*” (o interpretare posibilă a titlului englezesc din ediţia princeps) în revista on-line de critică literară „*Pro-Scris*”. Traducerea oficială, cu titlul „*Scrisori de la Moş Crăciun*”, a fost realizată de Fabiola Popa şi a văzut lumina

tiparului în 2006, la Editura RAO, în format de album bogat ilustrat.

Articol apărut în revista electronică „*Pro-Scris*” nr. 51-54 din 23.02.2008

# Trei texte sacre

O dată cu romanele sale, scriitorul englez John Ronald Reuel Tolkien (1892-1973) a creat un univers insolit, Pământul de Mijloc, populat de diferite neamuri: *pitici, elfi, orci, căpcăuni, oameni, uriaşi, hobbiţi*. Felul cum au apărut aceşti locuitori ne este povestit în *Silmarillion*. Întâii Născuţi ai Creatorului (numit aici Eru Ilúvatar) sunt nişte făpturi angelice, trezite sub lumina stelelor presărate de valara Varda, soţia lui Manwë, în apropiere de lacul Cuiviénen („*Apa Trezirii*”). Aici au trăit vreme îndelungată, răstimp în care au străbătut Pământul de Mijloc şi s-au minunat de toate cele întâlnite, căci fuseseră creaţi cu darul vorbirii şi au dat nume tuturor lucrurilor şi făpturilor pe care le-au zărit. Pe ei înşişi s-au numit *quendi*, adică „*cei care vorbesc*”, căci în afara lor nu existau alte făpturi care să cuvânte sau să cânte. Abia apoi, o dată cu primul răsărit de Soare, s-au născut şi oamenii, neam căruia Creatorul i-a hărăzit o soartă aparte.

Elfii erau nemuritori, iubeau frumuseţea lumii, o făceau să înflorească prin delicateţea şi perfecţiunea cu care au fost dăruiţi. La început ei au vorbit doar *quenya* (elfa nobilă), dar apoi s-au amestecat cu oamenii şi astfel a apărut *limba sindarină*. În Anexa F (*„Limbile şi popoarele celui de-al treilea ev”*) la *Stăpânul inelelor*[1], Tolkien ne spune că, înainte de Apusul lor, majoritatea elfilor adoptaseră sindarina pentru viaţa de zi cu zi, în vreme ce elfa nobilă devenise un fel de „*latină a elfilor*”, folosită doar în ceremonii, în datini şi în cântece.

Într-o scrisoare din 1952 adresată lui Milton Waldman, în 1951, reprodusă în preambulul ediţiei româneşti a „*Silmarillion*”-ului, J. R.

---

[1] V. versiunea românească (la care facem trimiterile textuale) – J.R. R. Tolkien, *Stăpînul inelelor*, Bucureşti, RAO: vol. I, *Frăţia inelului*, traducere de Irina Horea, versuri traduse de Ion Horea, 1999; vol. II, *Cele două turnuri*, traducere de Gabriela Nedelea, 2000; vol. III, *Întoarcerea regelui*, traducere de Irina Horea, versuri traduse de Ion Horea, 2001.

R. Tolkien mărturisea o legătură specială cu această parte a creaţiei sale: „*În spatele poveştilor mele se află o întreaga încrengătură de limbi (cele mai multe doar schiţate ca structură). Dar acelor creaturi pe care în engleză le numesc* «Elves», *o denumire ce induce în eroare, le-am destinat doua limbi înrudite care sunt aproape complete – am scris istoricul lor, iar formele (reprezentând două laturi diferite ale propriului meu gust lingvistic) au fost deduse în mod ştiinţific dintr-o origine comună. Din aceste limbi am construit aproape toate numele care apar în legendele mele. Ceea ce conferă, sau cel puţin aşa cred, un anumit caracter toponimiei şi onomasticii (coeziune, unitate de stil lingvistic, iluzia istoricităţii), cu totul unic în literatura de gen.*” Şi, parcă presimţind avatarurile postume ale operelor sale, scriitorul sublinia: „*Probabil că pentru mulţi este un lucru lipsit de importanţă, însă nu şi pentru mine, dată fiind sensibilitatea mea deosebită faţă de astfel de aspecte.*” Ce ar fi zis oare autorul, văzând că ediţia românească a *Stăpânului inelelor* a apărut fără Anexa E şi fără partea a doua din Anexa F (*„Despre traducere”*), omise nu atât „*din motive care ţin de ortografia şi pronunţia specifice limbii engleze*”, cum ar fi dorit traducătoarea să credem, cât mai degrabă din grabă şi comoditate?

La baza graiurilor *quenya* (elfa nobilă) şi *sindarin* (idiom vorbit de elfii cenuşii) a stat finlandeza, pe care scriitorul o învăţase citind *Kalevala* în original. Un vorbitor de maghiară (limbă înrudită cu finladeza) poate regăsi în lexicul elfesc multe cuvinte cunoscute: să amintim, drept exemplu, un termen precum *atar* „*tată*”, din care s-a format apelativul *atani*, „*oameni*”, atât de apropiat de ungurescul *atya*, „*părinte*”.

Tolkien nu numai că a inventat limbile de pe Pământul de Mijloc, ci chiar le-a folosit. Exemplificări ar fi destule, ne oprim însă doar la *A Elbereth Gilthoniel*, imnul de slavă cântat de elfi în cinstea valarei Varda[2], pe care Frodo Baggins îl aude în casa lui Elrond din Vâlceaua Despicată, în momentul când, împreună cu Bilbo Baggins, ies din Sala Focului (*Stăpânul inelelor*, vol. I, pp. 341-342). Se pare că Frodo cunoştea dinainte o parte din

---

[2] Numită Elbereth în sindarină sau Elentári în elfa nobilă/quenya.

imn, deoarece, rostind primul vers, l-a alungat pe Regele Vrăjitor, atunci când nazgûlii i-au atacat pe hobbiţii poposiţi pe Amon Sûl, „*Ţancul Vremii*” (*Stăpânul inelelor*, vol. I, p. 287). Să ne amintim de remarca lui Aragorn (pe când era cunoscut de membrii frăţiei sub numele Pas Mare): „*Mai ucigător pentru el* [Regele Vrăjitor] *a fost numele Elbereth.*” (*Stăpânul inelelor*, vol. I, p. 290) În momentul când bărcile cu care Frăţia Inelului a pornit din Lothlórien au fost atacate de un nazgûl, prinţul elf Legolas şi-a lansat săgeata cerând ajutorul Doamnei Stelelor prin aceleaşi cuvinte (*Stăpânul inelelor*, vol. I, p. 543). Sam cel Înţelept invocă imnul din nou când respinge atacul lui Shelob, păianjenul monstruos din Cirith Ungol (*Stăpânul inelelor*, vol. II, p. 425).[3]

*A Elbereth Gilthoniel* este cel mai lung text în sindarină din *Stăpânul inelelor*. Tolkien a tradus în volum doar două cuvinte din imn, „*galadhremmin Ennorath*” (ţinuturi împădurite de pe Pământul de Mijloc), amintite într-o notă din Anexa E. Ulterior, el a realizat o traducere completă în engleză, însoţită de comentarii lămuritoare, publicată în antologia de versuri şi muzică *Road Goes Ever On*, care a apărut în mai multe ediţii.[4] Iată traducerea imnului elfesc (de fapt, a celor trei variaţiuni ale sale incluse în roman), realizată pe baza versiunii engleze

---

[3] În studiul *The Lord and Lady of the Rings: The Hidden Presence of Tolkien’s Catholicism in the Lord of the Rings (Domnul şi Doamna Inelelor: Tăinuita prezenţă a catolicismului în Stăpânul Inelelor de Tolkien*), Stratford Caldecott relevă o trăsătură definitorie a credinţei scriitorului englez, „pe care mulţi (incluzându-l aici şi pe prietenul lui Tolkien, C. S. Lewis) o găsesc dubioasă şi anume venerarea Fecioarei Maria”. Eseistul consideră că unele dintre trăsăturile Maicii Domnului se regăsesc în anumite personaje feminine ale lui Tolkien, precum Galadriel şi Elbereth. Dar legătura directă apare explicit prezentată în finalul romanului. Inelul Suveran a fost distrus pe 25 Martie, de Bunavestire, cu exact nouă luni înainte de Crăciun. Este ziua zămislirii copilului divin, a imaculatei concepţiii anunţate de îngerul Gabriel (Luca 1:28), printr-o frază aflată la temelia unei alte rugăciuni creştine, *Bucură-te, Marie*.

[4] Mai multe informaţii se pot găsi în scrisoarea lui Tolkien către Rhona Beare din 14 octombrie 1958 (scrisoarea nr. 211 din volumul *The Letters of J.R.R. Tolkien*, îngrijit de Humphrey Carpenter şi Christopher Tolkien şi publicat pentru prima dată de George Allen & Unwin în 1981), precum şi în diverse studii şi comentarii, printre care cel scris de Helge K. Fauskanger (v. http://folk.uib.no/ hnohf/elbereth.htm - sursă accesată pe 24 octombrie 2008)

propuse de însuşi J. R. R. Tolkien (prezentăm în paralel versiunea originală în sindarină, versiunea în limba engleză şi versiunea în limba română):

**A ELBERETH GILTHONIEL /**
*O ELBERETH STAR-KINDLER /*
***O! DOAMNĂ A STELELOR, APRINZĂTOARE A ASTRELOR***

1. **A Elbereth Gilthoniel**,[5]
*O Elbereth Star-kindler*
***O! Doamnă a Stelelor, Aprinzătoare a astrelor***

**silivren penna míriel**
*(white) glittering slants down sparkling like jewels*
***ca nişte nestemate scânteind, în licăr [alb] pe când se sting,***

**o menel aglar elenath!**
*from [the] firmament [the] glory [of] the star-host!*
***pe firmament, strălucire a mulţimii de stele!***

**Na-chaered palan-díriel**
*To-remote distance far-having gazed*
***Din depărtări de neatins, privind spre dincolo de zare,***

**o galadhremmin ennorath,**
*from [the] tree-tangled middle-lands,*
***din ţinuturile împădurite de pe Pământul de Mijloc,***

**Fanuilos, le linnathon**
*Fanuilos, to thee I will chant*
***Fanuilos***[6]***, către tine îmi înalţ cântarea***

[5] Variaţiunea imnică invocată în căminul lui Elrond, stăpânul ţinutului Rivendell (*Stăpânul inelelor*, vol. I, pp. 341-342).
[6] Fanuilos este o formă a numelui Amon Uilos, denumirea sindarină a muntelui Oilossë („Albeaţa Nepieritoare”), un fel de Olimp al Pământului de Mijloc, unde trăiau valarii Manwë şi Varda. Mulţi au fost derutaţi de acest aspect şi de aceea au considerat că miturile din *Silmarillion* sunt de sorginte păgână. Într-o scrisoare datată 2 decembrie 1953, adresată lui Robert Murray, Tolkien

**nef aear, sí nef aearon!**

*on this side of ocean, here on this side of the Great Ocean!*

***pornită de pe acest ţărm al oceanului, de pe acest ţărm al Marelui Ocean.***

**2. A Elbereth Gilthoniel**,[7]

*O Elbereth Star-kindler*

***O! Doamnă a Stelelor, Aprinzătoare a astrelor***

**o menel palan-díriel,**

*from heaven gazing afar,*

***din ceruri scrutând în depărtare***

**le nallon sí di'-nguruthos!**

*to thee I cry now beneath the shadow of death!*

***Ţie-ţi mă plâng acum, învăluit de umbra morţii!***

**A tíro nin, Fanuilos!**

*O look towards me, Everwhite!*

***O! priveşte către mine, tu, Cea Veşnic Preacurată!***

**3. A Elbereth Gilthoniel**,[8]

*O Elbereth Star-kindler*

***O! Doamnă a Stelelor, Aprinzătoare a astrelor***

**silivren penna míriel**

*white-glittering, slanting down sparkling like a jewel,*

---

mărturisea, fără echivoc: „*Bineînţeles, Stăpânul inelelor este o operă fundamental religioasă şi catolică; iniţial, fără să-mi dau seama, apoi* [urmărind] *conştient* [acest lucru] *în timpul revizuirii*." ("*The Lord of the Rings* is of course a fundamentally religious and Catholic work; unconsciously so at first, but consciously in the revision.")

[7] Variaţiunea imnică invocată în Cirith Ungol de către Sam Gamgee, care o înfruntă pe Shelob (*Stăpânul inelelor*, vol. II, p. 425).

[8] Variaţiunea imnică invocată la întoarcerea din aventură a lui Frodo Baggins şi a lui Sam Gamgee (*Stăpânul inelelor*, vol. III, p. 401).

***ca nişte nestemate scânteind, în licăr alb pe când se sting,***

**o menel aglar elenath,**
*the glory of the starry host*
***strălucire a mulţimii înstelate!***

**Gilthoniel, A! Elbereth!**
*Starkindler, O! Elbereth!*
***Aprinzătoare a astrelor, o, Doamnă a Stelelor!***

Tolkien a ştiut să-şi îmbine pasiunea pentru născocirea limbilor cu credinţa. Una dintre cele mai elocvente dovezi o constituie faptul că el a tradus în elfa nobilă (*quenya*) principalele rugăciuni creştine, precum *Tatăl nostru* şi *Bucură-te, Marie*. Prezentăm în continuare aceste două texte sacre (pentru o urmărire mai uşoară a versiunii originale în *quenya*, îi juxtapunem versiunea în limba engleză şi versiunea în limba română).

**ÁTAREMMA /** *OUR FATHER* **/** ***TATĂL NOSTRU***

**Átaremma i ëa han ëa**
*Our father who art in heaven,*
***Tatăl nostru Carele eşti în ceruri***

**na aire esselya**
*hallowed be thy name,*
***sfinţească-se numele Tău;***

**aranielya na tuluva**
*thy kingdom come,*
***vie Împărăţia Ta;***

**na care indómelya cemende tambe Erumande**
*thy will be done, on earth as [it is] in heaven*

***facă-se voia Ta precum în cer aşa şi pe pământ.***

**ámen anta síra ilaurëa massamma**

*Give us this day our daily bread,*

***Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi;***

**ar ámen apsene úcaremmar sív' emme apsenet tien i úcarer emmen**

*and forgive us our trespasses as we forgive those who trespass against us.*

***şi ne iartă nouă greşalele noastre precum şi noi iertăm greşiţilor noştri;***

**Álame tulya úsahtienna mal áme etelehta ulcullo : násie :**

*And lead us not into temptation, but deliver us from evil. Amen.*

***şi nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăveşte de Cel-Rău. Amin.***

**AIA MARÍA /** *HAIL MARY* **/** ***BUCURĂ-TE, MARIE***

**Aia María quanta Eruanno**

*Hail Mary full of grace,*

***Bucură-te, Marie, cea plină de har,***

**i Héru as elye ·**

*the Lord is with thee.*

***Domnul este cu tine.***

**aistana elye imíca nísi :**

*Blessed art thou among women*

***Binecuvântată eşti tu între femei,***

**ar aistana i yáve mónalyo Yésus :**

*and blessed is the fruit of thy womb Jesus.*

***şi binecuvântat este rodul trupului tău, Isus.***

**Aire María Eruo ontaril**

*Holy Mary mother of God,*

***Preasfântă Marie, Mama lui Dumnezeu,***

**á hyame rámen úcarindor**

*pray for us sinners*

***roagă-te pentru noi păcătoşii,***

**sí ar lúmesse ya firuvamme : násie :**

*now and in the hour of our death. Amen.*

***acum şi în ora morţii noastre. Amin.***

Articol apărut în revista „*Acta Iassyensia Comparationis*" (Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi), nr. 6 / 2008, pag. 363-367.

# Cuprins

Prefaţă ... 3

**Tolkien cel veşnic verde ... 5**

Mitologii vegetale ... 7

O salcie năbădăioasă ... 13

Păstorii copacilor ... 19

Hobiţii în ţara lui Ceauşescu ... 31

Regele Urs ... 36

Inelele suverane ... 54

Efectul Gandalf ... 60

La stânga-mprejur şi de la capăt ... 67

Asemănări structurale ... 67

Aragorn şi Luke Skywalker ... 68

Regele-Vrăjitor, Stăpânul Nazgûlilor şi Darth Vader ... 70

Sauron şi Împăratul Palpatine ... 71

Gandalf şi Obi-Wan Kenobi ... 72

Hobbiţi şi ewokşi ... 73

Frodo Baggins şi R2-D2 ... 75

Notiţă bibliografică: ... 75

**Pe meterezele Cetăţii Cornului ... 77**

Neliniştiţii împroşcători de cerneală ... 79

Prima monografie critică Tolkien ... 86

Tolkien printre cele „100 de personalităţi” ... 88

Va fi fost odată ... 90

Teologie şi Tolkien ... 95

Mult mai aproape de standard ... 99

Tolkien exilat în Cyberia ... 105

Lupul albinelor ... 108

Tolkien şi limbile nemaivorbite ... 112

În joacă, despre Tolkien ........................................................................ 116
Pământul de Mijloc, locul primei bătălii digitale ....................................... 120
**Omul şi opera.................................................................................... 123**
Un taloner cu o imaginaţie debordantă...................................................... 125
Scrisorile de Crăciun ale tatii ..................................................................... 129
Trei texte sacre .......................................................................................... 133
**Cuprins ............................................................................................ 141**